

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA DEVLET TAHAYYÜLÜ

Yüksek Lisans

Ayşe KUL

Çorum 2019

ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA DEVLET TAHAYYÜLÜ

Ayşe KUL

Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı

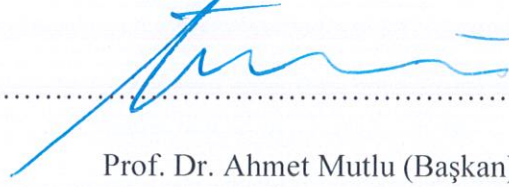
Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Fatih DUMAN

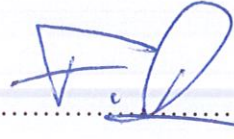
ÇORUM 2019

KABUL ve ONAY

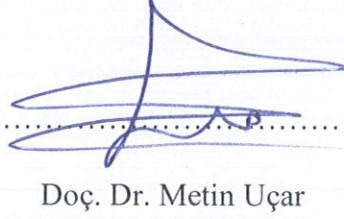
Ayşe KUL tarafından hazırlanan *Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü* başlıklı bu çalışma, 26.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Mutlu (Başkan)

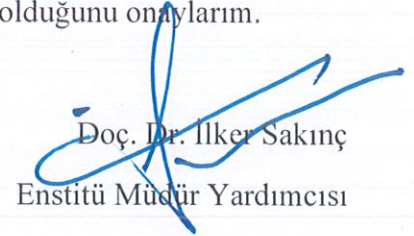

Prof. Dr. Fatih Duman (Danışman)

Doç. Dr. Metin Uçar

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. İlker Sakıncı
Enstitü Müdür Yardımcısı

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (26/ 06/ 2019)

Ayşe KUL

ÖZET

KUL, Ayşe. *Ütopya ve Distopyalarda Devlet Tahayyülü*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

İnsanlık tarih boyunca hep en iyi olanı aramıştır. Bir araya gelerek toplumu oluşturan insanlar arasında sorunlar ortaya çıkmaya başladığında, ünlü düşünürler “en ideal toplum düzeni nasıl olmalıdır” sorusu üzerinde kafa yormaya başlamıştır. Ütopyalar da bu soruya cevap olarak doğan, insanlığın ideallerinin ve kusursuz bir toplumun nasıl gerçekleşeceğine dair fikir önerilerinde bulunan “ideal devlet” tasarılarıdır. Mevcut düzene isyan bayrağı çeken, mutlu ve adil bir düzen kurma hayalleri ile yola çıkan, yeryüzünde cenneti temsil eden hayali toplum projeleri, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren distopik bir yapıya bürünmüştür. Hem ütopyalar hem de distopyalar yönetim anlayışının her yönünü geniş çerçevede ele alan önemli siyaset eserleridir.

Biz de çalışmamızda ilk olarak ütopya düşüncesinin temel yapıtları olarak kabul edilen Thomas More’un ‘Ütopya’sı ile Tommaso Campanella’nın ‘Güneş Ülkesi’ndeki ideal devlet yönetimlerini araştıracağız. Sonrasında insanlığın umut ve özlemleri karşısında duygusuz ve merhametsiz devlet yönetiminin zalimliğini konu alan, en popüler iki distopyayı; Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya’sı* ve George Orwell’in 1984’ünü inceleyeceğiz. Seçilen ütopyik ve distopik eserlerde tasarlanan devlet modelleri dört ana başlık altında incelenmiş, ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz sonuçlar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Güneş Ülkesi, Devlet, Distopya, Cesur Yeni Dünya, 1984

ABSTRACT

KUL, Ayşe. *The Implications of State in Utopia and Dystopia*, (Master's Thesis), Çorum, 2019.

Throughout history, humanity has always sought the best. When the problems began to emerge among the people who formed the society while coming together, the famous philosophers become preoccupied with the question “How should the ideal society order be?” Utopias are the “ideal state” schemes which are born in response to this question and propose ideas about how humanity's ideals and perfect society will be realized. From the second half of the nineteenth century onwards, fictitious society projects representing the paradise on earth, which drew the flag of rebellion to the present order, set out with the dreams of establishing a happy and fair order, became a dystopic structure. Both utopias and dystopias are the important political works that handle every aspect of the management approach in a broad concept.

In our study, we will firstly search the ideal government managements in Thomas More’s *Utopia* which is considered as the basic works of utopian idea and Tommaso Campanella’ *The City of the Sun*. Thereafter we will analyze the two most popular dystopias; Aldous Huxley's *Brave New World* and George Orwell's *1984* which are about the tyranny of the unfeeling and merciless government management in the face of hopes and missing of the humanity. The state models designed in the selected utopian and dystopic works were examined under four main headings and positive or negative results were reported.

Keywords: Utopia, The City of the Sun, State, Dystopia, Brave New World, 1984

TEŞEKKÜR

Öncelikle maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan anne ve babama, çalışmalarım sırasında fikir alışverişinde bulunduğum arkadaşlarıma, beni destekleyen ve sabırla bekleyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Fatih Duman'a, lisans ve yüksek lisans dönemlerim boyunca gelişimime katkıda bulunan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE DİSTOPYA

1.1. ÜTOPYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	6
1.1.1. Ütopya Kavramı.....	6
1.1.2. Ütopyaların Tarihsel Gelişimi	10
1.1.3. Doğu'da Ütopya.....	15
1.1.4.Ütopyaların Genel Özellikleri ve Çeşitleri	16
1.1.5. Ütopya Üzerine Eleştiriler	21
1.2. DİSTOPYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	23
1.2.1. Distopya Kavramı	23
1.2.2. Distopyaların Tarihsel Gelişimi.....	27
1.2.3. Distopyaların Genel Özellikleri	29

İKİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE GÜNEŞ ÜLKESİ'NDE DEVLET TAHAYYÜLLERİ

2.1. THOMAS MORE VE ÜTOPYA.....	34
2.1.1. Thomas More'un Hayatı	34

2.1.2.Ütopya'yı Doğuran Koşullar ve Ütopya Kitabı Hakkında	37
2.2.ÜTOPYA'DA DEVLET	40
2.2.1. Siyasi ve İdari Yapı.....	40
2.2.2.Hukuk.....	42
2.2.3. Eşitlik ve Adalet.....	44
2.2.4. Temel Hak ve Özgürlükler	46
2.3. TOMMASO CAMPANELLA VE GÜNEŞ ÜLKESİ.....	48
2.3.1.Tommaso Campanella'nın Hayatı	48
2.3.2. Güneş Ülkesi'ni Doğuran Koşullar ve Güneş Ülkesi Hakkında.....	50
2.4.GÜNEŞ ÜLKESİ'NDE DEVLET	52
2.4.1.Siyasi ve İdari Yapı.....	52
2.4.2 Hukuk.....	55
2.4.3. Eşitlik ve Adalet.....	57
2.4.4. Temel Hak ve Özgürlükler	58
2.5. MORE VE CAMPANELLA'NIN ÜTOPYALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1984 VE CESUR YENİ DÜNYA'DA DEVLET TAHAYYÜLLERİ

3.1. ALDOUS HUXLEY VE CESUR YENİ DÜNYA	63
3.1.1. Aldous Huxley'in Hayatı	63
3.1.2. Cesur Yeni Dünya'yı Doğuran Koşullar ve Eser Hakkında	65
3.2. CESUR YENİ DÜNYA'DA DEVLET	67
3.2.1. Siyasi ve İdari Yapı.....	67
3.2.2. Hukuk.....	72
3.2.3. Eşitlik ve Adalet.....	75
3.2.4.Temel Hak ve Özgürlükler	77
3.3.ORWELL VE 1984.....	79
3.3.1. George Orwell'in Hayatı	79
3.3.2. 1984'ü Doğuran Koşullar ve Eser Hakkında	81
3.4. BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT'TE DEVLET	83
3.4.1. Siyasi Ve İdari Yapı.....	83
3.4.2. Hukuk.....	90
3.4.3. Eşitlik ve Adalet.....	92
3.4.4. Temel Hak Ve Özgürlükler.....	94

3.5. CESUR YENİ DÜNYA VE BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT'ÜN KARŞILAŞTIRILMASI	96
--	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA DEVLET DÜŞÜNCESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDAKİ DEVLET TAHAYYÜLLERİNİN BENZER VE FARKLI YÖNLERİ.....	98
4.2. ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDAKİ DEVLET POLİTİKALARININ GÜNÜMÜZ İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	103
SONUÇ	111
KAYNAKÇA.....	116

GİRİŞ

İnsan, toplumsal yaşam biçimini benimseyen bir varlıktır. Aynı zamanda her zaman daha iyiye ve daha güzele ulaşma gayreti içerisinde. Fıtratındaki bu istek ve arzular sayesinde insanlar ideal toplum projeleri üretmişlerdir. Ütopya olarak adlandırılan bu projeler “yeryüzünde cenneti kurma” projeleridir. Bugünden hareket eden ütopyalar, örnek yaşayış ve yönetiliş biçimleri sunan, ekonomik, siyasal ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulduğu, gerçekleşmesi mümkün gözükmeyen, en ideal toplum biçimi ve siyasal yönetim tarzıdır. Eşitliğin, adaletin, doğruluk ve dürüstlüğün hüküm sürdüğü bu düzende her şey pürüzsüz işler ve herkes halinden memnundur. Kimse şikayet etmez. Bu kusursuz düzende, ekleyip çıkarmaya gerek duyulacak eksiklik ya da fazlalık da yoktur. Her şey tam ölçüsündedir

Tarihsel olarak köklerini çok derine dayandırdığımız ütopyaların ortaya çıktıkları dönemler çoğu zaman kriz dönemleridir. Öteki üzerinden mevcut toplumsal duruma eleştiri yapan ütopyalar, kendi bünyesinde olmayan siyasal düzen arayışlarıdır. “Bakın burada şöyle bir devlet varmış” diyerek aslında içeriye mesajlar verir. Okurlarını mevcut düzeni sorgulamaya, farklı siyasal ve sosyal düzenler üzerinde kafa yormaya, değişim ihtiyacını değerlendirmeye davet eder. Aynı zamanda “mutluluk çok uzakta değil” diyerek umut aşılar.

Modernliğin çekirdek coğrafyası olarak kabul edilen Batı Avrupa’da ortaya çıkan ütopya kavramı, bu yönüyle Avrupa’da yaşanan tecrübelerle aittir. Bir siyaset önerisi sunan ütopyalar, tamamen bir siyasetname özelliği taşımazlar. Felsefi sonuç ve değerlendirmelerde bulunurlar. Ancak tamamen felsefi bir metin de değildir. Bağımsız bir tür olarak ilk kez Yeni Çağ’da ortaya çıkmıştır. Fakat kaynağını Eski Yunan tecrübesinden alır.

Tarihte ideal düzeni anlatan çok farklı eserler olsa da ütopya terimini ilk kez kullanan ve kavramsal içeriği oluşturan ilk kişi Thomas More’dur. Outopos “hiçbir yer” ve eutopos “iyi yer” anlamlarında kullanılan iki Yunan kelimesini birleştirerek hiçbir

yerde olmayan iyi yer anlamında “ütopya”yı¹ icat eden Thomas More, 1516 yılında kaleme aldığı “Ütopya” adlı eseriyle bir edebi türün öncüsü olmuştur.

Platon’un “Devlet” adlı eseri bazı düşünürler tarafından ilk ütopya olarak değerlendirilse de, hayal ettiği ideal toplum tasarısında, toplumun hangi güçler tarafından nasıl gerçekleştirileceği sorusuna cevap yoktur. Bu yüzden sadece ideal toplum modelini betimleyen tüm ütopycılar Platoncudur. More Platon’un aksine “Ütopya” adlı eserinin ilk bölümünde varolanı eleştirir. İkinci bölümde ise varolması gerekeni ayrıntılı şekilde açıklar. More’a göre istikrarsızlığın temel sebebi, aralarında uçurum bulunan toplumsal sınıflardır. Bu yüzden sınıfsız bir toplum oluşturmak istemiş ve özel mülkiyeti ortadan kaldırmıştır. Böylece toplumsal eşitlik sağlanmış ancak bireyin özgürlükleri bu uğurda feda edilmiştir. Çalışmamız kapsamında ele alınan bir diğer ütopya olan Campanella’nın Güneş Ülkesi’nde de bencilliğin nedeni sayıldığı için özel mülkiyet yerini ortak mülkiyete bırakmıştır. Hatta Campanella bir adım daha ileri giderek kadınları ve çocukları da ortak hale getirmiş, aile kurumunu ortadan kaldırmıştır. Genellikle topluluk bilincinin ön planda olduğu bu her iki ütopya da devletin toplumsal istikrarı sağlamaya çalıştığı hiçbir şey yoktur.

Hem toplumun hem de devletlerin nasıl olması gerektiği üzerinde duran, siyaset felsefesinin eleştirel bir bölümünü oluşturan ütopycalar, yirminci yüzyılda biçim değiştirmiştir. Bu yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı, komünist ve totaliter rejimlerin uyguladığı baskılar, bilim ve teknolojiye gelişmelerin insanların aleyhinde kullanılması, korku ütopycalarının doğmasına sebep olmuştur. Ütopycaların anti tezi olarak kabul edilen distopyalar, tahakküm sınırlarının zorlandığı, totaliter rejim ve diktatörlükle yönetilen, insana ait duygu ve düşüncelerin farklı kimlikleri benzeştirme çabası içinde yok edildiği, ahlaki ve vicdani değerlerin tepetaklak edildiği, eşitliğin mutluluk üretmediği yaşam alanlarıdır. Gerçeğin daha iyi anlaşılabilmesi için bizden uzak bir geleceği haber veren distopyalar, ütopycaların tüm kurgularını karartır. Distopyalar ütopycacı vadin kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek tüm tehlikelere karşı farkındalık yaratma misyonunu da üstlenmişlerdir.

Distopik romanlar arasında en popüler olan Aldous Huxley’in Cesur Yeni Dünya’sı ve George Orwell’in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’ü çalışmamız kapsamında değerlendirilecek olan distopyalardır. Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’te müdahaleci,

¹ Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, çev. Ali Galip (İstanbul: Kalkedon Yayınları: 2006), 46.

muhalefete tahammülsüz, bireyi kendi ideolojisi etrafında şekillendirmeye çalışan baskıcı bir yönetim vardır. Orwell bu eseriyle bireye dayatılan her türlü yaptırıma ve baskıya karşı gelmiştir. Buna karşılık Cesur Yeni Dünya’da bireye müdahalede bulunan ancak bunu bireylere baskı ya da zorla değil de gönül rızasıyla yaptıran sözde özgürlükçü totaliter bir yönetim vardır. Yazar Huxley, hızla gelişmekte olan bilim ve teknolojinin totaliter rejimler tarafından bir baskı aracı olarak kullanılmasından, insanı insan yapan manevi unsurların ve insan ilişkilerinin bir daha düzelmeyecek şekilde zarar görmesinden korkmuş ve tüm bu korkularını eserinde korkunç bir gelecek tasarlayarak anlatmıştır. Aynı zamanda Cesur Yeni Dünya, özgürlüğünü kaybetmiş bireyin totaliter yönetimlerce nasıl kullanıldığının bir tahlilidir.

İlk Çağ’lardan günümüze kadar ütopya türünde yüzlerce eser yazılmıştır. Toplum felsefelerinin ürünü olarak kabul edilen ütopyaların herbirini tek tek incelememiz mümkün olmadığından, yazıldıkları dönemde yankı uyandıran ve yankıları kendinden sonraki dönemlerde de devam eden en popüler ütopya ve distopyaları ele aldık. Klasik dönem ütopyalarından Thomas More’un Ütopya’sını ve Tommaso Campanella’nın Güneş Ülkesi’ni, modern dönem ütopyaları olan distopyalardan ise Aldous Huxley’in “Cesur Yeni Dünya”sını ve George Orwell’in “Bin Dokuz Yüz Seksen Dört”ünü incelemeye çalıştık.

Hem ütopyalar hem de distopyalar sadece geleceğe yazılan bir mektuptan ibaret olan masal anlatısı değildir. Her ikisi de bugüne önemli mesajlar veren, öneriler sunan, günümüz şartlarında yeni yorumlarla, yeni çıkarımlarla ele alınması gereken önemli siyaset eserleridir. Sorunları tespit etme kabiliyeti ve sorunlara sunduğu seçeneklerin geçerliliği bu türleri önemli hale getirir. Günümüzde birçok devlet düzeninin, geçmişte “hayal ürünü” olan ütopyaların gerçekleşmiş hali olduğunu kabul ettiğimizde ütopyaların önemi ortaya çıkmaktadır. Yine aynı şekilde ütopyaların günümüz toplumunda çözümsüz olarak addedilen olaylara çözüm bulması ve insanlığa umut vadetmesi bugün hala ütopyaları konuşuyor olmamızın bir başka sebebidir. Distopyalar da tıpkı ütopyalar gibi güncel sorunlara yönelik çözümleri içinde barındıran, gerektiğinde her şeye bir karşı duruş ya da bir boyun eğiş sergilemenin gerekliliğini savunan, kendinden sonrakilere mesajlar vererek, çağımızın da sorunlarına ışık tutan önemli eserlerdir. Ütopya ve distopyaların geleceğin dünya düzenini biçimlendirmedeki etkin rolü ve işlevi bu konuyu ele almamızdaki en önemli etkidir.

Bu çalışmadaki temel amacımız, More, Campanella, Huxley ve Orwell gibi düşünce ve bilim tarihinde iz bırakmış olan dört önemli ismin ütopyaları ve distopyaları üzerinden kurguladıkları devlet yönetimini; siyasi ve idari yapı, hukuk, eşitlik ve adalet, temel hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirerek, eserlerin bizlere fısıldamaya çalıştıkları olumlu ya da olumsuz mesajları aktarmaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde ütopya ve distopya nedir sorusuna cevap olarak ütopya ve distopya kavramları ele alınmış, düşünürlerin yaptığı farklı tanımlar üzerinde durulmuştur. Ütopya ve distopyaların tarihsel süreç içerisindeki gelişimleri, ortak özellikleri ve türleri açıklanmaya çalışılmıştır. Batıda ortaya çıkan ütopyaların doğu toplumlarındaki durumları, ütopyaya ve ütopyacılar yönelik eleştiriler de birinci bölüm içerisinde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde belki de tarih boyunca en çok okunan ve yazılan diğer ütopyalara kaynaklık etme açısından önemli görülen “Ütopya” ve “Güneş Ülkesi” eserleri incelemeye alınmıştır. Ütopyaları bir dönem eleştirisi olduğunu kabul ettiğimizde, yazarların yaşadıkları dönemi incelemek önemli hale gelmiştir. Bu yüzden tarihte diğer ütopyalara da kaynaklık edecek Thomas More ve Campanella’nın ütopyik devletlerinin ele alındığı ikinci bölümde ilk olarak yazarların yaşadıkları dönemlerin siyasi, sosyal ve kültürel yapısı incelenmiştir. Sonrasında Ütopya ve Güneş Ülkesi’nde devlet; siyasi ve idari yapı, hukuk, eşitlik ve adalet, bireye verilen temel hak ve özgürlükler diye dört ana başlık altında incelenmiştir. Her iki devlet düzeninde de bireyin devlet ve toplum karşısındaki konumu irdelenmeye çalışılmış, en son bu iki eserin ortak ve karşıt yönleri arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Üçüncü bölümde öncelikle Aldous Huxley ve George Orwell gibi iki önemli distopya yazarının yaşadıkları dönemlerin siyasi, sosyal ve kültürel yapısı incelenmiştir. Sonrasında “Cesur Yeni Dünya” ve “Bin Dokuz Yüz Seksen Dört” adlı eserlerdeki devlet yapılanması dört ana başlık altında değerlendirilerek, bireyin devlet ve toplum karşısındaki konumu irdelenmiştir. Son olarak bu iki eserin de genel bir karşılaştırılması yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise ütopya ve distopya devlet tahayyüllerinin ortak paydaları, ütopyaların nasıl farketmeden distopyalara dönüştüğünü, mutluluk vaadeden ütopyaların nasıl totaliter yapıya büründüğünü, içinde bulunduğumuz dönemin incelediğimiz ütopyalara ve distopyalara ne kadar benzediğini, distopyalarda yer alan

denetim, gözetim, kontrol, sansür ve propaganda araçlarının bugün nasıl kullanıldığını cevaplamaya çalıştık.

Ele aldığımız dört farklı eserde de şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Devlet işleri nasıl ve kimler tarafından yürütülür?
- Yöneticiler kimler arasından ve nasıl seçilir?
- Hukuk sistemi nasıl işler?
- Toplumsal iş paylaşımı nasıl oluşturulur?
- Eşitlik ve adalet nasıl sağlanır?
- Bireyin tasarlanan düzende temel hak ve özgürlüklerinin sınırları

nelerdir?

- Bireyin toplum karşısındaki konumu nedir?
- Ütopyalarda hedeflenen mutluluk ne oranda sağlanmıştır?
- Distopyalarda birey kendine nasıl yabancılaştırılmıştır?
- Tasarlanan devlet düzenlerinde,devletin bireye ve topluma bakış

açısı nedir?

Çalışmamız yerli ve yabancı literatür taraması sonucu elde edilen verilerin incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması sonucunda oluşturulmuştur. Seçilen ütopya ve distopya örneklerine yukarıdaki sorular sorularak kaynakların genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE DİSTOPYA

1.1. ÜTOPYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Ütopya Kavramı

Düşünen bir varlık olan insan, tarih boyunca yaşadığı dönemin sorunlarına kayıtsız kalmamış, sorunlara çözüm bulmaya çalışmış ve her zaman daha iyi ve daha güzel bir yaşama sahip olma arzusuyla geleceğe yönelik birçok kurgusal, belki de gerçekleşmesi olanaksız tasarımlarda bulunmuştur. Geleceğe yönelik özgürce tasarlanarak kurgulanan, dönemin özelliklerini, eksikliklerini ve problemlerini hesaba katarak sorunlara alternatif çözümler getiren bu tasarımlar, ütopyalar aracılığıyla resmedilmiştir. Hayali tasarım ürünü olan ütopyalarla, mevcut düzene ait tüm sorunlar çözülmüş, imkansız gibi görünen her problemin çaresi bulunmuş, bütün istek ve arzular gerçekleştirilebilir kılınarak tam anlamıyla kusursuz bir toplum inşa edilmiştir. Konuya ilk olarak ütopya kavramının sözlük anlamını, etimolojik kökenini ve düşünürler tarafından yapılan tanımlamalarıyla başlamak isterim.

Köken olarak Yunanca'da “yer” anlamında kullanılan “topos” kavramı “eu”takısı ile birleşince iyi yer anlamındaki eutopos kavramını, “ou” takısıyla birleşince de hiçbir yer anlamını taşıyan outopos kavramını oluşturmaktadır. Bu iki kavramın birleşiminden meydana gelen ütopya hem “iyi yer” hem de “olmayan yer”dir. Mümkün olmayan, fakat insanın arzuladığı bir dünyada yaşamaktır ütopya.² İlk tanım, onun idealliğine gönderme yaparken ikincisi hayali olduğunu vurgular. Kelime oyunlarının ürünü olan ütopyanın düşünürler tarafından birden fazla tanımının yapıldığını söyleyebiliriz.

Türk Dil Kurumu'nun yayınlamış olduğu Türkçe Sözlüğe göre ütopya, “gerçekleştirilmesi imkansız tasarı ve düşünce anlamına gelmektedir”.³ Ahmet Cevizci'ye göre ütopya; “İdeal olan toplum düzenini ya da yönetim biçimini ortaya

² Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, çev: A. Somel (Ankara: İmge Yayıncılık, 2005), 9.

³Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: 05 Ekim 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c5bc5dee0e7725.96301061

koyan tasarımıdır”.⁴ Afşar Timuçin’e göre ütopya; “gerçekle ilgisi olmayan ve gerçekleşmesi imkansız gibi görünen siyasal ve toplumsal düzen tasarımıdır”.⁵ Bir başka felsefe sözlüğünde ise ütopya, “Salt düşüncede de olsa içinde yaşayanlara eşitlikçi, doğru ve adaletli bir düzen içerisinde kötülüklerden arındırılmış mutlu bir yaşam sürmeyi vaadeden, kurgusal ve ülküsel “hiçbir kusuru olmayan” toplum tasarısıdır”.⁶

Robert Nozick’e göre ütopya; insanların hem özgürce hem de gönüllü olarak bir araya gelip, ideal bir topluluk içinde kendilerince iyi olan bir yaşam tarzını sürdürmeye çalışacakları, fakat hiç kimsenin kurguladığı ütopya vizyonunu başkalarına empoze edemeyeceği bir yerdir.⁷ Bezel’e göre ütopya, yeryüzünde devam eden koşullardan dolayı insan bilinci ve emeği ile yaratılmış eşitlikçi, adil ve mutlu ideal toplumun hem düşte hem de düşüncede kurulmasıdır.⁸ Fredrich Jameson’da ütopya “varolan tüm dertlerimizi anında çözecek ısrarlı ve saplantılı bir arayıştır.”⁹ Landauer’in terminolojisine göre ise, geçerli olarak etkin kabul ettiğimiz her düzeni “topya” olarak adlandırırsak, ideallerin devrimci işleve sahip olması ütopyadır.¹⁰ Ütopya aynı zamanda gerçekleşmemiş bir geçmişin kalıntısı, çatışma içerisinde olan şimdinin eleştirisi, doyurulmamış bir ihtiyacın anımsamasıdır.¹¹

Ütopya kavramının düşünürler tarafından ortaya konulan tanımlamalarından hareketle, ortak bir tanım yapacak olursak ütopyalar; insan zihninin ürünü olan, arzu edilen fakat gerçekleşmesinin imkansız görüldüğü, mevcut olan düzenin gelecekte alması gereken ideal durumuele alan, toplum ve devlet tasarımlarıdır.

Ütopya kavramını tanımlarken yapılan yanlışlardan biri, ütopyanın “mükemmel toplum tasarımı” olarak ele alınmasıdır. Oysa ütopya kavramı olarak mükemmelliyetçilikle eş anlamlı değildir. Kurgulanan yeni toplum genellikle mevcut olandan daha iyidir fakat tamamen mükemmel değildir. Aslında kurgulanan tüm

⁴Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003), 406.

⁵Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Bulut Yayınları, 2004), 488.

⁶Sarp Erk Ulaş, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), 1507.

⁷Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev: A. Oktay (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 389.

⁸Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak*, (İstanbul: Say Yayınları, 1984), 7.

⁹ Frederic Jameson, *Ütopya Denen Arzu*, çev: Ferit Burak Aydar (İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul, 2009), 30.

¹⁰Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya*, çev: Mehmet Okyayuz (Ankara: Nika Yayın, 2008), 188.

¹¹Michele Riot-Sarcey vd., *Ütopyalar Sözlüğü*, çev: Turhan Ilgaz (İstanbul: Sel Yay., 2003), 6.

sistemyazarın kendi ideallerini yansıtmaktadır.¹² Diğer bir ifadeyle ütopyalar, yazıldıkları dönemin sorunlarını, endişelerini, çatışmalarını yansıtmakla birlikte, varolan mevcut düzene alternatif öneren bir başkaldırıyı yansıttıklarından,devrimci bir niteliğe sahiptirler.¹³

Ütopya kavramı ilk kez, 1516 yılında İngiliz siyasetçi ve hukukçu Thomas More tarafından Latince kaleme alınan, ekonomik, sosyal, politik, hukuki ve ahlâki açıdan ideal bir adanın anlatıldığı,“Ütopya” adlı eserinde kullanılmıştır. More’un bu çalışmasından sonra “ütopya” hem edebi hem de felsefi bir türün adı haline gelmiş ve More’un eserinden önce veya sonra yazılan, ideal devlet ve toplumu konu alan tüm eserler ütopya olarak değerlendirilmiştir.¹⁴ More, kitabına verdiği bu isimle sadece edebi bir türe isim babalığı yapmamış aynı zamanda bir düşünce biçimi ve anlayışına da önder olmuştur. Ütopya kavramını literatüre kazandıran ve kavramsallaştıran düşünürün More olduğunu kabul etsek de, düşünce ve fikirlerinin Platon’un Devlet adlı eserinden izler taşıması, Platon’un da ütopya kavramına katkısı olduğunun bir kanıtıdır. Bundan dolayı Platon’un Devlet’ini de ütopya tarzının ilk örneklerinden sayabiliriz.

More’un 1516 yılında yazmış olduğu metnindeki klasik ütopya kavramsallaştırmasından sonra amaçsal ütopya kavramsallaştırmasının tanımını ise sistematik olarak ilk kez Alman sosyalist ve anarşist düşünür Gustav Landauer yapmıştır. Landauer, 1907 yılında “Devrim” adlı yazısında ütopyayı; on altıncı yüzyıldan itibaren Avrupa’da süregelen tarihsel ve toplumsal dönüşümlerin itici gücü olarak değerlendirmiştir. Ütopyaların en karakteristik özelliğinin egemen toplumsal norm ve kurumların boyunduruğu altına girmemesi olduğunu söyler. Landauer ve More’un ütopya kavramsallaştırmaları birbirinden farklıdır. Aralarındaki fark ise Landauer’in ütopya kavramsallaştırmasının anarşist nosyonlar taşımasıdır. Burada ütopya, bireyin her alana nüfuz etmiş iktidara karşı çıkışını ve kendini her yönüyle geliştirebilme potansiyelini temsil eder. Bunun aksine klasik ütopya başından itibaren anti-bireyci nasyon taşımaktadır. Her zaman bütüne, bireylerin ya da birimlerin karşısında öncelik tanınır. Birey toplum için göz ardı edilebilir.¹⁵

Bir yazın türü olan ütopya diğer yazın türlerinden ayrılarak farklı bir biçimde tanımlanmıştır. Ütopyanın kurgusal oluşu, özel bir toplumu veya devleti konu olarak

¹²Onur Ağkaya, “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, *Mcbü Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 4 (2016): 26.

¹³ Kumar, *Ütopyacılık*, 169-170.

¹⁴ Kumar, *a.g.e.*,9-10.

¹⁵ Manheim, *a.g.e.*, 19-20.

seçmesi ve tüm dikkatini yarattığı toplumun siyasal toplum olarak örgütlenmesine yöneltmesi onu diğer yazın türlerinden ayıran en önemli faktörlerdendir. Ütopyanın kurgusal niteliği temel faktör olarak belirtilse de aslında çoğu yazınsal ürünlerin kurgusal olduğunu söyleyebiliriz. Burada sorun kurgusallık bağlamında değildir. Burada fark; ütopyanın sadece edebiyat türünün içerisinde değil, siyaset felsefesi içerisinde anlamlı referanslara gönderme yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Yani ütopya'yı sadece edebi bir eser olarak değerlendirmek doğru değildir. Edebiyatı aşan bir boyutu olduğunu kabul etmek gerekir. Thomas More Ütopya'yı her ne kadar eğlendirme amacıyla yazdığını söylese de, bu eserin sırf bu amaçla üretilmediği, yoğun bir eleştirel içeriğe sahip olmasından anlaşılmaktadır. Aslında More ve ondan sonra gelen tüm ütopyacılara toplumu bunaltan huzursuzlukların son bulması için ne gibi değişiklikler yapmalıyız sorusunu cevaplar. Fakat bunun öyle söylenildiği kadar kolay olmadığını da söylerler.¹⁶ Bu sebeple diyebiliriz ki ne kadar geniş ve kapsamlı olursa olsun ütopya reform yapmayı amaçlayan; toplumsal ve siyasal anlamda el kitabını aşan bir metindir. Doğrudan uygulanabilir olanın daima ötesindedir. Hatta bazen uygulanması tamamen imkansız hale gelebilir. Fakat buradan ütopyanın tamamen bir hayal ürünü olduğunu söylemek yanlıştır. Her zaman bir tarafı gerçeklikle bağlantılıdır.¹⁷

Batının ürettiği bir kavram olan “ütopya” Batı'nın hümanizm, Rönesans, Reform ve kapitalizm ile ivme kazandığı, medeniyetin taşıyıcısı konumuna geldiği bir devrin ürünüdür. İlerleme düşüncesinin Batı kültürüne yerleşmesiyle, dünyanın çalışıp çabalayarak eskisinden daha iyi hale geleceği düşünölmeye başlanmış, ütopya da ilerlemeci Batı toplumunun cenneti yeryüzünde kurmak iddiasıyla varolmuştur. Ütopyacılık farklı bir dünya düzeni arzulamak, varolanı hayal edilebilir bir şey uğruna tepmektir.¹⁸

Ütopyaların tarihsel gelişimine geçmeden önce ütopya ile benzerlik gösteren fakat çoğu noktada birbirlerinden ayrılan ideoloji ve ütopya kavramları üzerinde kısaca durmak isterim. Öncelikle ideoloji kavramı Şerif Mardin'in tanımıyla insanlara istikamet veren bir haritadır. Bu bağlamda toplum mekanizmasının işleminde önemli

¹⁶ Ayhan Yalçınkaya, "Türk Edebiyatında Ütopik Temalar Olarak Eşitlik ve Özgürlük: Bir Karşılaştırma; 1970-1980 ve 1980-1990", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000), 5-6.

¹⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s.12.

¹⁸ Yunus Emre Kır, "Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), 6-7.

bir yere sahiptir.¹⁹ Bu noktada ideolojinin ütopuyla benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Fakat ideolojiler insanlara haritalar sunarak yaşanan düzeni bozmaya, toplumsal yapıya müdahale ederek toplumu değiştirmeye çalışır. Bunun aksine ütopylar, kurguladıkları dünyayla topluma alternatif sunmayı hedefler ve topluma herhangi bir müdahalede bulunmazlar. Çünkü ütopyların temel amacı toplumu değiştirmek değildir. Amaçları; topluma alternatif sunarak bir arada nasıl mutlu yaşanabileceğini gözler önüne sermektir.²⁰

1.1.2. Ütopyların Tarihsel Gelişimi

Ütopyların tam olarak ne zaman başladığı sorusu, ütopylaya çizdiğimiz sınırlarla yakından alakalıdır. Eğer sadece ütöpic düşler baz alınırsa tarihsel olarak ütopyların başlangıcını dinsel metinlere ya da mitolojik hikâyelerde rastlanan kayıp cennet veya altın çağ efsanelerine kadar götürebiliriz. En eski Yunan yazılarında bile ütopylacı temalar karşımıza çıkmaktadır. M.Ö. yedinci yüzyılda Antik Yunan şairi Hesiod'un İşler ve Günler adlı eserinde anlattığı "Altın Çağ" ütopylaya tarihinin temel taşlarından birisidir. Bu eserde insanlar kederden uzak, herhangi zor işe ve acıya maruz kalmadan, yasalara tabi olmadan kendi iradesiyle ahlaki ilkelere bağımlı, sanki Tanrı'ymış gibi yaşıyorlardı. Buna benzer olarak Jambulos'un Güneş Adaları, Likurgos'un Yasalar'ı, Kadıköylü Phales'in Eşit Toplum'u da ütopylaya olarak adlandırılmamalarına rağmen ütopylalara yol gösteren kaynaklardan bazılarıdır.²¹

Ütopyların bazıları biçim ve temalarını Yahudi-Hıristiyan geleneğine ait olan dini temalardan ya da Antik dünyanın mitlerinden alsa da temelde bu gelenekle çatışma içerisindedirler. Çünkü din öteki dünyaya ait kaygılar taşıırken; ütopylanın ilgi alanı bu dünyadır. Dini kabuller çerçevesinde cennet, insanın dünyadan kurtulmasıyla ulaşabildiği soyut bir idealken; ütopylada cennet sadece bu dünyadaki bir paradıgmadır.²²

Avrupa'da Orta Çağ'ın sonlarından itibaren siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik koşullar ile çeşitli düşünce akımlarının sonucu iktidar kurumsallaşmış ve modern devlet olgusu ortaya çıkmıştır. Tam anlamıyla bu tarihten itibaren anılmaya başlasa da modern devletin kurumsal yapısını Yunan kent devletlerine kadar

¹⁹ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 25-26.

²⁰ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 242.

²¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopylaya ve Karşütopylaya*, 15-16.

²² Kumar, *a.g.e.*, 26.

götürebiliriz.²³ Tarihin çeşitli dönemlerinde yönetim biçimi ne olursa olsun kent devletleri savaş ve istikrarsızla karşı karşıya kalmış ve istikrarlı, dengeli ve tutarlı bir yönetim için en ideal devlet biçiminin ne olması gerektiğini aramışlardır. Bu arayışların en kapsamlı örneği Platon'un Devlet adlı eseridir.

M.Ö.427-347 yılları arasında yaşamış olan Platon'dan önce yazılan eserlerde, ideal toplum hayali yazılı veya sözlü birçok kutsal metinde yahut efsanelerde kendine yer edinmiş olsa da Platon, belki de ilk kez ideal toplum yapısını oluşturmuş ve bir ilke imza atmıştır. Birçok edebiyat tarihçileri ya da felsefecileri Platon'u bir dönüm noktası olarak görür ve Devlet'i ilk ütopya örneği olarak kabul ederler. Bu eseri tam anlamıyla bir ütopya olarak kabul etmeyenler ise, modern dönemde yazılacak ütopyalara içerik ve biçim açısından şekil verecek olan bir kaynak olarak değerlendirir.²⁴

Yunan site'lerinin zor günler geçirdiği bir dönemde kaleme aldığı Devlet eseriyle Platon, çökmekte olduğuna inandığı medeniyet ve kültürüne yeni bir soluk kazandırmak istemiştir. İlk Çağ'ların inanç sistemleri ve mitleri, Antik Çağ'da Platon'la beraber somut devlet teorileriyle birleşmiş ve modern ütopya giden yol açılmıştır. Eser tam olarak bir ütopya olarak kabul edilmese dahi, bıraktığı güçlü etkiden dolayı modern dönemde yazılan ütopyalara hem içerik hem de biçim açısından öncü olmuştur. Özellikle filozof krallar, toplumsal hayatın bireye üstün gelişi, günlük hayatın tamamının kontrol edilmesi, mülkiyetin ortak hale gelmesi, üremenin düzenlenmesi, diyalogla kurulmuş olay örgüsü gibi birçok tema kendisinden sonra yazılmış ütopyalarda da yoğun şekilde görülmüştür.²⁵

Platon'un Devlet adlı eseri birçok özellik itibariyle ütopya olarak anılmaya değer gözükse de ütopyanın karakteristik özellikleri göz önüne alındığında bir ütopya değildir. Platon'un politika felsefesinin temel vurgusu akıldır ve bu aklın temel ilkesi toplumsal ve tarihsel olanı aşan metafizik anlamda kabul edilen "iyi"dir. Fakat More'un Ütopya'sı metafiziksel anlamda aşkın değildir. Platon'un akla göre düzenlenmiş, her yerde ve her zaman geçerliliğini koruyan, insanı aşan bu toplum modeli evrensel olana vurgu yapar. More ise Ütopya'sında, evrensel olana değil görelî olana vurgu yapmaktadır. Kısaca Platon'un ideal devleti, metafizik ilkelere göre düzenlenmiş bir toplum modeli iken; Ütopya toplumu tabiri caizse konuşan bir resimdir.²⁶

²³ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1994), 11.

²⁴ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, 14.

²⁵ Kumar, *a.g.e.*, 14.

²⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, 63-66.

Platon'dan sonra More'a kadarki zaman diliminde ütopyacı düşüncenin yerini daha çok dinsel ağırlıklı geleceğe ait 'Altın Çağ' özlemi ve 'Bin Yıl İnancı' gibi düşünce tarzı almıştır. Antik dönemden More'a kadar geçen uzun zaman diliminde ütopya yazımının sekteye uğradığını söyleyebiliriz. Çünkü Karanlık Çağ olarak adlandırılan Orta Çağ döneminde insanlar kilisenin baskısı altında bir hayat sürmüşlerdir. Kilise sanata ve klasik edebiyata karşı durmuş ve yasaklamıştır. Fakat on beşinci yüzyılda Avrupalı misyonerlerin dünyaya açılması, Rönesans ve Reform hareketleri, feodalitenin çökmesi ve burjuvazinin yükselmesiyle beraber yeni bir ideal toplum düzeni inşa etmeye ev sahipliği yapan aydınlanma dönemi, ütopyacı görüşlerin ikinci dönemi sayılabilir. 1516 yılında yayımlanan Thomas More'un Ütopya'sından sonra Tomasso Campanella'nın 1602 yılında el yazmaları şeklinde elden ele dolaşmaya başlayıp 1623 yılında basılan Güneş Ülkesi, Francis Bacon'ın 1627 yılında okuyucusu ile buluşan Yeni Atlantis'i en bilinen ütopyalar olarak karşımıza çıkar.²⁷

Avrupa'nın kültürel kimliğinin oluşumuna katkı sağlayan, entelektüel hareketliliğin en dikkat çekici dönemeçlerinden biri olan Rönesans; Orta Çağ ile aradaki bağların tamamen koptuğu, Antik Çağ ile yeniden köprülerin kurulduğu bir dönemdir. İnsanların yeni ticaret yolları bulmak, tüketim mallarına daha ucuza sahip olmak, dini yaymak gibi amaçlarla yola çıktıkları ve birbirleriyle etkileşimlerini arttırdığı bir dönem olan Rönesans ile birlikte, insanlar artık sadece öte dünyada yaşanacak olan mutluluğu değil, bu dünyada da mutlu olmayı istemiş ve "yeryüzü cenneti"ni nasıl inşa edebiliriz sorusuna odaklanmıştır. Böylelikle bu dönemde de ideal devlet düzenine ilişkin örnekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı yıllarda gündeme gelen Hümanizm akımı ve bireyin ön plana çıkarılmasıyla, insanı ve insani değerleri konu alan eserlerin de sayısı artmıştır.²⁸

More'un kurguladığı toplumda, Rönesans'ın tüm özellikleri görülmektedir. Orta Çağ Hıristiyanlar'ı insanların doğuştan günahkar olduklarına inanırken; Ütopya'da More; insanların iyi olarak yaratıldığını, doğruluk ve adaletle işleyen toplumsal düzende kusursuzluğa erişebileceğini ifade eder. Orta Çağ şövalyelik ruhunu ve savaşmayı överken; Ütopya'da her türden savaş, korkunç bir uğraş olarak görülmüştür. Ortaçağ'da insanlar gerçek mutluluğu ve huzuru ölümden sonraki hayatta ararken; Ütopya'da

²⁷ Faruk Öztürk, "Ütopyalar ve Eğitim Sorunsalı", *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi* 5, sy.3 (2004): 93.

²⁸ Seda Özsoy, "Utopia, Güneş Ülkesi ve Yeni Atlantis: Dayanışma Bir Hayal Mi, Yoksa Bir Hakikat Mi?", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, sy.2 (2017): 1314-1315.

insanlar yeryüzünü cennete çevirmekle ilgilenir. Son olarak Orta Çağ dinsel bağınazlığın karanlığı içerisinde boğulurken; Ütopya düşünce özgürlüğünü savunur ve tüm dinlere eşit mesafede hoşgörülü yaklaşır.²⁹

Ütopyanın doğuşu ile birleşik Hıristiyan dünyasının bozulmasının aynı döneme denk gelmesi tesadüf değildir. On yedinci yüzyılda Piskopos Goodman; “Cennet dünya üzerinde yaratılacak olsaydı, Tanrı insanı cennetten kovmazdı” diyerek dünya üzerinde kusursuz bir toplum kurma görüşünü tamamen kutsala yapılan saygısızlık olarak görmüştür. Batı’da Rönesans döneminde ortaya çıkan More’un Ütopya’sı, Campanella’nın Güneş Ülkesi, Francis Bacon’ın Yeni Atlantis’i ve diğer yazarların eserleri on altıncı ve on yedinci yüzyıl Avrupa’sının din savaşları ve çatışmalarının yaşandığı dönemde ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu çatışmalar yazarları, sekülerize bir dünyaya, ütopya için yeni biçimler ve yeni olanaklar bulmaya sürüklemiştir.³⁰

Hıristiyan dünyasındaki bozulmanın yanı sıra yeni dünyalara yapılan keşif seyahatleri de ütopyaların icadıyla doğrudan bağlantılıdır. Avrupa gemilerinin doğu ve batıdaki ülkeleri gezerken biriktirdiği kültür ve gezgincilerin tanık olduğu renkli hikayelerin birçoğu ütopyaların hammaddesi olmuştur.³¹

On sekizinci yüzyıla kadar ütopya, More’un Ütopya adlı eserinin güçlü etkisi altındaydı. Mutlu ve ideal yaşamın kaynağı, eşitlik ve kardeşlik toplumdur. On yedinci yüzyıl ütopyası, kolektif ilişkilere ve ortaklaşa sorumluluklara yoğunlaşarak o dönemde baş gösteren bireysellik eleştirdi. Özel mülkiyetin getirdiği eşitsizlik ve kibir, rekabetin düzene yönelttiği tehditler, çözülmesi gereken başlıca sorunlardandı. Bu toplumsal problemlerin cevapları da More’cu kurumlarda, ortak mülkiyette ve akılcı eğitim modellerinde bulunuyordu. Bu dönemde yazılan ütopyaların ortak amacı barış dolu ve huzurlu bir yaşamın keyfini sürmektir. Aynı zamanda bu dönemin ütopyalarında ne sarsıcı bilimsel keşiflere ne de zincirinden boşalmış kesintisiz iktisadi büyümeye yer vardır. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru ise ütopyacı düşüncenin merkezi İngiltere’den Fransa’ya kaymaya başlamıştır.³²

Fransız Devrimi’nden sonra ütopyalar artık toplumsal boyutta dikkat çekmeye başlamıştır. Değişen toplumsal koşullar, endüstride yaşanan devrimler yeni umutlara yeni toplumsal ideallere kapı açmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra teknik

²⁹Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More* (İstanbul: Adam Yayınları, 1984), 13-14.

³⁰ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karsı Ütopya*, 44-45.

³¹ Kumar, *a.g.e.*, 45-46.

³² Kumar, *Ütopyacılık*, 90-91.

anlamda yapılan büyük atılımlar toplumda eşitsizliği meydana getirmiş ve on dokuzuncu yüzyılda Robert Owen'ın (1771-1858) ütopyası uygulamaya konulmuştur. Owen'la beraber Saint-Simon, Charles Fourier, Etienne Cabet gibi ütopycacılar, “ütopycacı sosyalizm”in temsilcileri olarak anılmıştır.³³

More'dan on sekizinci yüzyıla kadarki süreçte klasik ütopyanın tasavvurunda belirgin bir kısıtlılık söz konusuydu. Bu dönemde ütopya sadece mükemmel olanı temsil etmiyor aynı zamanda mükemmelleştirilmiş bir toplum da yaratıyordu. Ütopya kendini, zamanın ve tarihin dışında, hakikat aleminin dünyevi temsilcisi olarak görüyordu. Bundan dolayı da bilimin belirlenen sınırı aşması sisteme zarar veriyordu. Değişen zaman ve tarih unsurlarının devreye girmesiyle beraber ütopyanın düzeni çökme tehdidi ile karşı karşıya geldi. Sonunda Bulwer-Lytton, Wells ve Stapledon eserleriyle ütopycayı evrimsel bir biçime sokma girişimleri gösterdiler fakat başarılı olamadılar. On sekizinci yüzyılın sonuna gelindiğinde artık birçok düşünürü göre acil olarak halledilmesi gereken şey, konuşan resimli ütopycalar çizmek değil, bilimsel-toplumsal teoriyi geliştirmektir. Ütopya bu yüzden on dokuzuncu yüzyılda büyük ölçüde karşımıza ütopycacı teori olarak çıkmaktadır. Saint-Simon, Charles Fourier, Comte, Herbert Spencer ve Karl Marx gibi çoğu düşünür düşüncelerini tarif ederken 'ütopya' terimini kullanmaktan kaçındılar. Çünkü onlara göre ütopycalar kurgusal ve hayali, kendi düşünceleri ise aksine bilimsel ve pozitivistti. Fakat on dokuzuncu yüzyıl toplumsal teorilerinin içindeki ütopycacı karakter gizlenemedi. Comte'un 'insanlık dini'ne hizmet eden 'pozitif toplumu'nda klasik ütopyanın unsurlarından mükemmellik ve nihailik vardı. Aynı şekilde Saint-Simon ve Herbert Spencer'in 'sınai toplum'u da insanlığın, özgürlük ve hakimiyete doğru ilerleyişini anlatmaktaydı. Böylece on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl düşüncesi, belli kavramları ütopycacı düzeye getirmeyi başarmıştır.³⁴

On dokuzuncu yüzyıl sosyalist ütopyasında Saint-Simon'dan Marx ve Engels'e kadar çoğu yazar ütopycacı kurallar çerçevesinde geleceğe dönük bir vizyon belirlemişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru canlanan edebi ütopycayı ortaya çıkaran güç sosyalist ütopya olmuştur. Bellamy'nin Geçmişe Bakış'ında, Morris'in Hiçbir Yerden Haberler'inde ve Wells'in Modern Ütopya'sında “sosyalizm” modern ütopya olarak kabul edilmiştir. Fakat daha sonra Zamyatin, Huxley ve Orwell gibi anti-ütopycacılar sosyalizmi vahşi suçlamalara hedef yapmış, modern ütopyanın ana konusu

³³ Öztürk, *a.g.e.*, 93-94.

³⁴ Kumar, *Ütopycacılık*, 96-98.

olan sosyalizmi distopyaların da ana konusu yapmıştır. Hatta yirminci yüzyıl distopyacılarının ele aldığı tek konunun sosyalizm olduğunu söyleyebiliriz.³⁵

On dokuzuncu yüzyıldan sonra yaşanan tarihsel, siyasal, toplumsal ve bilimsel gelişmelerle beraber yeryüzü cennetleri olarak bilinen ütopyalar, yerini yeryüzü cehennemlerinden bahseden distopyalara bırakmıştır.

1.1.3. Doğu'da Ütopya

Ütopyanın Batı toplumlarındaki seyri böyle devam etmişken Doğu'da Platon'dan etkilenerek kendi ütopyasını kuran Fârâbî'den bahsetmek mümkündür. Medînetü'l-Fâzıla adlı eserinde Fârâbî, insanların yardımlaşarak bir arada yaşamalarıyla ideal toplum düzenine ulaşılacağını savunur. Doğu'da bir başka önemli eser ise İbn-i Tufeyl'in Hayy Bin Yakzan adlı romanıdır. Bu roman ise insan eli değmemiş doğada, sadece aklın yönelişlerini kullanarak bir insanın neleri başarabileceğini anlatır. Adasal roman türünün de ilk örneği olan bu roman, Batı'da on dördüncü yüzyıldan itibaren büyük yankılar uyandırmış ve en çok okunan kitaplardan biri olmuştur.³⁶

Doğu toplumlarında Batıya oranla ütopya bulmak biraz güçtür. Batı ile kıyaslandığında batılı olmayan toplumlarda ütopya bulmanın güç olmasının ise birden çok sebebi vardır. Bu sebeplerden bir tanesi de bu toplumların çoğunda dinsel düşünce sistemlerinin egemen olmasıdır. Ütopya, her ne kadar dinsel vaatlerde bulunsa da aslında dünyevi ve seküler bir toplumsal düşüncenin türüdür. More ve Campanella gibi ütopya yazarları dindar Hıristiyan olsalar da Tanrı Kenti ile değil İnsan Kenti ile ilgilenmişlerdir. Orta Çağ'da muhafazakar çevrelerde ütopyacılığa ya da ütopyacılık sayılan şeylere karşı genel tutum şöyleydi: “Eğer yaşadığımız bu dünya, bizi öteki dünyanın büyük salonuna götüren karanlık bir koridordan ibaretse, dünyayı mükemmel hale getirmek için yapılan tüm ütopyacı planlar haddini bilmezlikten başka birşey değildir. Bundan dolayı Ortaçağ Hıristiyan düşüncesinde de ütopya oluşmamıştır.”³⁷

İlimli, sünni İslam kültürüyle şekillenen Doğu düşüncesinde, batılı tarzda mevcut yönetime toplumsal ve siyasal eleştiri içeren, düzene karşı eleştirel bir tutum besleyen ütopyalara rastlamak zordur. Burada Doğu-İslam geleneğinden kastettiğimiz şey Batı'nın geçirmiş olduğu düşünsel ve kültürel evreleri yaşamamış olan

³⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, 99-101.

³⁶ Firdevs Cambaz Yumuşak, , “Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”, *Bilig Dergisi*, sy. 61(2012): s. 50.

³⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, 60-61.

topluluklardır. Bu toplumlar mevcut yapıyı daima korumuş ve istikrarı da fazilet saymışlardır. İslam kültürünün dışında kalan Doğu toplumlarında da benzer tavır söz konusudur. Eski Çin ve Hint düşüncelerinde de erdemli kişi isyan etmeyen ve düzene teslim olandır.³⁸

Akçay'a göre; Batıdaki birey ütopyasını kurarken kendisini daha çok dışarıda var etmeye çalışır. Bunun aksine Doğudaki birey kendine yönelerek ütopyasını kurar. Doğu bireysel ütopyalarında 'insan-ı kâmil'e ulaşmaya çalışır ve ideal insanın peygamber olduğunu vurgular.³⁹

Ünsal Oskay'a göre ise Doğu toplumlarında ütöpik düşüncenin olmayışının nedenlerinden biri; bu toplumların kültürlerinde yaşanan hayattan ve toplumdan daha iyisi hep yitirilmiş eski günlerdedir. Ayrıca Doğu'da tek özne olarak kabul edilen hükümdarın siyasi iradesini sınırlandıracak dışsal bir güç, hem dinde hem de siyasal kültürde meşru sayılmamaktadır. Bundan dolayı geleneksel yapıların hakimiyetinde olan uygarlıkların insanları, ideal bir dünya düşleyemez. Çünkü onlara göre ideal olan gelecekte değil, geçmişte kalmıştır.⁴⁰

1.1.4. Ütopyaların Genel Özellikleri ve Çeşitleri

Ütopya denildiğinde aklımıza gelen önemli eserlerden edinilen genel izlenimler, tarih boyunca günümüze kadar yazılmış olan tüm ütopyaların ortak özellikleri anlamına gelmemektedir. Fakat belirleyicilik açısından ütopya tarzının klasiklerinden sayılan ütopyalardaki ortak unsurlar, ütopyacı tutumun genel özellikleri olarak bize önemli ipuçları vermektedir.

Bulunduğu dönemin toplumsal, sosyal, siyasal ve kültürel düzenini eleştiren ütopyaların toplumsal sorunları ortadan kaldırmak için attıkları ilk adım, siyasal devlet düzenini yeniden kurmak olmuştur. Kurdukları siyasal düzende mutluluk ve huzurun temini, iyi bir devlet kurmakla doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple ütopyalarda "devlet" ana kavramdır. Diğer tüm kurumlar devlet düşüncesine bağlı olarak düzenlenir.

Çoğu kez bir seyyahın romanlaşmış öyküsü olarak karşımıza çıkan ütopyalar, genel olarak bir adada konumlanır.⁴¹ Hayal edilen toplum en iyi ve eksiksiz

³⁸ Faruk Öztürk, "Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2001), 46-47.

³⁹ Ahmet Sait Akçay, "Doğunun Ütopyası: Bireyin Ütopyası", *Parşömen* 2, sy. 3 (2001): 40-44.

⁴⁰ Yumuşak, *a.g.e.*, 51-52.

⁴¹ Alexandre Vexliard, "Ütopya'nın Psikolojisi", *D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.5, (1967): 64.

olduğundan, değişikliğe ve dış etkiye kapalıdır. Bundan dolayı ütopyacıları amacına ulaştırarak en elverişli yer adadır. Belli sınırlarla çevrilmiş olan bu alanda her şey toplu bir bakışla kavranıp izlenebilecek bir şekilde okuyucuya sunulur. Böylece örnek toplumun tüm işleyişi açık seçik gözlemlenir. Ada ortamının dışa kapalı olması da ütopyaları dışardan gelecek her türlü saldırılara ve tehlikelere karşı koruyacaktır. Bütünden kopmuş olmasından dolayı ortaya çıkan duran zaman biçimi ise ütopyyaya süreklilik ve kalıcılık getirmiştir.⁴²

Ütopyaların ortak amacı insan sorunlarını bir kez ve tümüyle olumlu bir çözüme kavuşturmaktır. Bir kez kurulduğu varsayıldıktan sonraherhangi bir değişikliğe ihtiyaç duyulmamaktadır. Kurulan düzen en iyisi kabul edildiği için meydana gelecek bir değişiklik toplumu iyiye değil, daha kötüye götürecektir.⁴³ Bu sebeple ütopyacılar toplumun tümünü formüle etmişler ve detaylı bir plana göre oluşturmuşlardır. İşleyişinde kusursuz, hiçbir değişiklik, gelişme fırsatı veya beklentisi olmayan statik bir toplum tarif etmişlerdir. Toplum için iyi bir gelişme gösterecek olsa bile yapılacak her türlü değişiklik ütopyalarda reddedilmiştir.⁴⁴ Bu yönleri ile ütopyalar, toplumun hiçbir problem ortaya çıkmadan varlığını devam ettireceğini, sosyal mekanizma ve kurumların işlevlerini tahmin ettikleri gibi sürdüreceklerini, makine düzeninde kurgulanmış bireylerin zevk ve çıkarlarına göre hareket etmeyeceğini varsaymıştır. Dünyevi tecrübeye sahip bireyin, karşılaşacağı zorluklar ve problemler göz ardı edilmiş, bu problemlerin nasıl yok edileceği veya sorunlardan nasıl kaçınılması gerektiği konusunda aşırı iyimser varsayımlarda bulunulmuştur. Bundan dolayı ütopyalarda her ne kadar kusursuz ve değişmez bir toplum inşa edilse de bu toplumların kurgulandığı gibi işlenmesi her zaman mümkün olmayacaktır.⁴⁵

Ütopyaların genel karakteristik özelliklerinden ilki rasyonel olmalarıdır. Bir planlamaya göre işleyen ütopyalarda akılcılık kendini hemen hemen her yerde gösterir. Üretimin dağıtımından nüfus dağılımına, öjenik ilkelerine göre evlenmeden mimariye kadar her şeyde bir plan söz konusudur. Planlar katı rasyonel ilkelere ve en iyi teknik bilgilere göre hazırlanır. Ütopyyayı karakterlendiren çoğu özellik zorunlu olarak akılcılıktan gelir. Bu akılcılık, bilginin kudretine sonsuz güvenmektedir. Bundan dolayı ütopyaların hemen hemen hepsinde eğitime sarsılmaz bir inanç vardır. Çünkü mutluluğu

⁴² Akşit Göktürk, *Ada - İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997),17-18.

⁴³ Bezel, *a.g.e.*,9.

⁴⁴Nozick, *a.g.e.*,408.

⁴⁵ Nozick, *a.g.e.*, 408.

sağlayacak, toplumsal düzene sıkıca bağlı bireylerin yetişmesi eğitimle olacaktır. Eğitim bireye çalışma sevgisini aşılacak, faydasız ve boş şeylerden kişileri uzak tutacaktır. Hümanist olan ütopyacılar, insana sonsuz inanır ve güvenir. İnsanın kendi kendini mutlu edebileceğini düşünür. İnsan, ütopyacılar göre yönetim tarafından sonsuz şekilde eğilip bükülebilir bir varlıktır.⁴⁶ Burada şunu da ifade etmeliyiz. Ütopyacılar insanın doğasında mutlak iyilik olduğunu düşünmezler. Öyle olsa ütopyacı tasarımlara ihtiyaç yoktur. Fakat insan doğasının iyi huylu olduğuna inanırlar. Toplumsal huzur ve bireysel tatmin sağlamanın önünde insandan, toplumdaki ya da doğal herhangi bir şeyden kaynaklanan engelin olmadığını farzederek. Yani insanın dünyevi bir mükemmellik yakalaması imkansız değildir. Kıtlığın üstesinden gelinebilir; savaşlar sona erdirilebilir, ahlaki ve psikolojik bunalımlar çözüme kavuşturulabilir. Kısacası insanlar Tanrı olmasa da tanrılar haline getirilebilir.⁴⁷

Ütopyaların bir diğer özelliği de eşitliktir. Hemen hemen her ütopyada Tanrı'nın verdiği nimetlerden ve insan emeğinin ürünlerinden tüm bireyler eşit pay almaktadır. Çünkü ütopyacılar göre tüm kötülüklerin çıkış noktası eşitsizlik ve para kazanma hırsıdır. Bundan dolayı ütopyalarda herkes eşit sosyal haklara sahiptir. Üretim ve tüketim aynı kişiler tarafından yapıldığından gelir dağılımı gibi sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle hiç kimse fakirlikten korkmaz, toplumda kin, nefret, sahtekarlık ve yalancılık düşünülemez. Aynı zamanda eşitlik, toplumdaki bağımsız ve güçlü kişiliklerin oluşumunu da engeller. Kurgulanan düzende yine de suçlu çıkarsa en zahmetli iş onlara düşer. Örneğin More'un ütopyasında suçlular köle kılınmış ve hiç değer verilmeyen altından zincirlere vurulmuştur.⁴⁸

Ütopyalarda herkes çalışmakla görevlidir. Hatta çalışmamak büyük bir suç olarak görülmüştür. Örneğin Campanella'da çalışmayıp kaytaranlar bedeni cezaya hatta idama çarptırılmaktadır. Herkesin çalıştığı ütopyalarda, bireylerin bütün ihtiyaçlarının bol bol karşılanması için günde birkaç saat çalışmak yeterli görülmüştür. Zaten bireylerin ihtiyaçları alışkanlık ve standardizasyonla azaltılmıştır. Ayrıca hemen hemen çoğu ütopyada değiş-tokuş sistemiyle herkes eşit şartlarda çalışmaktadır.⁴⁹ Asalaklığa karşı el emeğini, israfa karşı tutumlu olmayı, açgözlülüğe karşı ihtiyacı vurgulayan ütopyalarda, mal mülk, cıncık boncuk, takı ve mücevherler insan karakterini bozan

⁴⁶ Vexliard, *a.g.e.*, 65-66.

⁴⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, 50-51.

⁴⁸ Vexliard, *a.g.e.*, 67.

⁴⁹ Vexliard, *a.g.e.*, 67.

temel şeylerdir. Ütopyada bilim, yediden yetmişe tüm yurttaşların gelişimi için önemlidir. Eğitim, doğumdan ölüme kadar insanların temel uğraşı olarak kabul edilmiştir.⁵⁰

Komünizm ya da Kollektifçilik çoğu ütopyalarda zorunluluk olarak görülmektedir. Çünkü ütopyacılar göre özel mülkiyet oldukça, insanlık sefelat ve felaketin ağır yüküyle karşılaşacaktır. Para da genel olarak kaldırılmıştır. Her bireyin ihtiyacına göre gereken şeyleri aldığı genel mağazalar vardır. Yemekler hep birlikte yenir ve sağlık kurallarına uygun beslenmeye özen gösterilir. Aile ise bazı ütopyalarda korunmuş; bazılarında ise ortadan kaldırılmıştır. Ütopyalarda toplumsal yaşamın tüm yönleri din, evlilik, ekonomik düzen, kadın-erkek arasındaki ilişkiler, suçlar ve cezalar, bilimlerin ve tekniklerin durumu gibi konular ayrıntılı şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.⁵¹

Bu düzen içerisinde var olan bireyler, doğar, geçmişte düzen kurucuları tarafından saptanan işlevlerini gerçekleştirir, ütopyanın çizdiği sınırlı algı dünyasında yaşar ve hiçbir iz bırakmadan hayata veda eder. Hiçbir bireyin başka bir bireye acı vermeyeceği ütopyacıların temel bir varsayımıdır.⁵²

İnsanın her türlü gereksinimini karşılamayı amaçlayan ütopyalar her türlü teknikle uğraşır. Bilimden de bu tekniklerin gelişmesine katkı sağlayacak ölçüde yararlanır. Bireyin düşünce ufğunun genişlemesi amacıyla bilim yapmak ya da bilimi geliştirmek ütopyalarda söz konusu değildir. Bu sebeple ütopyalarda bireyin kendini, evreni ve evrendeki yerini anlamaya ve yeni yaşam görüşleri çıkarmaya yönelik bilimin yeri yoktur. Bilimin bu işlevi ütopyanın yerleşik ve değişmez toplum anlayışı ile çelişir. Aynı sebeplerden ötürü ütopyalarda insan yaşamını yorumlayan sanat da yoktur.⁵³

Mutluluk ve huzur kavramlarının merkeze alındığı ütopyalarda birey mutlu ve huzurlu olmak için devletin istek ve amaçlarına göre şekillenen sisteme, boyun eğmek zorundadır. Şöyle diyebiliriz: Ütopyalarda devlet birey için var olması gerekirken, bireyler benliklerini devlete adanmışlar ve devlet için var olmuşlardır. Bireyin serbest kalarak iradesiyle hareket etmesi anarşi unsuru görülmüştür. Ütopyalarda kadın-erkek ayrımı, kadın düşmanlığı, cinsiyetçilik, taciz, tecavüz gibi şeyler de yoktur.⁵⁴ İnsanı

⁵⁰ Sadık Usta, “Ütopyaların Kısa Tarihi ve Türk Ütopyaları”, *Toplum ve Demokrasi*11,sy.23 (2017): 19.

⁵¹Vexliard, *a.g.e.*, 67-68.

⁵² Bezel, *a.g.e.*, 9-10.

⁵³Bezel, *a.g.e.*,10-11.

⁵⁴ Usta, *a.g.e.*, 19.

insan kılan birçok duygu ve düşüncenin de yönetenler tarafından koyulan kurallarla kontrol altına alındığını söyleyebiliriz.

Son olarak bütün ütopyalar karşıtlıkları uzlaştırmayı amaç edinen toplumsal sistemi kurma eğilimindedirler. Akıl-içgüdü, eşitlik-özgürlük, bireycilik-toplumculuk gibi uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için alternatif çözümler sunmuşlardır.⁵⁵

Yazınsal nitelikli yapıtlar olan ütopyalar neticede bireyin kafasında kurduğu ideal toplum tasavvurlarıdır. Yukarıda tanımladığımız genel özelliklerinin yanında ütopyaların yazıldıkları döneme göre önemli farklılıklar gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu sebeple farklı ütopyalar ancak yazarların kafalarının uyuştugu ölçüde benzerlik gösterir.⁵⁶

Reformcu bir nitelik göstermekten çok devrimci hatta yıkıcı bir niteliğe sahip olan ütopyaların bu nitelikleri ütopya ülkesinin gerçekleştiği noktada son bulur. Devamında sıkı bir yerleşme ve devrimci eğilimlerin bastırılması süreci yaşanır. İlk bastırılan şeylerin başında ise ütopyayı ve ütopyacılığı var eden hayal gücüdür.⁵⁷

Ütopyaların özelliklerinden sonra bir de ütopyalının özelliklerinden bahsetmek gerekmektedir. Ütopyalılar rasyoneldirler ve ihtiyaçlarını akla uygun yöntemlerle elde etmeye çalışırlar. Aynı zamanda paylaşımcı ve hoşgörülüdürler. Çağdaş dünyadaki insanlar gibi bencil değildirler. Toplumun menfaati için kendini feda eden ütopyalılar, aynı zamanda çalışkandır. Çalışmak ütopyalıya göre gerçek özgürlüğün bir garantisidir. Bu yüzden diğer insanlar gibi baskı altında değil, gönüllü olarak çalışır. Kendi tarihini kendisi oluşturan ütopya adamı geçmişle değil gelecekle ilgilenir. Bunu da tek başına değil de toplumdaki diğer insanlarla el ele vererek birlik ve beraberlik içerisinde yapar. Savaştan hoşlanmayan ütopyalılar barışseverdir. Fakat vatana bir saldırı olduğunda cesaretle savunmasını da iyi bilir.⁵⁸

Ütopyalarda en çarpıcı olan şeyin psikolojik koku alma ve önsezi noksanlığı olduğunu söyleyen Ciceron, ütopyalarda kurgulanan şahsiyetlerin robot gibi kurgu ürünü olduğunu düşünür. Ona göre kurgulanan her şahsiyet işaret noktası olmayan bir evrenin ortasında yolunu yitirmiş bir fikir veya bir hayalettir.⁵⁹

⁵⁵Vexliard, *a.g.e.*, 68.

⁵⁶ Bezel, *a.g.e.*, 11.

⁵⁷ Yalçinkaya, *a.g.e.*, 6.

⁵⁸Vexliard, *a.g.e.*, 78-80.

⁵⁹ Emil Michel Cioran, “*Tarih ve Ütopya*”, çev: Haldun Bayrı, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013), 85-86.

Ütopyaların ve ütopyalıların özelliklerinden sonra bir de tarih boyunca kültürel, siyasal, sosyal ve dinsel farklılaşma ile değişen ve dönüşen ütopyaların çeşitlerine biraz değinelim.

Murat Omay, ütopyaları biçimsel ve içeriksel olmak üzere iki farklı grupta ele alır. Biçimsel olarak da ütopyaları kendi içinde edebi ve sanatsal, felsefi ve bilimsel, mitolojik ve dini ütopyalar olmak üzere üç guruba ayırır. Ona göre, sanatsal ve edebi ütopyaların gerçekleşme imkan ve ihtimali bulunmamaktadır. Bu tür ütopyalara, More'un Ütopya'sını ve Campanella'nın Güneş Ülkesi'ni örnek olarak gösterebiliriz. Sanatsal ütopyaların aksine; felsefi ve bilimsel ütopyalarda, ileri sürülen ideal düzenin gerçekleştirilebileceği iddiası vardır. Bu tarz ütopyalara da, Platon'un Devlet'ini, Fârâbî'nin El-Medînetü'l-Fâzıla'sını, Marx ve Engels'in Komünist Toplumu'nu örnek olarak verebiliriz. Mitolojik veya dini ütopyalarda ise, ortaya konulan ütopyanın geçmişte mevcut olduğu veya gelecekte mevcut olacağı iddiası ve inancı vardır. Bu tür ütopyalara örnek olarak, Altın Çağ'ı ve Aden'i verilebilir. İçeriksel olarak ise ütopyalar; ideal toplum düzeninde baskın rolü üstlenenin ne olduğuna göre; bilimsel-teknolojik, ekonomik, dini veya siyasi temelli ütopyalar; ideal olanın ya da ideallikte payı olan şeyin mahiyetine göre; eşitlikçi, kapitalist, sosyalist, totaliter, anarşist ve feminist ütopyalar gibi türlere ayrılabilir.⁶⁰

Nozick ise ütopya sınıflamasını farklı bir bakış açısıyla ele alarak üç farklı ütopya türünden bahseder. İlki toplumdaki tüm bireyleri tek bir kalıba sokmaya çalışan emperyalist ütopyacılık, ikincisi herkesi tek çeşit toplum içinde yaşamaya ikna etmeye çalışan misyoner ütopyacılık, üçüncüsü de belli bir toplum kalıbının var olmasına ait beklentileri ve umutları olan varoluşçu ütopyacılıktır.⁶¹ Bu üç türe bakarak ütopya tarihinin emperyalist ütopyacılık çizgisinde geliştiğini söylemek yanlış olmaz.

1.1.5. Ütopya Üzerine Eleştiriler

Genel manada ütopyanın kendisi, özel manada ise ütöpik tasarımlar, düşünürler tarafından eleştiriye maruz kalmış, ütopyaların eksiklikleri ve hataları tarih boyunca tartışılmıştır. Kuşkusuz kusursuz toplum idealine en büyük eleştiri, distopya yazarlarından gelmiştir.

⁶⁰ Murat Omay, "Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme", *Sosyoloji Dergisi*, sy. 18 (2009): 11-12.

⁶¹ Nozick, *a.g.e.*, 398.

Emil Michel Cioran sert bir dille “Tarih ve Ütopya” adlı eserinde ütopya’yı “edebi bir zevzeklik” olarak tanımlar. Ona göre ideal toplum tablosunun genel çizgilerini çıkarmak muayyen bir dozda saflık gerektirir. Ütopya’yı, oyun ve eğlence maksatlı okunması gereken bir edebi tür olarak görür.⁶²

Teorik çerçevede Amerikalı filozof Karl Popper da Açık Toplum ve Düşmanları adlı eserinde ütopya’ya yönelik eleştirilerde bulunur. Platon’u ve onun izinden gidenleri eleştirdiği bu eserde, toplum mühendisliğine özenerek her şeyi kusursuz şekilde idealize eden ütopya’cı anlayışı, rasyonelliği saptırmakla suçlar ve eleştirir. Popper’a göre her şeyin yok edilip sil baştan tasarlandığı bir devlette, rasyonellik olamaz ve kötü sonuçlar doğurur. Ayrıca arzulan gelecekteki mükemmellik insanın doğasını aşar. Bu da kaçınılmaz olarak baskıcı düzenlere sebep olur. Niyetleri iyi olsa bile yeryüzünü cennet yapmak için uğraşanların, ancak dünyayı cehenneme çevirdiğini söyler.⁶³

Ütopya’ya bir başka eleştiri de Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından yapılmıştır. Daha sonra ise bu eleştiriler sadece Marksistler tarafından değil, genel olarak ütopya ve ütopya’cılık eleştirmenleri tarafından da benimsenmiştir. Onlar ütopya’cı düşünüşü gerçek dışı ve yanlış insan doğası anlayışına sahip olmakla suçlarlar.⁶⁴ Marx, tüm toplumsal kurumların akılla planlanmasını gerçekçi bulmaz. Çünkü ona göre toplumlar akılcı planlara göre değil tarihin yasalarına göre gelişim gösterir. Bize düşen ise tarih süreçlerinde yaşanan doğum sancılarını hafifletmektir.⁶⁵

Ütopya’yı ve ütopya’cı düşüncüyü eleştirenlerin yanında, ütopyalara ihtiyacımız olduğunu ve ütopyaların toplumsal gelişime katkıda bulduklarını söyleyenler de vardır. Ernst Bloch bunlardan biridir. Bloch’a göre olumlu manada toplumsal değişim için her zaman bir potansiyel vardır. Ütopya sürekli ufuktadır ve elde edilmeyi beklemektedir. Ayrıca ütopya’cı umutlar insan hayatını katlanılabilir kılarak insanoğlunu mutlu eder.⁶⁶

Ütopyalar her ne kadar gerçekleşmesi mümkün olmayan devlet projeleri olarak görünse de insanlara yön göstererek bir hedef sunmuşlardır. Bu hedefle insan Tanrı’nın verdiklerine razı olmayarak, mutluluğu kendisinde aramaya başlamıştır. İnsanı pasif konumundan aktif hale geçirip, elde ettiğinden daha fazlasını elde edebileceği

⁶² Cioran, *a.g.e.*, 85.

⁶³ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*. Cilt I, çev: Mete Tunçay (İstanbul: Liberte Yayınları, 2008), 156-163.

⁶⁴ Omay, *a.g.e.*, 12-13.

⁶⁵ Popper, *a.g.e.*, 160.

⁶⁶ Ernst Bloch, *Umut İlkesi*, Cilt2, çev: Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 73.

düşüncesini bireye yerleştiren ütopyalar,dünya tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ütopyaların en iyiyi ve en güzeli hedeflemesine rağmen insan doğasındaki gerçekler onun hedeflerine ulaşmasını engellemiştir. Fakat yine de insan daha iyisine daha güzeline ulaşmak için verilenle yetinmemeli, daha fazlasını bulmanın yolunu aramalı ve elde etmek için çaba sarf etmelidir. Arzu edilen veya düşünülen şeyler gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, Kumar'ın da söylediği gibi; adına Tanrı krallığı veya sınıfsız toplum diyelim insanoğlunda adaletli toplum düşüncesi her daim vardır.⁶⁷

1.2. DİSTOPYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.2.1. Distopya Kavramı

Distopya kavramı Yunanca dystopia kelimesinden gelir. Etimolojik anlamda distopya Yunanca ön-takıolan“kötü”, "hastalıklı" veya “anormal” anlamlarına gelen dys/dis ve topos=yer sözcüklerinin birleşiminden türemiş bir sözcüktür. Ütopya, olumsuzluk anlamı veren “eu” öneki ile “topos” sözcüğünden üretilerek olmayan yere işaret ederken, distopya yaşanılması zor olanyeri anlatır.⁶⁸ Tıpkı ütopya gibi distopyalar da mükemmele yakın olarak kurgulanmış, genel olarak çok uzak gelecekte geçen totaliter toplumsal düzeni anlatırlar.

Distopyanın kakotopya ve karşı ütopya kavramları ile doğrudan bağı vardır. Distopya,kötü yer ve bireylere mutsuzluk getirecek bir yönetime sahip topluma işaret eden ‘kakotopya’ kavramını içine alan daha genel bir kavramdır. Kakotopya kavramı ilk kez 1818 yılında Faydacılık kuramının öncüsü Jeremy Bentham tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavramı literatürde Jeremy Bentham’dan sonra 1868 yılında farklılaştırarak distopya kavramını kullanan ilk kişi ise John Stuart Mill’dir. John StuartMill bu kavramı ilk kez Avam Kamarası’ndaki bir konuşması sırasında muhaliflerine hitapederken kullanmış ve onları distopyacı olmakla suçlamıştır. Distopya derken de kastettiği şeyi şöyle açıklamaktadır:

“Onlara ütopyacı demek fazla iltifat olacaktır; Onlara daha çok distopyacı demek gerekir. Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır göründükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”⁶⁹

⁶⁷ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 14.

⁶⁸ Riot-Sarcey vd., *Ütopyalar Sözlüğü*, 149.

⁶⁹ Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 172.

Darko Suvin'e göre distopya, yapısını baskıcı prensipler üzerine kuran, yöneticisinin diğer alternatif kişiler arasında kendisini en iyi ilan iddia ettiği bir ütopyadır. Distopya yazarı da insani tüm özelliklerin yok sayıldığı korkunç bir geleceğe karşı insanları uyarmak istemiştir.⁷⁰

Cioran'a göre ise distopyalar, devrimci umutların yitirilişini, dünyanın şu ya da bu şekilde değiştirilebileceği hakkındaki umutsuzluğunu anlatmaktadır. Artık bilime karşı duyulan güven, yerini şüpheciliğe bırakmıştır. İnsanlığa vadedilen yeni yeryüzü gitgide cehennemi andırmaktadır.⁷¹

Karanlık bir kötümserliği yansıtan bu eserlere artık ütopya denilemeyeceğinden yeni bir isim koyarak distopya demişlerdir. Ütopya yazarları ileri görüşlü kimselerdir. Gidişatın kötü olduğunu tespit edip, eğer bu ya da şu yöntemi hayata geçirirsek durumun iyileşeceğini düşünmüşlerdir. Distopya yazarları ise gerici dirler. Onlara göre durum kötüdür ve iyileştirebilecek hiçbir çare olmadığına göre, gelecekte her şey bin kat daha beter olacaktır.⁷²

Ütopyalar yeryüzü cenneti önerirken; distopyalar cenneti inşa etmeye çalışanların yarattığı cehenneme gönderme yapmaktadır. Ütopya'da mutluluk için uyumun gerekliliği vurgulanırken, distopyada uyum ve düzenin yol açtığı korku ve acı vurgulanır. Bezel'e göre ütopyaların distopyalara dönüşmelerindeki başlıca neden ütopyaların kendi içerisinde seçeneksiz olmalarıdır. Çeşitli problemler içeren olumsuz toplum düzenine karşı bir seçenek olarak sunulan ütopyalarda, eşitlik ve ortak mutluluk adına katı ve kesin bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuştur. Eşitlik ve mutluluk adına bireysel eğilimlerin, özgürlüklerin ve değerlerin ötelenmesi, bir nevi bireyin toplum içinde yok sayılması ütopya anlayışını, distopyaya çeviren başlıca etkendir. Toplum mutluluğu ile bireyin özgürlüğünün bir ikilem içerisinde sunulduğu ütopyalarda bireyden sadece birini tercih etmesi istenir. Bu tercihin sonunda birey özgürlüğünden ve değerlerinden vazgeçerek toplum mutluluğunu seçer ve toplumsal düzen adına yapılacak herşey artık meşrudur. İşte distopya da bu anlayışın yarattığı toplumsal düzendir. Buradan yola çıkarak ütopyayı insanoğlunu mutlu eden bir düş olarak kabul edersek; distopya gelecek için öngörülen bir kabustur.⁷³

⁷⁰Darko Suvin, "Utopianism from Orientation to Agency: What Are We Intellectuals Under Post-Fordism To Do", *Utopian Studies Journal*, Vol 9, (1998): 162.

⁷¹ Cioran, *a.g.e.*, 97.

⁷² Urgan, *a.g.e.*, 94.

⁷³ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu*, (Ankara: Güldikeni Yayınları, 2001), 7.

Bezel'e göre distopyalarda birey benliğine, doğaya ve insanlığın kültür mirasına karşı yabancılaştırılmaktadır. Teknolojinin mekanik anlayışı özelde bireye; genelde ise topluma yansımaktadır. Toplum mekanik hale gelirken, insan nesneleşmektedir.⁷⁴

Mevcut toplumsal ve siyasi sistemlerdeki eksiklikler distopya edebiyatına geçişte önemli rol oynamıştır. Yirminci yüzyılda bu sistemler iki ana akım etrafında toplanmıştır. Bunlardan biri Amerika'nın temsilcisi olduğu burjuva kapitalizmi, diğeri de Sovyetler Birliği'nin temsilcisi olan komünizmdir. Sovyet komünizmine karşı burjuva toplumlarının daha başarılı olduğu söylenebilir. Fakat hem burjuva hem de komünist toplumlarının ciddi istismarlara açık olduğunu unutmamak gerekir. Burjuva toplumunun çığırından çıkmış hali olarak kabul gören Nazi Almanyası ve komünizmin çığırından çıkmış hali olarak tanımlayabileceğimiz Stalin Rusya'sı milyonlarca insanın ölümüne sebep olan gerçek dünya distopyalarıdır.⁷⁵

Distopyacılar göre insan doğası kötüdür. Bundan dolayı herkesin mutlu olduğu bir ideal bir düzen kurulamaz. Bu yönde yapılan her çaba karanlık diktatörlüklerle son bulacak, birinin kurguladığı ütopya, bir başkasının distopyası olacaktır. Demokrasi ve liberal ekonomik düzen de hem ütopya hem de distopyadır. "Amerikan Yüzyılı" olarak kabul gören yirminci yüzyılda gelişmekte olan ülkeler ABD'nin, kendilerini arzulamasını istemişlerdir. Soğuk Savaş döneminde totalitarizm distopyalarının hedefi Sovyet Rusya olmuştur. Bu dönemde insan, hızla gelişen pax capitalistica distopyasını fark edememiştir.⁷⁶

Ütopyanın umut kaynağı olan demokrasi, bilim ve sosyalizm aksine distopyalarda cehennemi hazırlayan güçler olarak kabul görmüştür. Distopyacılar daha çok eşitlik, bilim ve akla inanmışlardır. Onları ütopya üzerinde öfkeliendiren şey ilerleme ilkelerinin kendileri değil, kullanımı ve uygulanış biçimidir. Ütopyalarda yapılan her girişim vadettiği şeyin aksi ile sonuçlanıyordu; demokrasi despotizmi, bilim barbarlığı ve akıl da akıl dışılığı ürettiyordu. Bilim ve demokrasi kendi içerisinde soylu ideallerdi fakat bu değerleri toplum içerisinde kurumsallaştırmaya çalışan ütopycacılar, umut ettiklerinin tam tersini yaratmıştı. Distopya da bu boşa çıkan umutların resmedilmiş haliydi.⁷⁷

⁷⁴Bezel, *a.g.e.*, 10.

⁷⁵M. Keith Booker, "Ütopya, Distopya, Toplumsal Eleştirisi", çev: Oğuz Tecimen, *Notos*, sy. 36 (2012): 45-46.

⁷⁶Ağkaya, *a.g.e.*, 44-45.

⁷⁷Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 187-189

Ütopyanın çizdiği mükemmeliyeti eleştiren distopyalar, mutlu günlerin geçmişte kaldığını, insanlığın karanlık bir gelecekle yüzleşeceğini söyler. Ütopyadan beslenen distopya, bu olumsuz tavrını ütopyanın olumlu yönlerinden alır. Ütopyalar orijinalken, distopyalar ütopyaların kopyasıdır. Aslında distopya ütopyanın aynadaki görüntüsüdür. Fakat bu görüntü çatlayan bir aynada görülen tahrif edilmiş bir görüntüdür.⁷⁸ İlk olarak ezilen kesimin özgürlük taleplerine göre şekillenen ütopyalarda eşitlik adına özgürlükten vazgeçilmiştir. Bu da ütopyayı totaliteryen bir tasarıya dönüştürmüş, distopyaların doğmasına sebep olmuştur.⁷⁹

Distopyalar için ütopyanın tersi diyebiliriz. Fakat tam anlamıyla bir karşıtlıktan söz edemeyiz. Distopyalar ütopyalarda var olan unsurların çoğunu kullanır. Örneğin, sıkı toplumsal kontrol ve düzenin bozulmaması için alınan tedbirler her ikisinde de önemli bir unsurdur. Totaliter bir düzene sahip distopyalarda, bireyin özgürlükleri düzenin elindedir. Yöneticiler, bireyler için nerdeyse her konuda karar verme yetkisine sahiptir. Distopik eserlerin çoğunda sisteme karşı gelen bir kahraman vardır. Distopyacılar kahramanı sistem arasındaki çatışmayı okuyucuya sunar. Düzene aykırı davranan kahraman yoluyla okurda farkındalık yaratmayı amaçlar.⁸⁰

Ütopyanın gerçekleşme korkusu, distopyayı ortaya çıkaran önemli bir etkidir. Ütopyanın düşlediklerinin çoğu gerçekleşmiş olsa da, sonuçlar onun tasarladığından farklı olmuştur. Ütopya için kabul edilen mükemmeliyet, gerçek dünya için hem kusur hem de bir beladır. Onun hayal ettiği toplum, kullanıcısı olan bizler için hoşgörülemez.⁸¹ Bu düşünceye göre, kusursuz toplumun hayata geçirilmesi insan ruhunun temelleri olarak kabul edilen hareketliliği, bir amaç uğruna çaba sarfetme duygusunu dumura uğratacak, hedonist ve faydacı yaşamın gerçek hayata taşınması insanın yaratıcılığına büyük zarar verecektir.⁸²

Sonuç olarak distopyalar kimi zaman bir uyarı, kimi zaman da kehanet görevlerini üstlense de aslında yaşadığımız dünyadaki görüntüyü yansıtırlar. Yaşadığımız toplumu bozulmuş düzene benzemeden ve çok geç olmadan kurtarın mesajı verirler.

⁷⁸Kumar, *a.g.e.*, 172.

⁷⁹ Yumuşak, *a.g.e.*, 47.

⁸⁰Tülay Akkoyun, *Ütopya/Distopya Batı Ve Türk Romanlarından Örneklerle Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*, (Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 2016), 30.

⁸¹ Cioran, *a.g.e.*, 85.

⁸²Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 175-176.

1.2.2. Distopyaların Tarihsel Gelişimi

“17. yüzyıl, matematiğin çağıydı; 18. yüzyıl doğa bilimlerinin; 19. yüzyıl ise biyolojinin çağıydı. 20. yüzyıl yani bizimkisi ise korkunun çağıdır.” diyen Albert Camus’a göre distopyalar bu korku çağının bir ürünüdürler. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kapitalizmin birey üzerindeki artan baskısı, hem fiziksel hem de ruhsal yıkım getiren iki dünya savaşı, dönemin totaliter ve faşist yönetimleri, yaşanan ekonomik krizler, teknolojik gelişmeler, 1945’e gelindiğinde bilimsel ilerlemenin, tek seferde ya da birkaç dakika içerisinde yaklaşık iki yüz bin insanın ölümüne sebep olacak şekilde kullanılması, yirminci yüzyılı neden korkuyla özdeşleştirdiğimizi gayet net açıklamaktadır. Aydınlanmadan itibaren insana ve insan aklına duyulan inancın abartılmasına karşı, insanın doğasında varolan yıkıcılığa ve onun kötü sonuçlarına dair gelecek adına uyarılarda bulunan distopyalar, yirminci yüzyılda yaşanması muhtemel felaketleri öncesinden haber vermiştir.⁸³

Aydınlanma düşüncesi bireyin, akıl ve bilimin de itici gücüyle sonsuz bir ilerlemeye ulaşacağını varsaymıştır. Fakat, gelinen noktada akıl, tahakküm aracı olarak işleyen, içi boş bir meşrulaştırma aracı haline gelmiştir. Artık kendi kendini gerçekleştiremeyen birey, sanayi toplumunun baskısı altında kalarak hem benliğini hem de Aydınlanma düşüncesiyle kazanması gereken özgürlüğünü bütünüyle kaybetmiştir.⁸⁴

Ütopyadan distopyaya geçiş sürüvenini birbirinden tamamen bağımsız iki farklı ögenin ayrışması şeklinde düşünmek yanlıştır. Bu dönüşümü ütopya türünün farklı bir alanda varlığını göstermeye başlaması olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Kumar distopyanın tarihsel olarak ütopya ile beraber en başından beri var olduğunu söyler. Fakat distopyanın su yüzüne çıkmasının zaman aldığını belirtir. Ütopya’nın kabusu olarak nitelendirilen distopya, en başından beri ütopya’yı kötü yürekli ve yüzünü ekşiten bir “doppelganger”⁸⁵ olarak takip etmiştir.⁸⁶

Distopik düşünce ve eserler daha çok yirminci yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ütopik eserler ortaya konulmaya devam etse de ütopyanın kusurları kabul edilmiş ve olumsuz ütopya gibi terimler kullanılmaya başlanmıştır. Distopyaların bu yüzyılda ortaya çıkması tesadüf değildir. Milyonlarca insanın ölümüne sebep olan iki

⁸³ Ağkaya, *a.g.e.*, 32-33.

⁸⁴ Ağkaya, *a.g.e.*, 34.

⁸⁵ Doppelganger- Almanca kökenli bir kelime olup, “birebir aynısı, başka birinin benzeri” anlamına gelmektedir.

⁸⁶ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 172.

büyük dünya savaşı, Joseph Stalin dönemi (1928-1953), 1917 Bolşevik İhtilali, 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Adolf Hitler Almanyası (1933-1945) ve Yahudi Soykırımı, Benito Mussolini ve İtalyan faşizmi (1922- 1945), Hiroşima'ya ve Nagasaki'ye yapılan atom bombası saldırıları (1945), Çernobil Nükleer Kazası (1986), 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışı, SSCB'nin 1991 yılında dağılması, Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991) gibi daha nice olaylar distopik eserlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamışlardır.⁸⁷

Bu sürecin sonunda iyimserlik yerini karamsarlığa bırakmış, mükemmel toplum tasarıları korkunç gelmeye başlamıştır. Bu dönemin atmosferini ve insanlığın içinde bulunduğu durumu Wells şöyle anlatmıştır:

*"Bu dünyanın artık dayanacak gücü kalmadı. Yaşam dediğimiz her şeyin sonu yakın ve bu engellenemez...Bitkinlik noktasındaki zihin çıkmazdan kurtulmak için hâlâ son nafile hareketlerini sergiliyor...Tükenmekte olan bu son hamle kapının üzerimize sonsuza dek kapandığını gösterir. Çıkmazdan çıkış yok...Evrenimiz yalnızca iflas etmemiş, hiçbir hissesi de kalmamıştır. Herhangi türde bir kalıbı izleme girişimi boşunadır...İnsanın hikâyesi çoktan sona ermiştir ve kendine böyle demekten hoşlanan Homo sapiens, şimdiki durumunda tükenmiştir."*⁸⁸

Distopya edebiyatı dünya savaşlarıyla yakından ilişkilendirilse de bir tür olarak karşımıza çıkışı edebiyat tarihçileri tarafından net bir şekilde belirlenememiştir. Distopya edebiyatı, bilimkurgu edebiyatıyla da yakın bir ilişki içindedir. Fakat distopya kasten toplumsal ve siyasi eleştiriye odaklanmasından dolayı bilimkurgu türünden ayrılır.⁸⁹

Dünya savaşlarıyla özdeşleştirilen modernizm ve postmodernizm gibi iki önemli edebi akım distopya edebiyatının hem yaygınlaşmasına hem de zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Modernizmin, Batı'da Birinci Dünya Savaşı ile şekillenen bir düşünce olduğu kabul edilirken, postmodernizmin miladı genel olarak İkinci Dünya Savaşı kabul edilir. Her iki düşünce akımı da bireyin merkeziliğini sorunsallaştırır. Bu noktada iki

⁸⁷ Emrah Atasoy, "Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış, *Doğu Batı*, sy.80 (2017): 60-61.

⁸⁸ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 593.

⁸⁹ Akkoyun, *a.g.e.*, 32.

akım da distopyayı besler. Çünkü distopyada ele alınan temel sorun bireyin toplum karşısında aldığı, almakta olduğu ve gelecekte alacağı konumdur.⁹⁰

Distopya türünün ilk örneğine dair yapılan tartışmalar halen daha devam etse de 1920 yılında kaleme alınan Stalinizmin totaliter istismarını öngören Yevgeni İvanoviç Zamyatin'in Biz'i ilk örnek olarak kabul görmüştür. Bunun öncesinde Swift'in 1726 yılında kaleme aldığı Gulliver'in Gezileri, H.G.Wells'in 1895 tarihli Zaman Makinesi ve Owen Gregory'nin 1918 yılında yayımlanan Meccania: Süper Devlet'i de distopik eserlere örnek olarak gösterilebilir. Biz eserinden sonra, 1932 yılında kaleme alınan Aldous Huxley'e ait Cesur Yeni Dünya, 1948 yılında George Orwell tarafından kaleme alınan Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Ray Bradbury'in 1953 baskılı Fahrenheit 451 ve Anthony Burgess'in 1965'de yazdığı Otomatik Portakal en çok bilinen ve günümüzde hala popülerliğini koruyan distopyalardır.⁹¹

1.2.3. Distopyaların Genel Özellikleri

Distopyalar da tıpkı ütopyalar gibi modern romanın tüm tekniklerini kullanarak bireyin kendisine yabancılaştığı ve köleleştiği bir dünyanın ürperticiliğini okurlarına sunmuştur.⁹²

Tehdit ve korku dolu, karamsar ve totaliter toplumsal düzenleri betimleyen distopyalarda, bireyselliğin sistem içinde nasıl eritildiğine şahit olmaktadır. Bilimin ve aklın gücüne inanan distopyacıları tedirgin eden ve öfkeliendiren şey bilimsel ve teknik gelişmeler değildir. Bunların doyumsuzca ve tehditkar şekilde kullanımınıdır. Yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler kendi içlerinde iyi olsalar bile toplumda aldıkları şekil ütopyacı umutları boşa çıkarmıştır.⁹³

Distopyaların çoğu toplumlara gelecekteki tehlikeleri göstermek amacı güder. Tehlike bazen, makineleşen bir toplumda insanın kendine yabancılaşarak yok olup gitmesi, bazen de bireyin özgürlüklerinin, despotik bir devlet tarafından yok edilmesidir.⁹⁴

Ütopyaları distopyalara dönüştüren sebeplerin başında bizzat gerçekleştirmeye çalıştığı "kusursuzluk" yer almaktadır. Düzenin bozulmaması uğruna insani değerlerin

⁹⁰Funda Civelekoğlu, "Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya", *Doğu Batı*, sy.80 (2017): 19-20.

⁹¹ Kumar, *Ütopyacılık*, 47.

⁹²Kumar, *a.g.e.*, 47.

⁹³ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 188.

⁹⁴Yumuşak, *a.g.e.*, 54.

yok sayılması da diğer bir önemli sebeptir. Fakat bunların ötesinde cennet diyarının bir yeryüzü cehennemine dönüşmesine etki eden diğer önemli iki faktör de bürokrasi ve teknolojidir. Bürokrasi bireyleri denetim ve baskı altında tutmak için kullanılırken; teknoloji de bu denetim ve baskıya, gerekli yöntemi ve tekniği sağlamıştır. Kurgulanan bu dünyada bireylerin nasıl yaşayacağı, boş zamanlarını nasıl geçireceği, kimlerle ilişki kuracağı, ne düşünmesi gerektiği sürekli belgelenir. Bu da yoğun bir bürokrasi gerektirir. Üretim ve denetim aygıtlarının sağlanması, bireyin mekanik anlamda anlaşılması ve çözümlenmesi için gerekli yöntemlerin geliştirilmesi işini de teknoloji üstlenmiştir. Böylece distopyalarda toplum, bürokrasi ve teknolojiden oluşan iki yanlı bir mekanizma gibi işler. Bu mekanizmada toplum örgütü makineleşirken birey nesneleşmiş ve yalnızlaşmıştır.⁹⁵

Distopyaların büyük bir kısmı diktatörlüğü konu alır. Tüm toplumun kendisine biat etmesini sağlayan diktatör, yönetimi tamamen eline alarak bireyi sistem içerisinde hapsetmektedir. Yönetim, bireylerin toplum içindeki kimliklerini önceden belirlemiş, bireyleri sınırları belli olan sosyal sınıflara ayırmıştır. İktidar sınıf sistemini de kendi çıkarlarına göre kullanmaktadır. Bilim ve teknolojinin hem amaç hem de araç olduğu distopik toplumlarda, bütün herşey devlete ait olduğu gibi bilim ve teknoloji de devlete aittir ve onun çıkarları için kullanılır. Bireylerin denetiminde en çok kullanılan yöntem, genlere müdahale edilerek üstün ırk yaratılmasıdır. Yapılan bu müdahalelerle hem farklılıklar ortadan kalkacak hem farklılığın ortaya çıkması önlenecek hem de diktatöre tam itaat sağlanacaktır. Ayrıca kurmaca gerçeklikler yaratılarak insanlara “kendi iyilikleri için” düşüncesi devlet tarafından aşılacaktır. Böylece birey içinde bulunduğu sistemin en ideal ve en adil olduğunu düşünecektir.⁹⁶

Terri Chung, bir makalesinde distopyanın karakteristik özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Distopyalarda bireyler bir kavram ya da figüre tapmışlardır.
- Bilgi, serbest düşünce ve özgürlük sınırlandırılmıştır.
- İktidar toplumu kontrol altında tutmak için propagandayı araç olarak kullanmıştır.
- Karamsar, baskı altında yaşayan bir toplum tahayyül edilmiştir.

⁹⁵ Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu*, 8-10.

⁹⁶ Tuna Başaran, “Soğuk Savaş Sonrası Bilimkurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 81.

- Bireyler her an gözetim mekanizmaları tarafından denetlenmektedir.
- Doğal dünya iktidar tarafından güvensiz bir yer olarak yansıtılmış ve yasaklanmıştır.
- Birey, bireysellik ve muhalefetten uzaktır.
- Devletin bekası, bireyin hak ve özgürlüklerini gölgede bırakmıştır.
- Toplumu oluşturan bireyler, insanlıktan çıkmış bir halde olmasına rağmen yaşanan dünyanın mükemmel olduğu bireylere aşılanmıştır.⁹⁷

Distopyalar toplumlar için felaket tablosuyken; iktidar sahipleri için birer ütopyadır. Distopik olan, siyasi iktidarın arzuladığı bir şeydir. Birçok distopik eserde bireylerin özel alanına müdahale edilmiş, mahremiyet ortadan kaldırılmıştır. Gözetleme, günlük hayatın bir parçası olarak kabul görmüştür. Cinsiyetlerin önemsenmediği bu düzende aile, ilkel insanların kullandığı bir kavramdır. Farklılıklara tahammül edemeyen iktidar, bireyleri tektipleştirmiştir.⁹⁸

Distopyalarda bireyler olaylar karşısında sorgulama ve eleştirme yetilerini yitirmişlerdir. Karşımızda, atılan nutuklarla kısa bir süreliğine şaşkınlığa düşse bile, en doğrusunu liderimiz bilir diyerek katıksız itaat eden bir kitle vardır. Halkın yaşanan olaylar karşısındaki umursamazlığı, toplumun kendini feshi ile sonuçlanır.⁹⁹

Distopyalar, ütopyanın kullandığı en önemli unsur olan umudu öldürerek, roman karakterlerine bir çıkış yolu sunmaz. Ütopyalardaki arzu hala vardır; ancak umut çoktan kaybedilmiştir.¹⁰⁰

Distopyalar, tıpkı ütopya gibi bütünlüklü sosyal düzenler icat etmiştir. Hem ütopyalarda hem distopyalarda toplumu kontrol edici ve denetleyici güç olarak devlet vardır. Devlet kendi çıkarı için bireylerin doğumlarından itibaren hayatlarının her anını kontrol altına alır. Ütopya, ahlaki anlamda kusursuz bir toplum inşa ederken; distopya sadece toplumsal anlamda kusursuz bir düzen kurar. Her iki düzende de yaşamaya davet

⁹⁷Morpheus, "Distopya ve Bilim Kurgu", erişim tarihi: 05 Kasım 2018, <https://byazkelebek.wordpress.com/2018/02/07/distopya-ve-bilim-kurgu/>

⁹⁸Nihal Kocabay Şener, "Distopyadan internete Bilgi ve iktidar ilişkisi: Kim Kazandı, Kim Kaybetti?", *Doğu Batı*, sy.30 (2017): 292.

⁹⁹Mesut Hazır ve Talha Dereci, "Modernfikten Postmodernliğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi içinde Toplum", *Doğu Batı Dergisi*, sy. 30 (2017): 98-99.

¹⁰⁰Raffaella Baccolini, Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, (New York & London: Routledge, 2003), 15.

edilen okur, ütopyadan haz alırken; distopyadan tehdit içerikli mesajlar alır.¹⁰¹ Distopyalar aynı zamanda şimdi ve gelecek zaman arasındaki ortak noktalara dikkat çekerek okura eleştiri yollarını da açar.

Distopyalarda yer alan bir diğer ortak özellik herkesin mutlu olmasıdır. Mutluluğa düşman olanlar, Biz’de beyin ameliyatı; Cesur Yeni Dünya’da uyuşturucu madde olan soma ve hedonizm; 1984’te işkence ve beyin yıkamaya başvurularak etkisizleştirilir. Eğer sisteme ayak uyduramayan bu “sapkınlar” tekrar sisteme dâhil edilmek istenirse, yeniden mutlu olmaları için gerekli tüm yöntemlere başvurulur.¹⁰²

Ütopyalarda var olan unsurların çoğunu distopyalarda görmek mümkündür. Örneğin; ütopyalarda olduğu gibi distopyalarda da yöneticiler, sadece insanları mutlu etmek için uğraştıklarını söyler, kurdukları düzene istisnasız herkesin koşulsuz şartsız itaat etmesini isterler. Ütopyalarda iyi huylu devlet düzeninden dolayı bu kurulu düzene insanlar kendiliğinden uyarlar. Uymayanların ise kişiliğinde bir bozukluk olduğu düşünülür. Distopyalarda ise düzeni ve uyumu sağlamak adına kullanılacak yöntemlerin, uygulanacak denetimin bir sonu yoktur. Devlet her türlü şiddet ve zora başvurur.¹⁰³ Distopyalarda temel ilke olarak devlet, kendini koruma içgüdüğü geliştirerek, varlığını tehdit eden veya tehdit etme tehlikesi olan her şeyi, bireyin yaşamını hiçe sayma pahasına da olsa, acımasızca ortadan kaldırmayı ilke edinmiştir.¹⁰⁴

Ütopyalarda olduğu gibi distopyalarda da toplum düzeninin korunması için istikrara ihtiyaç vardır ve toplumu mükemmelliğe ulaştırdıktan sonra yapılacak herhangi bir değişiklik tehdit olarak algılanmıştır. Bundan ötürü distopyalarda, değişikliklerin öğrenildiği tarih ve geçmiş zaman sorgulaması yasaktır.¹⁰⁵

Hemen hemen tüm distopyalar ne mutlu ne de mutsuz bir sonla biterler. Zira mutlu ve mutsuz bir kesinlik halidir. Fakat distopya belirsizliğin süreklilik kazandığı haldir. Bu sürekli belirsizlik hali gün geçtikçe sonu gelmeyen tedirginlik yaratır. Tedirginlikler ise zamanla korkulara dönüşür. Korkuyla yaşamayı kabullenmiş daha doğrusu kabullenmek zorunda bırakılmış bir toplum manzarası çizilmeye başlanır. Tüm yıkımlar, bastırılmalar, yasaklamalar, "iyi"ye dair bilinen tüm değerlerin alt-üst edilişi çok açık bir şekilde gerçekleşir. Artık karşımızda sessizliğin bedelini işkenceyle

¹⁰¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 211.

¹⁰² Ağkaya, a.g.e., 32.

¹⁰³ Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu*, 8.

¹⁰⁴ Jameson, a.g.e., 279.

¹⁰⁵ Baccolini ve Moylan, a.g.e., 119.

ödeyen, felaketler içinde debelenen, debelendikçe daha çok batan, Tanrı'nın bile kurtaramayacağı bir toplum vardır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Mesut Hazır ve Talha Dereci, *a.g.e.*, 113.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE GÜNEŞ ÜLKESİ'NDE DEVLET TAHAYYÜLLERİ

2.1. THOMAS MORE VE ÜTOPYA

2.1.1. Thomas More'un Hayatı

Ütopya eseri üzerine yapacağımız değerlendirmenin daha anlamlı olabilmesi için More'un hayatı üzerine konuşmamız faydalı olacaktır.

Thomas More, 7 Şubat 1478'de Londra'da doğmuştur. Sekiz yaşındayken St. Anthony okulunda dört yıl okuduktan sonra, babası onu Kardinal Morton'un evine yerleştirmiştir. More'un yaşadığı dönemde çocuğun bilgisini ve görgüsünü artırmak amacıyla başka bir ailenin yanına verilmesi bir İngiliz geleneğiydi. Bu gelenek en soylu aileler tarafından bile gerekli görülürdü. Fakat onbeşinci yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de yaşayan bir İtalyan diplomat, bu gelenekten dolayı İngilizleri ayıplamış ve onları, çocuklarını bir yabancıya evine gönderip yabancı çocukları kendi evlerine aldıkları için sevgiden yoksun olmakla suçlamıştır. Oysaki More ile aile bireyleri arasında büyük bir sevgi bağı vardı. More'un tüm Avrupa'ya ün salan neşesi ve şakacılığını, hukuk merakını kendi gibi yargıç olan babasından almış olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁷

Kardinal Morton'un evinde çok yararlı birkaç yıl geçiren More, on dört yaşına geldiğinde Kardinal tarafından Oxford'a gönderilmiştir. More orada Grocyn ve Colet gibi dönemin en ünlü hümanistlerinin öğrencisi olmuş ve Latincesini, özellikle de Yunancasını ilerletmiştir. Erasmus'un bir mektubundan anlaşıldığına göre More, Oxford'da kalıp, Yunanca ve felsefeyle ilgili çalışmalarını sürdürmek istemiştir. Fakat yargıç olan babası, onu kendi mesleğine yöneltmiştir. Bu sebeple More, o dönemde bir çeşit Hukuk fakültesi yerini tutan 'New Inn ve Lincoln's Inn' de hukuk öğrenimini tamamlamış, 1501'de yani 23 yaşındayken de Baro'ya girmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Urgan, *a.g.e.*, 18.

¹⁰⁸ Urgan, *a.g.e.*, 18-19.

More gençlik döneminde rahip olma düşüncesiyle Charterhouse adlı manastıra kapanarak, dört yıl boyunca keşiş¹⁰⁹ hayatı yaşamıştır. Dine karşı aşırı tutkusunu yüzünden, ömrünün sonuna kadar kendine eziyet ettiği söylenmiştir. Kamçılarla, düğümlü iplerle vücudunu sıkarak kendini cezalandırmıştır.¹¹⁰

Marx Weber Orta Çağ'da manastırları; akılcılığı geliştiren birer adacık olarak kabul etmiştir.¹¹¹ Krishan Kumar da ütopyaların ortaya çıkışında Orta Çağ manastırlarının büyük etkisi olduğunu söylemiştir. Çünkü manastırlar bu dönemde ütopyalarda kurgulanan toplumlar gibi özerk ve eşitlikçi bir düzene sahipti. Katı kuralları olsa dahi manastırda yaşayanlar bu kuralları özgürce kabul edip şevkle uygulamıştır. Ayrıca bu dönemde manastırlar, kendi kendilerine yetmek durumunda olduklarından ilerlemiş ekonomik faaliyet ve tekniklerin merkezi haline gelmiştir. More ve Güneş Ülkesi'nin yazarı Tommaso Campanella'nın bir dönem keşiş olmaları ve eserlerinde manastırcı idealleri yansıtılmaları tesadüf değildir.¹¹²

More manastırda kaldığı süre zarfında sadece ibadet etmedi, sürekli okuyarak yoğun bir çalışmaya girdi. Erasmus, More'un kişiliğini anlattığı bir mektupta More'un aslında rahip olmak istediğini fakat sonrasında bilinmedik bir sebeple vazgeçtiğini söylemiştir. More'un yaşam öyküsünü yazan rahip Stapleton'a göre ise More dönemin din adamlarının ahlaki açıdan gevşek bulunduğu dolaylı rahip olmaktan vazgeçmiştir.¹¹³

Thomas More, Baro'ya girdiği ilk yıl, Saint Augustinus'un ünlü yapıtı "Tanrının Beldesi" üzerine yaptığı konuşmalarla, seçkin Londralıların dikkatini çekmeyi başarmıştır. İki yıl sonra henüz 25 yaşındayken Parlamento'ya giren More'un, siyasal yaşantısından hiçbir ödün vermeyeceği daha göreve yeni başladığı sırada anlaşılmıştır. Parlamento üyelerine kukla gibi dilediğini yaptıran Yedinci Henry, kızını evlendireceğim bahanesiyle Parlamento'dan haksız yere vergi koparmaya kalkıştığında, More, Kralın bu isteğini engellemiştir. Kral ise hincını More'un babasından çıkararak ona hem para cezası hem hapis cezası vermiştir. Sıkıntılı bir iki yıl geçiren More, 1509'da Sekizinci Henry tahta geçince, yargıçlığa atanmıştır.¹¹⁴ Yargıçlık yaptığı

¹⁰⁹Bazı dinlerde (başta Hıristiyanlık ve Budizm) ıssız bir yerde tek başına veya manastırda cemaat halinde münzevi hayat süren zâhidler için kullanılan terim.

¹¹⁰ Urgan, *a.g.e.*, 19.

¹¹¹ Jameson, *a.g.e.*, 50.

¹¹² Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 37-38.

¹¹³ Urgan, *a.g.e.*, 20.

¹¹⁴ Urgan, *a.g.e.*, 25-26.

dönemde hem dürüstlüğü hem de yoksullara gösterdiği anlayış ve iyilik sayesinde Londra'da ün kazanan More, 1517 yılında “Kötü Mayıs Günü” diye anılan bir ayaklanmayı deyim yerindeyse tek başına bastırmıştır. More bu ayaklanmadan sonra Sekizinci Henry'nin danışmanı olarak görev almıştır.¹¹⁵

Yükselme hırslı olmadığı halde görevinde durmadan yükselen More'un, 1518–1529 yılları arasındaki konumu çok parlaktır. 1521'de ‘Sir’ unvanını almış, çeşitli görevler için yabancı ülkelere gönderilmiştir. 1523 yılında Kardinal Avam Kamarası'nda “Meclis Başkanı” olmuş, görevinde iken hiç çekinmeden Kralın haksız para isteklerine karşı çıkmıştır. Kral da More'u görevinden uzaklaştırmak için onu elçi olarak İspanya'ya göndermek istemiş, fakat More kabul etmemiştir. 1529 yılının Ekim ayında dönemin en yüksek memuriyetine, gerçekte başbakanlığa eşit olan ‘Lord High Chancellor’luğa atanmıştır. Bu dönemde Lord Chancellor, baş yargıç olarak görev yapar, Kralın vicdanının bekçisi olarak anılırdı. Aynı zamanda Lordlar Kamarası'na başkanlık eder ve adalet mekanizmasını denetlerdi.¹¹⁶

Lord Chancellor olarak iki buçuk yıl görev yapan More, bu dönemde İngiltere'yi allak bullak eden bir sorunla karşılaşmıştır. Kral Sekizinci Henry'nin gönlü yengesi Anne Boleyn'e düşmüş, onunla evlenmek için boşanmayı aklına koymuştur. Fakat o dönem Katoliklerin boşanmaları yalnızca Papa'nın nikahı bozmasıyla gerçekleşiyordu. Papa da bu yetkisini kullanmadı. Eşinden ne şekilde olursa olsun kurtulmaya karar veren Sekizinci Henry, boşanmasının dinsel yasalara uygun olduğunu kabullendirmek için Oxford, Cambridge, Paris, Bolonya ve Padua üniversitelerinden bir ferman kopardı. Sonrasında Parlamento'da okuttu. Daha sonrada ‘Act of Supremacy’ yani üstünlük yasasını çıkararak, Papalığın otoritesini hiçe saymış, kendisini de İngiltere Kilisesi'nin başı ilan etmişti. Bazı din adamları Sekizinci Henry'den korkup bu olaya boyun eğince, Kralın boşanmasına karşı çıkan Papa'yı, tüm Hıristiyan dünyasının başı olarak sayan koyu Katolik olan More, sağlık durumunu bahane ederek Lord Chancellor'luktan istifa etmiştir.¹¹⁷

Kendisini Kilise'nin başı ilan eden Kral Sekizinci Henry, ülkenin ileri gelenlerinden bu yasaya boyun eğmelerini ve ant içmelerini istemiştir. More böyle bir durumu kabul etmediği için sessiz kalmayı tercih etmiş, fakat bu sessizliğinden ötürü

¹¹⁵ Urgan, *a.g.e.*, 26-27.

¹¹⁶ Urgan, *a.g.e.*, 29.

¹¹⁷ Urgan, *a.g.e.*, 30.

1534 yılının Mart ayında, arkadaşı Piskopos Fisher ve diğer Katolik arkadaşlarıyla beraber Londra Kulesi'ne kapatılmıştır. Burada yaklaşık on beş ay hapis yatmıştır.¹¹⁸

Thomas More, Kralı İngiliz Kilisesi'nin başı sayan yasayı iki ağzı keskin olan bir kılıca benzetmiştir. More'a göre, eğer insan bu yasaya evet derse, ruhunu; hayır derse de bedenini yitirecektir. More da bedenini ruhuna tercih etmiş ve yasaya yemin etmeyi reddetmiştir. 1535 yılının temmuz ayında yapılan yargılanmasında, More tutumunu değiştirmemiş ve suçlu olduğuna kanaat getirilerek Baş yargıç Audeley tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştır. 6 Temmuz 1535'te başı kesilerek idam edilmiştir.¹¹⁹

2.1.2. Ütopya'yı Doğuran Koşullar ve Ütopya Kitabı Hakkında

More'un Ütopya adlı eseri, on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda, İngiliz toplumunun siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamını eleştiren bir bölümle başlar. Bu dönemde İngiltere'nin içinde bulunduğu koşullar hiç iç açıcı değildir. On beşinci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan iç savaşlar ülkeyi hem kana bulamış hem de halkı yoksullaştırmıştır. Yaşanan bu savaşlar başkaldıranların korkunç infazı ile son bulmuştur. Kültürel ve bilimsel açıdan gelişmeler gösteren İngiltere, ekonomik anlamda sıkıntıya düşmüştür. Dönemin siyasi otoriteleri, hem kendi iktidarlarını sağlamlaştırmak hem de yönetilen halkı ezmek için yasaları bir araç olarak kullanmışlardır. İktidardakilerin tüm ekonomik kaynakları kendi menfaatleri için kullanması ve bu kaynakları tek bir zümrede toplaması toplumda huzursuzluğa ve kargaşaya sebep olmuştur. Buna paralel suç sayısı da hızlı oranda artmıştır. Seçkin kesimin aşırı hırsı ve mülk tutkusu nedeniyle bütün tarım arazileri ve kamu alanları otlaklara dönüştürülmüş ve hayatını çiftçilikle sağlayan halk işsiz kalıp kırsal alanları terk etmeye başlamıştır. Böylece tarım ürünlerinin fiyatları artmış, işsizlik ve açlık baş göstermiştir. İşsizlik ve açlığın da etkisiyle hırsızlık olayları artmış, hırsızlığın önlenmesi için idam cezaları da gereğinden fazla uygulanmaya başlamıştır. İşte More böyle bir ortamda Ütopya'yı yazmıştır. Adalet için uğraşan bir devlet adamı olmasının da etkisiyle bu gelişmeleri daha yakından takip etmiştir.¹²⁰

Thomas More'un günümüzde dahi popülerliğini kaybetmeyen eseri "Ütopya" iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak ikinci bölümünü, 1516'da da birinci bölümünü yazarak iki yılda kitabını okurlarla buluşturan More'un önce ikinci, sonra da birinci

¹¹⁸ Urgan, *a.g.e.*,35.

¹¹⁹ Urgan, *a.g.e.*,37-38.

¹²⁰ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2011), 123-125.

bölümü yazmasının bir nedeni vardır. İlk olarak düşlediği kusursuz düzeni anlattıktan sonra, kendi ülkesindeki ve tüm Avrupa'daki durumun ne denli berbat olduğunu açıkça ortaya koymak istemiştir.¹²¹ Bir nevi More okuyuculara “bir şu ütopyalıların durumuna bakın, bir de bizim halimize” mesajı vermiştir.

İkinci bölümde örnek ütopya toplumunu anlatan More, birinci bölümde İngiliz toplumunun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel düzeninin eleştirisini yapmıştır. Birinci bölümünü siyasal bir tespit, ikinci bölümü de bu tespitin sonucu oluşturulan yeni bir devlet tasarımı olarak kabul edebiliriz. Kitap denizci Americo Vespucci ile seyahat etmiş, yolculuğunun birinde Ütopya adasını keşfetmiş Raphael Hythloday isimli bir denizcinin anlatılarından oluşur.¹²² Kısaca More kafasındaki ideal mutluluk ülkesini tecrübeli ve yaşlı denizci Hythloday aracılığıyla okuyucuya sunar.

Yaşadığı dönemdeki sorunları denizci Raphael Hythloday'ın ağzından açıklayan More, bu sorunların nasıl çözüleceğini de yine Hythloday'e söyler: “Öyle yasalar çıkarın ki, çiftlikleri yıkan beyler ya hepsini yeniden yapmak ya da toprağı yeniden çiftlik kuracak insanlara bırakmak zorunda kalsınlar. Zenginlerin cimri bencilliğini frenleyin, sömürme ve tekel kurma hakkını alın ellerinden, aylak insan bırakmayın ülkenizde, tarımı büyük ölçüde geliştirin, üretim tesisleri ya da üretim kolları yaratın, yoksulluk yüzünden bugüne dek hırsızlık ve serserilik yapan birçok insan çalışıp topluma yararlı hale gelsin. Eğer bütün bu anlattığım sorunlara çözüm bulamazsanız adaletinizle övünmeyin. Çünkü insafsızca yalan söylemiş olursunuz”.¹²³

Hıristiyan inancı konusunda gayet bilgili bir şahsiyet olarak kabul gören More, Ütopya'yı, İsa'nın dini düşüncelerini açıkladığı vaazlardan esinlenerek kaleme almıştır. İnsanın sefalet içinde yaşamasının sebeplerini araştıran More'a göre, toplumsal kötülüklerin sebebi Tanrı, kader ya da doğuştan gelen günahlar değildir. Yoksulluk, huzursuzluk, adaletsizlik ve diğer tüm kötülükler tamamen insanlar tarafından oluşturulan toplumsal yapıdan kaynaklanır. More da bu temel görüşlerden yola çıkarak Tanrı'nın içinde yaşamaktan utanmayacağı bir şehir oluşturmak istemiş ve Ütopya'yı yazmıştır.¹²⁴

Toplumdaki huzursuzluğun, çatışmanın ve kargaşanın bir diğer nedenin de eğitim olduğunu söyleyen More milyonlarca çocuğun, bozucu ve köreltici bir eğitimin

¹²¹ Urgan, *a.g.e.*, 47.

¹²² Göze, *a.g.e.*, 123.

¹²³ Göze, *a.g.e.*, 125.

¹²⁴ Jacob Bronowski ve Mazlish Bruce, *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, çev. Elvan Özkavruk (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 82.

pençesinde kaldığını, sonrasında ise suç işleyip asıldığını ifade eder. Adeta asma zevkini tatmak için hırsızların yaratılıyor olduğunu söyleyen More, ölüm cezası yerine kişiyi topluma yeniden kazandıracak zorunlu olarak çalıştırılma cezasının getirilmesini daha uygun görmüştür. Siyaset ahlâkı ilkelerinin neler olması gerektiğini sorgulayan More'a göre, bir ordu besleyen kralın ne kadar parası olsa azdır, kral tüm mülkün ortaksız tek sahibidir, bireyler herhangi bir şeyden ancak kralın keyfi istediği ölçüde yararlanabilir, halkın yoksulluğu kralın varlığını korur gibi ilkeleri reddetmiştir. Bunun yerine kralın şeref ve mutluluğunun ancak halkının zengin olmasına bağlı olduğunu, ve kralın halkın iyiliği için başa getirildiğini savunmuştur. More'a göre halkın yoksulluğunu, kralın güvencesi olarak görmek çok yanlıştır. Aksine kral dilencileri değil, zengin ve mutlu insanları yönetmekle yücelir.¹²⁵ Ütopyanın toplum yapısının şekillenmesinde More'un hayat tecrübesinin çok büyük etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

More Ütopya adasında çağın İngiltere'sinin sorunlarına çözümler getirmiştir. İşsizlik, açlık ve hırsızlığı yok etmiştir. Seçimle iş başına gelen yöneticiler ve rahiplerin dışında herkes tarım ve el sanatlarına dayalı üretime katılmak zorundadır. Böylece gıda sorunu çözülmüştür. Yiyecek, giyecek ve konut alımlarında israf ve lüks önlenmiş, tüketim en alt seviyeye indirilmiştir. Para ve özel mülkiyet kaldırılmıştır. Altın gibi değerli madenler tuvalet oturağı gibi aşağılayıcı işlerde kullanılmıştır. Hayatını devam ettirebilmek için gerekli temel maddeler ortak üretimden karşılıksız biçimde sağlanmaktadır. Birey ve toplum ilişkisine baktığımızda yaşamın her alanında katı bir tekdüzelik hakimdir. Ütopya adasının tüm kentleri, caddeleri, evleri, tıpa tıp aynıdır. Tüm bireyler aynı tür elbiseyi giyer, aynı saatte çalışır, aynı saatte yatarlar. Kişisel eğilimlere ve özgürlüklere imkan tanınmamıştır.¹²⁶

More'un kendi düşünce ve inançlarıyla, Ütopya'daki düzene ait olan temel ilkeler arasında çeşitli çelişkiler vardır. Örneğin; Kralın boşanma isteği ile başlayan kararlarını kabul etmediği için idam edilmiştir. Ütopya'da ise uyuşmayan eşlerin boşanmalarında bir sıkıntı yoktur. More hayatı boyunca hazlardan kaçınmış, derisine zarar verecek derecede sert kıldan gömlek giymiş, uyurken yastık değil de kütük parçası kullanmıştır. Bunun aksine kurguladığı Ütopya'da hazlara dayalı bir yaşam felsefesi mevcuttur.

¹²⁵ Göze, a,g,e, s. 125-126.

¹²⁶ Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak Ütopyalar*, 49-50.

Hayatı boyunca Protestanları ve Katolik dinine aykırı düşünenleri sonuna kadar eleştiren More; Ütopya'da görelî bir dinsel hoşgörü ve özgürlük ortamı yaratmıştır.¹²⁷

Şimdi More'un Ütopya'sında devlet nasıl işler? Toplumsal düzeni tesis eden siyasi otorite kimler tarafından sağlanmaktadır? Kurgulanan bu devlet, temel birey hakları olan özgürlük, eşitlik ve adalet gibi konulara nasıl yaklaşır bunları inceleyelim.

2.2.ÜTOPYA'DA DEVLET

2.2.1. Siyasi ve İdari Yapı

Daha öncesinde bir ada devleti olmayan kusursuz düzeni yani Ütopya'yı kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, elde ettiği toprakları karaya bağlayan 15 millik berzahı yok edip savunma açısından daha uygun olacağını düşünerek Ütopya'yı bir ada devleti haline getirmiştir. Bu korunaklı ada devleti gelenek, kurum ve yasalar bakımından aynı özelliklere sahip 54¹²⁸ büyük ve görkemli kentten meydana gelmiştir. Adanın başkenti ülkenin tam ortasında yer alan Amaraute'dir.¹²⁹

Ortak mülkiyet anlayışının hakim olduğu Ütopya'da evlerde kilitler ve anahtarlar yoktur. Evler herkesin ortak malıdır. İsteyen istediği eve her zaman girip çıkabilme hakkına sahiptir. Bireylerde oluşan alışkanlık ve aidiyet hissini tamamen yok edebilmek için evler her on yılda bir değiştirilir. İnsanı fitratındaki sonsuz sahip olma arzusundan hiçbir zaman vazgeçiremeyeceğini düşünen More; sosyal ilişkileri, ticari hayatı, tarımı, seyahati, evliliği, giyimi, kuşama, savaşı, kölelik ve din gibi konuları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bu da bize More'un, insanın ruhsal yapısını ne denli iyi bildiğini göstermektedir. Sahip olma duygusunun yıkıcı özelliğini belki de en tehlikeli şey olarak gören More için, devletteki her şey herkesin hakkıdır.¹³⁰

On altıncı yüzyılın İngiltere'sinde toplam nüfusun yarısını oluşturan, soylular, toprak sahipleri, din adamları ve kadınların çoğu herhangi bir işle meşgul olmayıp aylak aylak gezerken, Ütopya'da sağlık açısından bir sorun olmadığı takdirde her kadın ve erkek çalışmak zorundadır. Fakat bu çalışma başka ülkelerdeki gibi ağır şartlarda ve uzun zamanlı değildir. Günde sadece üç saati sabahleyin, üç saati öğleden sonra olmak üzere altı saat çalışırlar. Herkesin çalışıp çalışmadığını denetleyen yöneticiler kişilerin

¹²⁷ Bezel, *a.g.e.*, 50.

¹²⁸ İngiltere'nin o zamanki kent sayısı da 54 idi.

¹²⁹ Thomas More, *Utopia*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol (İstanbul: Çan yayınları, 1968), 106-107.

¹³⁰ More, *a.g.e.*, 112.

yolculuk esnasında bile aylıklık yapmasına müsaade etmemektedir. Sınıfsız bir toplumdan oluşan Ütopya’da, hem erkekler hem de kadınlar, hem toprağı işler hem de el emeğı gerektiren zanaatlarda çalışırlar.¹³¹

Ütopya’nın çok çalışkan bir devlet olmasının altında yatan en önemli şey eğitimidir. Ütopya’da eğitim, çok küçük yaşlardan başlayıp ömür boyu süren bir süreçtir. Eğitimde bilimlerin öğretilmesinden çok erdem ve ahlakın kazandırılması esastır. Çocukların ve gençlerin eğitimi ve öğretimi rahipler tarafından sağlanmaktadır. Öğretmen tüm bilgisini, çocuğun zihnine cumhuriyeti koruyacak sağlam ilkeleri yerleştirmek için kullanacaktır. Bu ilkelerle yetişen bir çocuk devletin bekçisi ve faydalı bir üyesi olacaktır. Dolayısıyla eğitim, devlete karşı herhangi bir hareketi ortadan kaldırma aracı olarak da görülebilir.¹³²

Ütopya kentinde tüm nüfus otuzar ailelik kümelere ayrılmıştır. Demokratik bir düzen üzerine kurulan Ütopya devletinin her bir kentinde, her otuz aile her yıl düzenli olarak kendilerine eskidilde syphogrant, yeni dilde ise phylarch adı verilen “Bölge Yöneticisi” seçerler. Yasaları uygulayan kentin idare meclisi seçimle işbaşına gelmektedir. Bu seçilen yöneticiler de aralarında en fazla yararlı olabilecek kişiyi başkan olarak seçeceklerine ant içtikten sonra, halkın aday olarak belirlediğı ve senatoya bildirilen dört kişi arasından birini, gizli oyla Başkan olarak seçerler. Her kentin kendine ait bir senatosu vardır. Bunun dışında bir de başkent Amaurotus’da her kentten gönderilen temsilcilerin bir araya gelerek toplumsal sorunları konuşup tartıştıkları ulusal nitelikte bir senato vardır. Başkan olarak seçilen kişi görevini tiranlığa dönüştürmediğı sürece ömür boyu görevde kalabilir. Şayet görevini hakkıyla yerine getiremezse gelecek yıl tekrar seçilemez. Bunun haricinde diğere tüm memuriyetlerin görev süresi bir yıl kadardır.¹³³

Kent başkanlarından oluşan bir kurultay, düşünce alışverişinde bulunarak, toplumun genel durumunu değerlendirmek için her üç günde bir veya gerekirse daha sık toplantı yaparlar. Eğer toplumu ilgilendiren önemli bir konuda nihai karara varılması gerekiyorsa senatoda üç ayrı toplantı yapılarak tartışılması gereklidir. Bu üç ayrı toplantı, kurultay üyeleri iyice düşünüp taşınınsın, duygularına kapılıp erken karar vermesin diye yapılır. Toplum için önemli ortak sorunları senato ya da halk meclisi dışında tartışmaya kalkışmak ölüm cezasına sebep olacak bir suçtur. Burada asıl amaç;

¹³¹ More, *a.g.e.*, 116-117.

¹³² More, *a.g.e.*, 184-185.

¹³³ More, *a.g.e.*, 114.

seçilen kent başkanlarının kolayca bir araya gelip, ittifak kurarak, zorbalıkla halkı sindirmelerini ve devletin yönetim biçimini değiştirmeye kalkmalarını önlemektir. Karara bağlanması açısından önemli sorunlar öncelikle otuz ailenin temsil ettiği syphogrant'ların meclisine sunulur ve syphogrant'lar temsil ettikleri ailelerle birlikte söz konusu konuyu karşılıklı olarak görüşürler. Sonrasında aldıkları kararı senatoya iletirler. Kişilerin ilk aklına geleni fütursuzca söyleyip sonrasında bu ilk ifade ettiği fikrinden dolayı küçük düşmemek için bir öneri geldiği zaman o gün üstünde tartışılmaz ve tartışma gelecek toplantıya bırakılır. Böylece kişiler ilk akıllarına geleni hemen söylemek yerine, meseleyi inceleyip, üzerinde iyice düşünüp öyle karara bağlamış olurlar.¹³⁴

Böyle bir düzende her vatandaşın philarch veya başkan olabileceği düşünülebilir. Fakat More, “Ütopyalılar elçilerini, rahiplerini ve prenslerini bilgin kişiler arasından seçer” diyerek toplumda herkesin eşit olamayacağını kabul etmiş, toplumda elit bir sınıf oluşturmuştur.¹³⁵ Bu bilginler sınıfı, okuma ve eğitimde kendisini yetiştirmiş kişilerdir. Onların tek görevi yönetmektir. Fakat yasaların yok denecek kadar az olduğu bir devlet sisteminde bu seçkin sınıfın, timokraziye dönüşmeyeceğinin garantisini veremeyiz.

2.2.2.Hukuk

More'un devletinde ütopya halkı iyi bir eğitime tabi olduğu için çok az sayıda yasa vardır. Yasalar insanlara doğuştan, gelenek ve eğitimle benimsetildiği için, sayıları az olmasına rağmen bu yasalar Ütopyalılara yetmektedir. Hatta More, ciltlerce hukuk kitabına ve bu kitapların içeriği üzerine yazılmış sayısız yorum kitaplarına sahip olan ve bunların kendilerine yetmediğini söyleyen öteki halkları eleştirir. Okunamayacak kadar fazla ve herhangi birinin anlayamayacağı kadar da karmaşık olan yasa metinlerine, insanların uymalarını beklemenin adalete aykırı olduğunu düşünür. Buna ek olarak ütopyada hukuk işlerini kurnazca ele alan, hilelere baş vurarak tartışan avukatların, noterlerin, dava vekillerinin yeri yoktur. Bunun yerine herkes kendi davasını kendisi savunur. Birey derdini bir avukata değil de doğrudan bir yargıca anlatır. Böylece yargıç da dikkatli bir şekilde anlatılanları dinleyip, zihninde tartarak masum insanları sahtekarların oyunlarına karşı koruyacak, hakikate çok daha kolay ve doğrudan

¹³⁴ More, *a.g.e.*, 115.

¹³⁵ More, *a.g.e.*, 119.

ulaşılacaktır. Ütopya’da yargıcılık önemli bir meslektir. Nitekim “Baba” adını verdikleri, gerçek bir babanın şefkati ve anlayışıyla davranan yargıçlara sonsuz bir güven besleyen Ütopyalılar, bir devletin gelişmesini ve yıkılmasını o devleti yönetenlere ve yargıçlara bağlamışlardır. Öyle ki bir yargıcın adam kayırması veya para tutkusuna kapılması bir devletin en güvenilir yönü olan adaleti yok eder.¹³⁶

Ütopya’da işlenen her suç için mutlaka bir ceza vardır. Suç işlemeyip suça teşvik edenin de cezalandırıldığı Ütopya’da suçu tasarlamak, onu işlemek kadar kötüdür. Suç işlemeyi tasarlayan amacına ulaşmasa dahi suçlu sayılmıştır.¹³⁷

More’a göre insanları suçlu hale getiren yokluk-yoksulluktur. Cezaların çok sert olmasını, bir hırsız için darağacı dikilmesini eleştiren More, devletin darağacı hazırlamak yerine, o kişilere önce bir gelir sağlaması gerektiğini vurgular.¹³⁸

Çok az yasaya sahip olan ve zina dışında kalan herhangi bir suçun yaptırımının olmadığı Ütopya’da, zina yapmanın cezası köleliktir. Böylece suçlu hem topluma yarar sağlar hem de aynı suçu bir başkası işlemesin diye başkalarına örnek olur. Kölelik durumu ömür boyu devam etmemektedir. Köle işlediği suçtan dolayı pişman olduğunu, iyiliğe doğru yöneldiğini, davranışlarıyla kanıtlarsa Başkan tarafından ya da halkoylamasıyla cezaları kaldırılabilir. Şayet zina yapan eş bu suçu bir süre sonra tekrar işlerse, vahşi bir hayvan sayılarak ölüm cezasına çarptırılır. İdam konusuna gelindiğinde, on altıncı yüzyıl İngiltere’sinde sadece bir lokma ekmek çalan zavallılar bile asılırken, Ütopya’da bu ceza hem kişiye yapılan haksızlık hem de topluma bir yarar sağlamayan bir yaptırım olarak görüldüğünden çok nadir uygulanır.¹³⁹

En ideal toplum düzeni olarak kabul edilse bile Ütopya, suçsuz ve cezasız bir toplum değildir. More’a göre uygulanan ceza sistemi, ıslah edici veya suçları önleyici tarzda olmalıdır. Tabiri caizse suya gitmeden evvel testinin kırılmaması üzerine çalışılmalı, suç ortaya çıkmadan önce suça mani olmak adına çeşitli tedbirler alınmalıdır.¹⁴⁰

Ütopyalılar dürüst bir kralın adaleti gözeterek yürürlüğe koyduğu, halkın da baskı altında kalmadan kendi hür iradesiyle onayladığı, hakiki hazzı toplumda yaşayan

¹³⁶ More, *a.g.e.*, 160-162.

¹³⁷ More, *a.g.e.*, 159.

¹³⁸ Ernst Bloch, *Umut İlkesi*, Cilt 1, çev: Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 625.

¹³⁹ More, *a.g.e.*, 158-159.

¹⁴⁰ More, *a.g.e.*, 157-158.

herkese eşit biçimde paylaştıran yasalarının korunması gerektiğini düşünürler. Onlara göre yasaları çiğnemenin mutluluğa ulaşmak en akıllıca davranıştır.¹⁴¹

Özel mülkiyetin olduğu, insanlığın tüm değerlerinin parayla ölçüldüğü bir toplumda âdil ve mutlu bir politikanın hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğine inanan More, tüm kötülüklerin ve işlenmiş suçların sebebini özel mülkiyete bağlar. More'a göre mülkiyet baki kaldıkça, fakirlik, sefalet, dert, işkence ve eziyet kaçınılmaz olarak insanlığın pençesinde olacaktır.¹⁴² Bundan dolayı More Ütopya'da mülk sahipliğini ortadan kaldırarak toplumun zenginliğini eşit ve doğru şekilde dağıtmış, toplumu huzur ve mutluluğa kavuşturmuştur. Ortak zenginlik bireylere eşit ölçüde dağıtıldığı için Ütopya'da hukuki anlaşmazlıklar ortaya çıkmaz. Bu yüzden sayfalar dolusu yasaya ve avukatlara lüzum yoktur.

2.2.3. Eşitlik ve Adalet

Bütün kentlerin birbirine benzediği Ütopya devletinde, gereğinden fazla fazla üretilen mal ve metaller kentler arası eşitlik sağlansın diye eksik olan diğer kentlere gönderilir. Sosyal hayat bu şekilde düzenlendiğinde, halkın bolluk içinde yaşayacağını söyleyen More, Ütopya'sında her şeyi eşit paylaşmış, hiç kimseyi bu ülkede dilenci konumuna getirmemiştir. "Tüm ada sanki tek bir aile gibi" ifadelerini kullanarak devlette bütünlüğü savunmuştur.¹⁴³

Yurttaşların ekonomik açıdan birbirlerine eşit olduğu Ütopya'da, herkes aynı şekilde giyinir. Sadece kadınlarla erkeklerin, bekarlarla evlilerin arasında ufak tefek farklılıklar vardır. Yöneticiler ve din adamları da sıradan Ütopyalılar gibi giyinirler. Hem kışın hem de yazın giyilebilen bu kıyafetlerde güzellik ve rahatlık aranır.¹⁴⁴ Tek tip kıyafet uygulaması, sınıfların kıyafetle değerlendirildiği, yani kişilerin giydikleri kıyafete bakılarak hangi sınıfa dâhil olduğunu bilebilen, aşırı ayrımcılığın yaşandığı on altıncı yüzyıl Avrupa'sına bir eleştiri olarak değerlendirilebilir.

Para diye bir şeyin olmadığı Ütopya'da evin reisi olan erkek, çarşıya gidip, istediği kadar eşya ve yiyecek alabilmektedir. Herkesin yiyeceklerini ve içeceklerini en ince hesaplarla belirleyen yöneticilere güven tam olduğu için Ütopyalılar, çarşıdan gerektiğinden fazla eşya ve yiyecek almazlar. Çesitli bölgelerdeki durumu inceleyip

¹⁴¹ More, *a.g.e.*, 141-142.

¹⁴²Ernst Bloch, *Umut İlkesi.*, 652.

¹⁴³ More, *a.g.e.*, 131.

¹⁴⁴ More, *a.g.e.*, 116.

neyin nerede bol, nerede kıt olduğunu saptayan yöneticiler, hiçbir karşılık beklemeden eşya ya da yiyeceğin kıt olduğu kentlere yardımda bulunurlar. Bir sonraki yılın ne kadar ürün vereceği bilinmediği için üretim, Ütopya'nın tüm ihtiyaçlarını iki yıl karşılayacak şekilde ayarlanır. Eğer ürün fazla gelirse de bu ürünler ya yabancı ülkelerin yoksullarına karşılıksız dağıtılır ya da makul fiyatlarla yabancı ülkelere satılır.¹⁴⁵

Tarım ülkesi olarak da bilinen Ütopya'da halkın temel uğraşı tarımdır. Her kentin yakınlarında, tarım için ayrılmış geniş topraklar vardır. Kadın erkek farketmeksizin her Ütopyalı bu topraklarda bulunan çiftliklere iki yıl süre ile yerleşerek, nöbetleşe çalışmak zorundadır. Bu değişimlerle beraber herkes sırayla köylü gibi çalıştığı için kırsal bölgede temelli yaşayan bir köylü sınıfının varlığından söz edemeyiz. Bu da beraberinde günümüzde dahi hala sorun olarak algılanan köylü, kentli ayrımını ortadan kaldırır.¹⁴⁶ Yöneticiler tarımsal işlerde çalışmaktan muaf oldukları halde halka örnek olmak için gönüllü çalışırlar. Yine on yılda bir kimin hangi evde oturacağına kura yöntemiyle karar vermeleri adil düzene örnektir.

Ütopya devletinde cinsel bir meta olarak görülmeğe kurtulan kadın, erkeklerle eşit olarak kabul edildiği halde, ailenin başı erkektir.¹⁴⁷ Dahası kadınların ayda bir kez, kocalarının önünde diz çökerek, suçlarının bağışlanmasını dilemelerini isteyen More'a göre, bu diz çöküp af dileme sayesinde eşlerin evlilik hayatları daha huzurlu olacaktır. Aile içi huzursuzluğa engel olmak için böyle bir formül bulan More'un, aynı şeyin nedenerkeklerin kadınlara yapması gerektiğini hiç düşünmediği merak konusudur.¹⁴⁸

Herhangi bir sınıfa ait olmadan bireylerin doğuştan eşit olarak dünyaya geldiği Ütopya'da, mantıken düşünüldüğünde herkesin devlette aynı ölçüde eşit olması çok mümkün gözükmemektedir. Çünkü toplumu yöneten liderler ve din adamları şekilsel olarak eşit görünseler de toplum içerisinde diğerlerinden daha ayrıcalıklı konumdadırlar.¹⁴⁹ Bu söylenenlerden hareketle Ütopya'da yaşayan insanların tamamıyla eşit haklara sahip olduklarını söylemek yerine; devletin herkese eşit mesafede olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

¹⁴⁵ More, *a.g.e.*, 131-132.

¹⁴⁶ More, *a.g.e.*, 107.

¹⁴⁷ More, *a.g.e.*, 123.

¹⁴⁸ More, *a.g.e.*, 187.

¹⁴⁹ More, *a.g.e.*, 116-117.

2.2.4. Temel Hak ve Özgürlükler

Ütopya devletinde özgürlükler konusu çok tartışılan bir konu olmuştur. Özgür olma, bireyin özgürlüğü, gibi konular Ütopya'da devlet odaklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Nitekim Davis'e göre, "Ütopya'da özel yaşam ve mahremiyet diye birşey yoktur. Bireyler insanın bireyselliğini göz ardı eden bir disiplini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Seçim olanakları sınırlı olan Ütopyalıların başka alternatifleri düşünmeleri dahi erişilemez kılınmıştır. Talepleri minimal düzeye indirilen Ütopyalıların istekleri, kanun ve geleneklerle sınırlandırılmıştır. Sosyal her alanda yaratılan tektipçilik Ütopya'daki toplum yapısını şekillendirmiş, bireye gösteriş ve açgözlülük yapma şansı tanınmamıştır.¹⁵⁰

Ütopya devletinde kişilerin kaldığı konutlar, giydikleri kıyafetler, seçtikleri meslekler, çalışacakları ve dinlenecekleri saatler, kentten kente yapacakları ziyaretler, ticari anlaşmalar ve evlilikler dahil olmak üzere evliliktekimin nasıl, hangi yaşlarda evleneceği ve nasıl boşanacağı belli kurallara bağlanmıştır. Bu yönüyle sosyalist devlet modelinin ilk türü olarak görülen Ütopya'da, devlet bireyden üstün tutulmuş ve devlet, devamlılığını sürdürdükçe birey anlam kazanmıştır. Tikel anlamda bireyin bir anlam ifade etmediğini söyleyebiliriz. Yani Ütopya'da devlet bireye ne kadar özgürlük tanıdıysa, birey o kadar özgürdür. Bireyin bu sınırın dışına çıkarak daha fazlasını istemesi mümkün değildir. Çünkü More Ütopya'da, bireyi değil toplumu çizmektedir. Devletin bireyden önde tutulduğu bir yapıda da bireyin özgürlüğünden bahsetmek güçtür.¹⁵¹

Ütopya'da aile birliğinin kurulabilmesi için kadınlar on sekiz, erkekler ise yirmi iki yaşında olması gerekir. Eş seçimi önemlidir. Çünkü tek eşliliği benimserler. Aile birliğinin korunmasına ve devam ettirilmesine önem veren devlet her türlü önlemi almıştır. Evlilik kurallarını çiğneyip eşlerini aldatanlar, en ağır cezaya çarptırılıp, köle olurlar. Eğer bu suç tekrar işlenirse kişi ölümle cezalandırılır.¹⁵²

Ütopya'nın en eski yasalarından biri olan "kimse dininden ötürü kötülenemez" yasasıyla birlikte herkes, inandığı din uğruna, barışsever bir biçimde propaganda yapmakta özgürdür. Güneşe, aya ve gezegenlere tapılan Ütopya'da çok tanrı anlayışının

¹⁵⁰J.C. Davis, "Utopia and the Ideal Society: A Study of English Utopian Writing 1516-1700", (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 54.

¹⁵¹Yakup Akyüz, "Ütopyalarda Din-Siyaset İlişkisi", (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013), 86.

¹⁵² More, *a.g.e.*, 157.

hakim olduğu söylenebilir. Herkese tam bir inanç ve vicdan özgürlüğü sağlayan Ütopya'da, bireyin kendi dinsel inançlarını başkasına zor kullanarak benimsetmeye çalışması zorbalık olarak görülmüştür. Devlet dini tebliği, zorlama yapılmaması kaydıyla kabul etmiştir. Fakat bir kişi kendi dininden olmayan başka bir kişiye inandığı değerlerden ötürü baskı yapmaya veya inandığı dine dil uzatmaya kalkırsa cezalandırılır, Ütopya'dan sürülür ya da köle durumuna düşer. Devletlerin yok olmasını dinler arası çatışmalara bağlayan More'a göre nasıl çalı ve dikenler bir ekinin olgunlaşmasını engelliyorsa; dini çatışmalar da gerçek dinin ortaya konulmasına engel olmaktadır.¹⁵³

İyilerin ödüllendirilip, kötülerin cezalandırılacağı ahiret inancına sahip olan Ütopyalılara göre ölümden sonraki yaşamı hiçlik olarak kabul eden kişi insan olamaz. Ruhun bedenle birlikte kaybolup gideceğine inananları hayvan düzeyine indiren Ütopyalılar, bu kişilere yöneticilik görevlerini de vermezler. Çünkü böyleleri aslında yasalardan korkmaz, ahlaka ve toplumsal kurumlara da saygı göstermezler. Bu kişilere yine de hoşgörülü davranılır. Görüşlerinden vazgeçmeye zorlanmazlar. Hatta ruhun ölümsüzlüğüne inanmayanların, rahiplerle özgürce tartışmasını teşvik ederler.¹⁵⁴ More ahirete olan inancıyla, gelecekte ilham kaynağı olduğu, her olguyu bu dünyada arayan sosyalistlerden ayrı düşmüştür.

Ütopya'da bireyler zamanını boşa harcamazlar. Kişiyi kötülöklere sürükleyecek meyhaneye ve fuhuş yerleri yoktur. Herkesin gözü herkesin üstünde olduğu için, insanlar vazifelerini tam olarak yerine getirecek, boş zamanlarını da uygun işlerle geçirecektir. Çalışma, uyku ve yemek saatlerinin dışında kalan vakitte zamanın nasıl kullanılacağı kişiye bırakılmıştır. Fakat boş eğlence ve tembellik yapmaları yasaktır. Genellikle bireyler bu zamanları düşünsel konulara ayırır, herkese açık konferanslara katılırlar.¹⁵⁵

Ütopya'da seyahat etmek için Bölge Yöneticisine başvurulur ve izin alınır. Kişinin seyahat edebilmesi için o sırada kendi şehrinde yapılacak önemli bir işi olmaması gerekir. Bir kişi izin belgesi olmadan kendi bölgesi dışına çıkarsa kaçak ve suçlu sayılarak, şiddetli cezalara çarptırılır. Kişinin kendi şehrinin çevresinde dolaşmaya çıkması için babasından ya da karısından onay alması gerekmektedir. Eğer kişi gittiği yerde sabahın ya da öğleden sonrasının üç saatlik çalışmasını gerçekleştirmezse yemek

¹⁵³ More, *a.g.e.*, 178-179.

¹⁵⁴ Urgan, *a.g.e.*, 72.

¹⁵⁵ Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak, a.g.e.*, 59,69.

çıkabilir.¹⁵⁶

Ütopyalıların kusursuz bir düzen içinde yaşayan ve bununla övünüp, dış dünyaya kendilerini kapatan insanlar olmadığını söyleyebiliriz. Aksine diğer ülkelerin yönetimlerine, yasalarına, bilim ve sanatlarına büyük bir ilgi duymuşlardır. Hatta dünyayı gezip görmüş yabancıları adalarında çok güzel karşılayıp, onlardan yeni şeyler öğrenmek için birbirleriyle yarışır.¹⁵⁷

Uygurlığa değer veren, tüm insanları kardeş sayan, merhamet duygusunu yok etmemek için etini yiyecekleri hayvanları bile kendileri kesmeyen, kimsenin ne toprağında ne de malında gözü olmayan Ütopyalılar savaşı hayvanca bir iş sayar ve ondan tiksiniirler. Eğer kendi ülkelerini ya da kardeş ülkeyi kurtarmak için savaştan başka seçenek kalmadıysa bu savaşı bedenleriyle değil, akıllarıyla yapmayı tercih ederler.¹⁵⁸

More Ütopya adlı eserinde, modernizmi demokratik yönüyle göstermeye çalışmış fakat bilime gerektiği önemi vermemiştir. Zira More'un beslendiği kaynak olan antik dünyada bilim ve teknoloji kısıtlı ve sınırlıdır. Ütopya'da bilim, ahlaki ve toplumsal idealin hizmeti için kullanılmıştır. Toplumsal düzenin bilimsel gelişmelerle bozulmasına müsaade edilmemiştir. Bilimin sınırsız, hedefsiz ve anarşik hızının Ütopya'nın mükemmeliyetine zarar verebileceği düşünülmüştür. Bu yüzden bilim ütopyaya More'dan sonraki yüzyılda dahil olmuştur.¹⁵⁹

Toparlayacak olursak More ütopyasında kapalı bir devlet modeli tasarlamıştır. Birey, devletin ekonomik ve siyasi devamlılığını sağlamada bir araçtır. Özel mülkiyeti toptan kaldıran tavrı ile Ütopya; sosyalist, komünist ve Marksist devlet yapısının nüvelerini içinde barındırır.¹⁶⁰

2.3. TOMMASO CAMPANELLA VE GÜNEŞ ÜLKESİ

2.3.1. Tommaso Campanella'nın Hayatı

1568 yılında İtalya'nın Stilo kasabasında dünyaya gelen Tommaso Campanella çok küçük yaşta üstün zekası ve okumaya olan aşırı bağımlılığıyla dikkat çekmiştir.

¹⁵⁶ Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak*, a.g.e, 68.

¹⁵⁷ More, a.g.e., 103.

¹⁵⁸ Urgan, a.g.e., 67.

¹⁵⁹ Akkoyun, a.g.e., 24.

¹⁶⁰ Ernst, Bloch, *Umut İlkesi Cilt I*, a.g.e, 624.

Sadece on üç yaşında iken çeşitli konularda şiirler yazmış, uzun uzun söylevler vermiştir. On beş yaşında Cosenza Dominiken manastırına girmiş ve orada okumadığı kitap kalmamıştır. Bilgiye olan açlığını bir şiirinde şöyle dile getirmiştir: “Dünyanın bütün kitapları kafamın açlığını doyuramaz. Nelere okumadım! Ama yine de zihnimin açlığından ölüyorum demiştir”.¹⁶¹

Dinsel konulardan sıkılan Campanella kendini felsefeye vermeye başlamış ve önder olarak kendine büyük İtalyan filozofu Telesio'yu seçmiştir. Doğru bilgiyi kitaplardan çok, doğayı gözlemleyerek arayan Telesio, Aristoteles'in bütün bir çağı etkileyen felsefesine karşı doğa felsefesini savunmuştur. İlk yapıtı *Philosophia Sensibus Demonstrata*'ı yirmi iki yaşında yazan Campanella, bu eserini Telesio'yu, düşmanlarına karşı savunmak ve Aristoteles felsefesini çürütmek amacıyla kaleme almıştır.¹⁶² Doğayı canlı olarak kabul eden Campanella'ya göre doğa sonsuz bilgelik üzerine yazılmış bir kitaptır. Gerçek anlamda bir doğa felsefesi kurmak için, insanlar tarafından yazılan kitaplar ile sonsuz kitap olan doğa karşılaştırılarak okunmalıdır. Hakikatin gizli olmadığını düşünen Campanella'ya göre yapılması gereken, hakikatin peşine düşmek ve onun rehberliğinde, eksik bir varlık olan insandan kaynaklanan yanlışları düzeltmektir.¹⁶³

Stilo'da bir manastırda kitap okuyarak kendini geliştiren Campanella, burdan çıktıktan sonra İtalya'yı baştanbaşa dolaşmıştır. Uğradığı yerlerde, basmakalıp düşüncelerle, kör inançlarla savaştan Campanella, İtalya'nın birçok kentini gezdikten sonra Stilo'ya geri dönmüştür.¹⁶⁴

Campanella kendi memleketine geri döndükten sonra, yurdunu İspanyol sömürgesinden kurtarmak için bir ayaklanma hareketini başlatmıştır. Bu politik ayaklanmayı toplumsal bir reformla tamamlamaya kalkan Campanella, daha sonra hapiste yazacağı *Güneş Ülkesi*'ni daha o dönemde tasarlamaya başlamıştır. Dinsel ve toplumsal alandaki yenilikçi düşüncelerini manastır rahiplerine benimsettiği için Campanella'nın ayaklanmasına üç yüzden fazla rahip katılmıştır. Hatta birçok vaiz parayla insan kanı akıtan, fakir halkı ezen kral adamlarının zulmüne karşı halkı, ortak bir amaç için birleşmeye davet etmiştir. Bu planlar yönetimin kulağına gelince

¹⁶¹ Tommaso Campanella, *Güneş Ülkesi*, çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan, İstanbul: Sosyal Yay.,1996), 8.

¹⁶² Campanella, *a.g.e.*, 8.

¹⁶³ Çiğdem Dürüşken, “Uzaklarda Bir Diyar: Civitas Solis”, *Sosyoloji Dergisi*, sy.18 (2009/1, İstanbul, 2009, s. 17.

¹⁶⁴ Campanella, *a.g.e.*, 8-9.

ayaklanma başlamadan önlenmiştir. Sonrasında bir kulübede kaçmaya hazırlanan Campanella yakalanarak Napoli'ye götürülmüş, hapisanede korkunç işkencelere maruz kalmıştır. Campanella Demokritos'un düşünce sistemini benimsemekle, dünyayı sonsuz ve bozulmaz olarak kabul eden Aristoteles'e karşı çıkmakla, din kurallarını hiçe saymakla, kiliseye karşı düşmanca duygular beslemekle suçlanmıştır.¹⁶⁵

Sık sık hapisaneye giren ve yaşadığı işkencelerden dolayı son altı ayını ölümcül bir hastalıkla mücadele ederek geçiren Campanella, 27 yıl süren hapis hayatını yazarak geçirmiştir. Yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal olaylarına karşı tepki ve eleştirilerin bir ürünü olarak Güneş Ülkesi'ni de hapisanedeyken yazmıştır. Zira karışıklıklardan beslenen ütopyaların, mükemmel bir tarihin kendini var ettiği yerde ortaya çıkmadığını, toplumsal sefalet ve sıkıntıların ütopya yazarının düşüncelerini besleyen cevher olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶⁶

Campanella 1626'da sona eren hapis hayatından sonra serbest kalıp Roma'ya gitmiştir. Aradan çok zaman geçmeden pusuda bekleyen düşmanlarının saldırısına maruz kalmış, Fransız elçisinin de yardımıyla Fransa'ya kaçmıştır. Kardinal Richelieu ve Louis XIII'den yakınlık ve yardım gören Campanella, hayatının geri kalanını Paris'te Dominikken manastırında herkesten uzak sessiz ve rahat bir şekilde geçirmiş, 1639'da, yetmiş bir yaşında ise hayata gözlerini yummuştur.¹⁶⁷

2.3.2. Güneş Ülkesi'ni Doğuran Koşullar ve Güneş Ülkesi Hakkında

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda, Katolik kilisesinin katı dogmalarına, haksız zenginliğine ve derebeylik düzeninin olumsuzluklarına karşı, çeşitli tarikatların önderliğinde baş gösteren ayaklanmalar, Avrupa'yı baştan başa sarmıştı. Hem kilisenin hem de Kral'ın kuvvetlerinin bastırıp ortadan kaldırdığı bu tarikat ayaklanmaları, farklı yerlerde başka başka isimlerle tekrar örgütlenip harekete geçiyorlardı. Bohemya'da uzun süre etkin olan Picard'lar ya da Adamist'ler, İtalya, Fransa ve Almanya'da insanın bu dünyayada da mutlu olması gerektiği görüşünü savunan Beggard'lar, İngiltere'deki Wyclif'çiler ve Orta Avrupa'daki Hus'cular bunlardan birkaçıdır. Tüm bu tarikat ayaklanmalarının ortak amacı dinsel yeniliklerin yanında, daha haklı bir toplumsal

¹⁶⁵ Campanella, *a,g,e*, 9-11.

¹⁶⁶İlgin Yıldızturnan, "Toplumsal İlişkiler Ekseninde Güneş Ülkesi'ne Totalitarizm Işığında Bakış", *Hukuk Gündemi Dergisi*, sy. 10 (2009): 67.

¹⁶⁷ Campanella, *a,g,e*, 11.

düzen kurmaktı.¹⁶⁸ Hem Orta Çağ'ın hem de Rönesansın bir arada yaşandığı bir geçiş dönemi olan on altıncı ve on yedinci yüzyılda yaşayan Campanella, doğru olduğunu inandığı görüşlere sonuna kadar bağlı kalmıştır. Savaşların ve ayaklanmaların yoğun şekilde yaşandığı bu dönemde Güney İtalya, İspanya'nın sömürgesi haline gelmiş, engizisyonun baskıları ve yoksulluk seviyesi en üst noktaya ulaşmıştı. Derebeylerin halk üzerindeki artan baskılarına karşın tarikatlar sürekli ayaklanmaktaydı. Bu dönemde özgür düşünce diye bir şeyden bahsetmek pek mümkün değildi. Sadece manastırların boyunduruğunda özgür düşünce gelişebiliyordu. Bu sıkıntılı dönemde yaşayan Campanella, hoşuna gitmeyen toplumsal koşullar nedeniyle kendince yeni bir toplum tasavvur etmiş, buna da "Güneş Ülkesi" ismini vermiştir.¹⁶⁹

Amacı İtalya'yı bir sömürge olmaktan kurtarıp insanları huzura erdirmek olan Campanella, eserini herkesin mutlu olduğu ve günün birinde gerçekleşeceğine sonsuz inandığı bir devlet olarak tasarlamıştır. Tasarladığı bu toplumda özel çıkar yerini genel çıkara bırakmış; yapılan her düzenlemede devletin genel yararı göz önünde bulundurulmuştur. Yaşadığı dönem Katolik kilisesinin parçalandığı ve modern devletin temellerinin atıldığı bir döneme denk geldiği için Campanella, Aydınlanma düşüncesini ve buna paralel olarak bilimi eserinin merkezine koymuştur. Kilisenin katı dogmalarına karşı akli esas almış ve eğitime çok fazla önem vermiştir. Feodal düzenin parçalanmış siyasi yapıdaki haksızlıklarına, işkencelerine bizzat şahit olduğundan, merkezi bir devlet ve toplum düzeni tasarlamıştır. Güneş Ülkesi'nde; bireyleri çocukluk döneminden ölümüne kadar gözetleyen, farklılığa izin vermeyen, barış ve huzurdan yana olup kaostan nefret eden, bireye itaat kültürünü yerleştirmiş bir devlet vardır. Çok kapsamlı totaliter bir düzen kurgulayan Campanella, bu düzenin refah ve mutluluğu temin edeceğine sonsuz inanmıştır.¹⁷⁰ Totalci zihniyetin herşeyi yok ederek yeni bir toplum ve devlet tasarlamayı nihai amaç edinmeleri, Campanella'nın totalitarizm mantığı ile hareket etmesinin temel sebebidir.¹⁷¹

Tomasso Campanella'nın hapisteyken İtalyanca olarak yazdığı daha sonrasında 1623 yılında Frankfurt'ta Latince olarak basılan Güneş Ülkesi eseri, bilimi ve bilimsel araştırmaları merkeze alan ilk ütopya örneği olarak tarihe geçmiştir.¹⁷² Eser, Cenevizli

¹⁶⁸ Campanella, *a.g.e.*, 7.

¹⁶⁹ İbrahim Yücedağ, "Ütopya Ve Toplum Sınıflamaları İlişkisi Üzerine", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, sy.1 (2011), 203-204.

¹⁷⁰ Yıldızlıturan, *a.g.e.*, 67.

¹⁷¹ Yıldızlıturan, *a.g.e.*, 74.

¹⁷² Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşütopya*, *a.g.e.*, 57.

bir deniz kaptanı ile hastane rahibi anlamına gelen Baş Hospitalarius arasında geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Dünyayı bir ucundan diğer ucuna kadar gezen Cenevizli kaptan, günümüzde Sri Lanka olarak bilinen Taprobana adasında edinmiş olduğu tüm bilgiyi Baş Hospitalarius ile paylaşmıştır.¹⁷³ Eserinde teknik ve bilimsel gelişmelerin önemine dikkat çeken Campanella, Güneş Ülkesi'ni devinime önem veren bir toplum olarak tasarlamıştır. İnsan toplumlarının bütünleşmesinde buluşları önemli bir yere koymuş, hem teknik hem de bilimsel ilerlemeyle geleceğin yakalanacağını söylemiştir. Güneş Ülkesi aydınlanma felsefesinin birçok temsilcisine ilham verdikten sonra ortaya çıkan sosyalist hareketin de düşünsel kaynaklarından biri olmuştur.¹⁷⁴

Şimdi ideal bir devlet özlemi içerisinde olan ve bunu gerçekleştirmek için elinden gelen her şeyi yapmaya hazır olan Campenalla'nın, ütopyasında devletin nasıl işlediğini çözümlenmeye çalışacağız.

2.4.GÜNEŞ ÜLKESİ'NDE DEVLET

2.4.1.Siyasi ve İdari Yapı

Thomas More gibi devlet odaklı bir anlayışa sahip olan Campanella, siyasetin temeline devleti yerleştirmiştir. Devletin egemenliğinin ve devamlılığının sağlanmasını, bireyden önde tutan Campanella,devleti bütün kurumsal yapısıyla içerden ve dışardan gelebilecek tüm tehditlere karşı koruma altına almıştır. Hem olabildiğince uzun süre devletin bekasını sağlamak için hem de korumacılığında ötürü bir ada devleti tasarlamıştır. Geniş bir ovanın ortasında yükselen bir tepenin üzerine kurulmuş kent olan Güneş Ülkesi, yedi halkaya bölünmüştür. Her bir halka yedi gezegenden birinin adını taşımakta ve halkalar birbirlerine dört ayrı yolla bağlanmışlardır. Kent öyle bir kurulmuştur ki herhangi dışardan veya içerden bir güç birinci duvar çemberini yaracak olsa, ikinci çemberi aşabilmek için iki kat güç, üçüncü çember için de iki kattan daha fazla güç harcaması gerekecektir. Yani her bir saldırıda gücünü arttırması gerekecektir. Zaten ülke, duvarlar kuleler ve hendeklerden ziyade birçok savaş ve savunma araçlarıyla donatılmıştır. Bundan dolayı tüm kenti ele geçirmek neredeyse imkansızdır.¹⁷⁵ Güneş Ülkesi'nde bulunan her çember yurttaşların barındığı, hayatını

¹⁷³ Campanella, *a.g.e.*, 16-17.

¹⁷⁴ Mattelart, Armand: *Gezegensel Ütopya Tarihi: Kehanetsel Kentten Küresel Topluma*, çev.: Sule Çiltas, (İstanbul: Ayrıntı, 2005), 61-62.

¹⁷⁵ Campanella, *a.g.e.*, s.18.

devam ettirdiği birer mekandır. Altı yılda bir kimlerin hangi çemberde ve hangi odalarda kalacağı yöneticiler tarafından belirlenir.¹⁷⁶

İnsanlar Güneş Ülkesi'ne Hindistan'daki büyücü rahiplerin, haydutların ve zorbalarm elinden kaçarak gelmişlerdir. Burada filozofça ve herşeyin ortak olduğu bir toplum kurarak yaşamaya karar vermişlerdir. Herşey ortaktır ve ortak olanı paylaşırma işini yöneticiler üstlenmiştir.¹⁷⁷

Kentin yönetimi, en üst noktada hem dünya işlerini hem de ahiret işlerini kumanda eden filozof bir monarka emanet edilmiştir. Hem dini hem de siyasi olarak lider konumunda olan Metafizikçi'ye halk Hoh diye hitap eder. Tinsel olandan zamansal olana kadar her şeye hükmeden, yetkisi ve verdiği kararları mutlak olan, son aşamada tüm işlerle alakalı yargıda bulunan Hoh'unverdiği kararlara kimse itiraz edemez. Monarşik devlet yapısına sahip olan bu ülkede yöneten, tebaasının en mahrem düşüncesine bile kolaylıkla erişebilmektedir.¹⁷⁸

Hoh'un yani metafizikçinin Pon, Sin ve Mor adlı çeşitli görevlerle donatılmış üç yardımcısı vardır. Bizim dilimizde bunlar sırasıyla Güç, Akıl ve Sevgidir. Güç, hem savaş hem de barış ile ilgili bütün işlerle ilgilenir. Orduda Metafizikçi'den sonra en yetkili kişi odur. Genel olarak görevleri, ordunun bütün silâh, cephane ihtiyaçlarını sağlamak, askerleri kumanda etmek, tahkimat yaptırmak, saldırılar hazırlamaktır. Sadece Metafizikçi'ye karşı sorumlu olan Güç, aynı zamanda yargının da başıdır. Akıl ise serbest mesleklerin, el zanaatlarının, bilim ve eğitim işlerinin idaresiyle ilgilenmektedir. Bilimlerin başındaki tüm uzmanlar Akıl'ın buyruğu altında çalışmaktadır. Son olarak Sevgi ise üreyle ilgilenmekte, kadın ve erkeğin kusursuz bir soy yetiştirmelerinde en büyük rolü oynamaktadır. Üre işini devlet yönetiminin başlıca görevlerinden biri sayan Campanella, insana ve insan soyuna çok önem vermiştir.¹⁷⁹

Tasarladığı devlette hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayarak sosyal yaşamın tamamını katı kurullarla sınırlandıran Campanella toplumun bütüncül yapısını devlet için çok önemli görmüş, bireyi ikinci plana atmıştır. Çiftleşmeyi de bireyi düşünmeden toplum

¹⁷⁶Campanella, *a.g.e.*, 32.

¹⁷⁷Campanella, *a.g.e.*, 25.

¹⁷⁸ Riot-Sarcey vd., *a.g.e.*, 49.

¹⁷⁹ Campanella, *a.g.e.*, 21-24.

yararını gözeterek düzenlemiş, çiftleşmenin tek amacının insan soyunun korunması olduğunu dile getirmiştir.¹⁸⁰

Güneş Ülkesi'nde bireyler çok küçük yaşlarda yetenek ve zekâlarına uygun eğitilip, eğitim aldıkları alanda öğretici ve yönetici olmaktadır. Çocukların eğitimine çok büyük önem verildiği bu ülkede, bireyler topluma faydalı olmak adına ustaca yetiştirilirler. Kadınlar çocuklarına iki yıl baktıktan sonrakız çocuklarını kadın öğretmenlere, erkek çocuklarını da erkek öğretmenlere vermektedir. Büyüdüklerinde çocukların hangi işle meşgul olması gerektiğine öğretmenleri karar vermektedir. Güneş Ülkesi'nde büyüklük, cesaret, iffet, cömertlik, insanseverlik, çalışkanlık, tokgözlülük gibi daha başka ne gibi erdemler varsa bu adları taşıyan o kadar yönetici bulunmaktadır. Dört büyük yöneticinin dışında kalan diğer tüm yöneticileri en büyük dört yönetici ve her görevin özel öğretmeni seçmektedir.¹⁸¹

Tüm toplumun yönetiminden sorumlu Metafizikçi seçimle işbaşına gelmektedir. Fakat bu seçim olağan değil; bilgeliğin gücüyle kazanılmış bir seçimdir. Metafizikçi olacak kişinin, tüm devletlerin yasalarını, devlet biçimlerini, tarihlerini, gelenek ve göreneklerini derinlemesine bilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yerde ve gökte olup bitenlerden de haberdar olacak fizik ve astronomi bilgisine sahip olmalıdır. Metafiziği, teolojii bütün bilim ve sanatları, nesnelere benzerlik ve ayrılık ilişkilerini, dünyanın düzenini ve kaderini, Tanrı'nın gücünü, peygamberlerin kitaplarını bilmeli; bir insanın ulaşabileceği en uç bilgi seviyesine ulaşmalıdır. Böylesine geniş bilgiye herkeste rastlanmadığı için kimin Metafizikçi olacağı öncesinde kestirilebilir. Seçilen Metafizikçi'den daha yetkili biri çıkacak olursa eskisi görevi bırakır. Şayet çıkmazsa da görevi ömür boyu sürer.¹⁸² Metafizikçi olmanın şartları değerlendirildiğinde, Güneş Ülkesi'ne yönetici olmanın kolay olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca Campanella devleti yönetecek kişiyi fazlaca önemsemiş, işin ehli olmayan bilgisiz yöneticilerin sadece padişahın soyundan geldiği için, yahut güçlü bir parti tarafından seçildiği için yönetimde olmalarını eleştirmiştir.

Güneş Ülkesi'nde halk kısmen de olsa devlet yönetiminde söz sahibidir. Her ayın başında ve ortasında dinsel bir törenden sonra toplanan Büyük Kurultay'a, 21 yaşını tamamlamış her yurttaş katılır ve devlet işlerinde gördükleri eksiklikleri, yöneticilerin görevlerini yerine getirip getirmediğini dile getirirler. Her sekiz günde

¹⁸⁰Campanella, *a, g, e*, 39.

¹⁸¹ Campanella, *a, g, e*, 27-29.

¹⁸²Campanella, *a, g, e*, 29-30.

bir, Metafizikçi, Güç, Akıl ve Sevgi ile her birine doğrudan bağlı üçer yönetici Kurultayda biraraya gelerek fikirlerini beyan ederler. Ayrıca her gün Metafizikçi üç yardımcısıyla beraber biraraya gelerek günlük işleri görüşür. Büyük Kurultay'da kentlin ihtiyaçlarına uygun olarak alınan kararları değerlendirirler, gerekirse değiştirirler. Eğer herhangi bir kararda şüpheye düşülecek olursa kura usulüne başvurulur. Aynı zamanda Metafizikçi ve üç yüksek yardımcısı dışında, diğer tüm yöneticiler halkın iradesiyle değiştirilebilir.¹⁸³ Halkın Büyük Kurultay'da fikrini beyan etmesi doğrudan demokrasi örneği iken Metafizikçi ve yardımcılarının bu kararı isterlerse değiştirebiliyor olması demokratik düzeni sarsmıştır. Ayrıca yöneticiler halkın küçük bir kısmını temsil etmesine rağmen diğer tabakalar üzerinde fazlasıyla söz sahibidir.

Halk tarafından denetlenemeyen yöneticilerin zorbalığa düşmeden görevlerini nasıl yerine getirecekleri sorusuna Campanella, “eğitimle” diye cevap vermiştir. Eğitimle, devlete ve topluma yararlı bireyler yetiştirilecek, üreme kontrolü ile de devlete yük olacak bedensel ve zihinsel engellerin önüne geçilecektir. Eğitime verilen bu önem kuşkusuz hem totaliter devletlerde hem de totaliter zihniyette görebileceğimiz bir davranıştır. Totaliter devlet, eğitim kurumlarının da desteğiyle tüm toplumu kendi ideolojisine göre eğiterek yetiştirmektedir.¹⁸⁴

Güneş Ülkesi'nde tüm yurttaşlar devletin, dinin ve insanlığın düşmanlarına karşı acımasız bir şekilde savaşır. Ordu iki ayda bir düzenli olarak denetimden geçer. Yurttaşlara göre savaşın amacı düşmanı yok etmek değildir, var olan düzenleri daha iyi hale getirmektir. Ayrıca savaşırken düşmandan kaçanlar ölüm cezasıyla cezalandırılır.¹⁸⁵

2.4.2 Hukuk

Güneş Ülkesi'nde her yurttaş doğrudan işinin ya da zanaatının başındaki görevli tarafından yargılanır. Yani her zanaat ve mesleğin başındaki kimse, altındaki işçileri yargılama ve cezalarını verme yetkisine sahiptir. Cezaları hafifletme yetkisi ise sadece Metafizikçi ve üç yardımcısının elindedir. Ülkede bağışlama hakkına sahip tek kişi olan Metafizikçidir. Aynı zamanda ülkeyi tüm günahlardan arındırma görevinde de en yüksek hakimdir. Dinsel bir hukuk modelinin benimsendiği Güneş Ülkesi'nde, başkaldırıların ve isyan edenlerin kapatıldığı bir hapisane de yoktur. Bireyler hapis cezası yerine ölüm, kınama, toplumsal ve siyasal haklardan mahrum

¹⁸³ Campanella, *a.g.e.*, 60-61.

¹⁸⁴ Yıldızturnan, *a.g.e.*, 76.

¹⁸⁵ Campanella, *a.g.e.*, 50-52.

birakılma gibi yaptırımlara maruz kalmaktadırlar. Ölüm cezası yalnızca halk tarafından verilir ve suçlu vurularak ya da taşlayarak öldürülür. Fakat suç devlete, Tanrı'ya, ya da yüksek yöneticilere karşı işlenmişse suçlu hiç acınmadan hemen öldürülür. Dinin gereği olarak ölüm cezasına çarptırılan kimse halkın önüne getirilir ve kendini temize çıkaracak sözü söylemesi beklenir. Söyledikleri haklı görülürse, ölüm cezasından vazgeçilir ve cezası sürgüne çevrilir.¹⁸⁶ Bu uygulamayla beraber cezası verilen bireyin çektiği sıkıntıları ve duyduğu acının tüm toplum tarafından da hissedilmesini isteyen Campanella, cezaların bir nevi toplumsallaştırılmasını sağlamıştır.

Güneş Ülkesi'nde cezaların şeklinin ne olacağına halkın karar vermesini sağlayan Campanella, bu sistemle beraber halkın suç işlemesini engellemeyi hedeflemiştir. Suçluları cezalandırmak için herhangi bir kuruma rastlamadığımız Güneş Ülkesi'nde Campanella, kendi kendine yargılama gücüne sahip bir toplum inşa etmiştir.

Adam öldürme, başkasının malını gasp, toplumun huzurunu bozacak ahlak dışı hareketler, zina gibi suçların ne olduğunu dahi bilmeyen Güneş Ülkelilerin, suç olarak bildikleri şeyler nankörlük, nezaketsizlik, tembellik, asık suratlılık, huysuzluk, dedikoduculuk ve yalancılıktır. Bu suçları işlenmesi halinde kişi, yargıçların belirlediği süre dahilinde ortak sofradan uzaklaştırılır veya kadınsız bırakılır.¹⁸⁷

Çok az sayıda yasaya sahip olan ülkede yasalar kısa ve herkesin kolayca anlayabileceği bir dille bronz levhalara yazılmış ve tapınağın sütunlarına asılmıştır. Bu tapınak aynı zamanda mahkeme salonu olarak kullanılmaktadır. Hakimin oturduğu sütunun altında her bir erdemın ismi yazılmaktadır. Duruşma bittiğinde kişi hangi suçtan yargılanıyorsa yargıç, ona göre ceza verir.¹⁸⁸ Campanella, ülkedeki bütün kötülüklerin kaynağının aile olduğu söyler. Bu yüzden Güneş Ülkesi'nde çocuklar doğdukları an devlet tarafından ailelerinden alınır, iyi bir yurttaş olmaları için özel olarak eğitilir.¹⁸⁹

Ülkedeki baş yöneticilerin hepsi aynı zamanda rahiptir. Metafizikçi ise en yüksek rahiptir. Görevleri vicdanlardan günahları temizlemek olan yöneticiler, hem günahları çıkarırlar, hem de halk arasında en yaygın kötülüklerden haberdar olmuş olurlar. Böylece Metafizikçi, Güneş Ülkesi'nde baş gösteren suçları öğrenir ve bu suçları önlemenin yollarını arar. Halkın günahları Tanrı'ya açıklandıktan sonra,

¹⁸⁶ Campanella, *a.g.e.*, 62-64.

¹⁸⁷ Campanella, *a.g.e.*, 27.

¹⁸⁸ Campanella, *a.g.e.*, 63-64.

¹⁸⁹ Özsoy, *a.g.e.*, 1319.

tapınakta tüm halkın önünde günahları bağışlar ve tekrardan aynı hataya düşmemeleri için öğütler verilir.¹⁹⁰

Campanella genel olarak yanlış ve tehlikeli olan, özgürlüğü yok edebilecek veya politik düzeni tamamen sarsacak her şeyin sıkı sıkıya yasaklanması gerektiğini dile getirmiştir.¹⁹¹

2.4.3. Eşitlik ve Adalet

Güneş Ülkesi'nde yurttaşların devlette eşitliğini sağlayan şey, özel mülkiyete sahip olmama durumudur. Her şey herkese ait olduğundan dolayı bu ülkede halkların birbirine karşı bir üstünlüğünden bahsetmemiz söz konusu bile değildir. Herkes hem zengin hem de yoksul sayılmaktadır. Kişi zengindir, çünkü kent tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Aynı zamanda yoksuldur, çünkü kimsenin kendine ait özel mülkü yoktur. Eşitlik anlayışında biraz ileri giden Campanella cinsel ilişki kurmada kadınların da ortaklığını savunmuştur. Bu ortaklıkları devleti korumak adına yapmıştır. Eşitliğin vurgulandığı Güneş Ülkesi'nde toplumdaki eşitsizliğin temel nedeni mülk sahibi olmak, eş sahibi olmak ve aile kurmaktır.¹⁹² Aile kurumunu yok sayan Campanella, bununla soylu ve tanınmış bir sınıfın oluşmasına engel olmak istemiştir.

Bireyin aidiyet duygusunu kazanmasını önlemek için devlet kişilerin yaşadıkları mekanı altı ayda bir değiştirmektedir. Toplumdaki tüm çocuklar herkesin oğlu ve kızı sayılmaktadır. Çok az farklılık olmak kaydıyla genelde herkes aynı tip kıyafet giymek zorundadır.¹⁹³

Tasarlanan devlette kadınların ortaklaşa kullanılması kadın erkek eşitliği açısından büyük bir çelişkidir. Bu sebeple devlette ikincil konuma getirilen kadının toplumdaki eşitliğinden söz edebilmek güçtür. Aynı zamanda toplumun ahlakını en üst seviyede tutmak için çaba gösteren Güneş Ülkesi'nde kadınların ortak kullanımı ahlaki bir bozukluğa işaret etmektedir. Buna devletin bizzat izin vermesi de önemli bir ahlaki problem olarak görülmektedir.

Hem üretimde hem de dağıtımda toplumsal adaletin gözetildiği Güneş Ülkesi'nde, sadece yiyecek içecek değil aynı zamanda eğitim, eğlence, bilimsel faaliyetler de ortaktır. Her şey devletin mülkiyetindedir. Bireylerin günde dört saat

¹⁹⁰ Campanella, *a.g.e.*, 64-65.

¹⁹¹ Campanella, *a.g.e.*, 79.

¹⁹² Akyüz, *a.g.e.*, 100.

¹⁹³ Akyüz, *a.g.e.*, 101.

çalışarak ürettikleri her şey yöneticiler tarafından herkese eşit miktarda paylaştırılır.¹⁹⁴ Yöneticiler bu konuda hassas davranmışlar ve yurttaşlarına hakettiğinden fazlasını vermemekle adaleti temin etmişlerdir. Güneş Ülkeliler de bu duruma itiraz etmeyip kabul etmişlerdir.¹⁹⁵

Genel olarak ütopyaların çoğunda var olan “Adalet” ilkesi Campanella’nın Güneş Ülkesi’nde de yer almıştır. Ülkede yasalar adalet ilkesine göre şekillenmiş ve adaletin yerine getirilebilmesi için mahkemeler kurulmuştur. İntikam yasası olarak adlandırılan yasaya göre; bir birey bilerek suç işlemiş ise zararın karşılığı ne ise onu ödemek mecburiyetindedir. Bir nevi ülkede kısasa kısas yöntemi uygulanmaktadır.¹⁹⁶

Güneş Ülkelilere göre adaletin temeli, her insana ne bir eksik ne bir fazla, hakkı olanı teslim etmekten geçer. Tüm yurttaşlar “sana yapılmasını istemediğin bir davranışı başkasına yapma” düsturunu edinmişler ve başkasına zarar vermekten çekinmişlerdir.¹⁹⁷

Adaletin tam anlamıyla işleyişini sağlamak için geliştirilen bir başka yöntem de şahitliktir. Yani bir suçluya dava açabilmek için, suçta tanık olan beş kişi gerekmektedir. Eğer olaya tanıklık edecek beş kişi bulunamazsa, kişi suçsuz olduğuna dair yemin eder ve serbest bırakılır. Şayet aynı kişi ikinci veya üçüncü kez aynı suç ile suçlanırsa, eskisinden daha şiddetli bir ceza alır. Bu durum bize adalete verilen önemi gözler önüne sermektedir.¹⁹⁸

2.4.4. Temel Hak ve Özgürlükler

Güneş Ülkesi’nde More’da da olduğu gibi sosyal ve iktisadi hayata herkes dahil edilmiştir. Toplumsal görevler tüm yurttaşlar arasında eşit şekilde paylaştırılmıştır. Her birey günde dört saat çalışmaktadır. Bu dört saat tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli görülmüştür. Kalan zamanda ise kişinin arzu ettiği etkinliklerle ilgilenmesi hedeflenmiştir. Ülkedeki tüm halkın çalışma hayatına katılması halinde ülkedeki ekonomik seviyenin yükseleceğine inandıklarından, herkes çalışmak zorundadır. Çünkü yoksulluk insanı alçaltır, kişiyi hırsızlığa, yalana ve hileye sürükler ve toplumsal sevgiyi azaltır. Bunun aksine zenginlik de insanı bencil, gururlu ve küstah yapar. Bu sebepten ülkede evler, eşyalar, kadın ve çocuklar dahil olmak üzere her şey ortaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Özsoy, *a.g.e.*, 1319-1320.

¹⁹⁵ Campanella, *a.g.e.*, 26.

¹⁹⁶ Akyüz, *a.g.e.*, 62.

¹⁹⁷ Dürüşken, *a.g.e.*, 23.

¹⁹⁸ Campanella, *a.g.e.*, 63.

¹⁹⁹ Akyüz, *a.g.e.*, 70,

Kamu yararını herşeyden üstün tutan Güneş Ülkeliler çalışmayı bir zorunluluk olarak görmezler, yaptıkları tüm işlerden büyük zevk duyarlar. Çünkü onlara göre devletin dürüst ve namuslu düzeninin bir parçası olmak şereftir. Vatan sevgisi de kişisel çıkardan ne kadar vazgeçilirse o ölçüde artar.²⁰⁰

Herkesin çalışma hayatına gönüllü olarak katıldığını düşünen Campanella, ülkede ihtiyaçların karşılanması için paranın kullanımını çok uygun görmemiş, bunun yerine takas usulünü benimsemiştir.²⁰¹ İş bölümü yapılırken ağır işler erkeklere hafif işler de kadınlara verilmiştir. Yani ülkede bireyler, sahip olduğu güce göre çalıştırılmaktadır. Eğitim ve öğrenim açısından her iki cinsde de eşit haklar tanıyıp hiçbir ayırım gözetmeyen Güneş Ülkesi'nde bilime de gereğinden fazla önem verilir.²⁰²

Güneş Ülkesi'nde birey devlet için kullanıldığı için kişinin özgürlüğünün sınırı devlete bağlı kılınmıştır. Birey kimliği yok edilmiş, bireyi bir sınıfa hapsedecek kavramlar kullanılmıştır. Örneğin devlette yirmi bir yaş üstü her erkeğe baba, altındakilere ise oğul denilmiştir.²⁰³ Birey sadece devlet yöneticilerinin, onlara izin verdiği ölçüde özgürlüğünü kullanabilmektedir.

Güneş Ülkesi'nde bireyin temel haklarını sınırlayan sadece devlet görevlileri değildir. Astroloji ve güneş sisteminin hareketiyle oluşan burçlar da insanın kaderi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Güneş Ülkeliler hem özel hayat hem de kamusal hayat dahil olmak üzere banyo, yemek ve doğru cinsel ilişkiler gibi birçok konuyu yıldız saatlerine göre düzenlenmektedir. Devlet bireyler arasındaki cinsel birleşme vaktini belirlemesi için hekim ve astrolog tayin eder. Görevlendirilen yetkililer gezegenlerin hareketlerine bakarak birleşme için en uygun saati ayarlamaya çalışırlar. Kısaca yıldızların da diktatörlüğüyle bireyin seçme özgürlüğü devre dışı bırakılmıştır.²⁰⁴

Genel olarak değerlendirildiğinde Tomas More'un ütopyasında da gördüğümüz üzere her iki devlet bireylerin refahı üzerine kurulmuş olsalar dahidevletin çıkarları için içine girdiğinde, bireylerin özgürlüklerinden vazgeçmesi istenmiştir. Nitekim birey detoplumun mutluluğunu kendi mutluluğundan üstün tutacak seviyede eğitilmiştir. Bu yüzden bireyin devlet için vazgeçtiği her şey herhangi bir cebirle değil, gönül rızasıyla yapılmaktadır.

²⁰⁰ Yıldızturan, *a.g.e.*, 75.

²⁰¹ Campanella, *a.g.e.*, 52.

²⁰² Campanella, *a.g.e.*, 32.

²⁰³ Campanella, *a.g.e.*, 27.

²⁰⁴ Ernst Bloch, *Umut İlkesi Cilt 1, a.g.e.*, 632-633.

2.5. MORE VE CAMPANELLA'NIN ÜTOPYALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Campanella ütopyasını oluştururken çoğu ilkeyi More'dan alır. More'da olduğu gibi Campanella'da da tüm yurttaşlar, her şeyi eşit paylaşarak, birlik içinde yaşarlar. More gibi manastır yaşantısının etkisinde kalan Campanella da özel mülkiyetin olmadığı bir dünya hayal eder.²⁰⁵

Güneş Ülkesi'nde bilime ve bilgiye verilen önem Ütopya'ya göre daha fazladır. More, Ütopya'da daha çok toplumsal koşulları daha iyi hale getirmekle ilgilenmiştir. Campanella ise ülkeyi bilgi ve bilimle aydınlatmıştır. Güneş Ülkeliler, Ütopya'lılardan daha az çalışırlar. Boş zamanlarını tıpkı Ütopya'lılar gibi, okumaya, araştırmaya, tartışmaya, gezmeye harcarlar.

Her iki devlette de ahlaklı ve erdemli bireylerin yetiştirilmesi için eğitime çok önem verilmiştir. Ütopya'da eğitim ömür boyudur. Bütün bilim ve sanatlar o işin ehlerinden öğrenilir. Öğretmenler sadece bilgi vermez, ahlaklı ve doğru düşünmeyi de öğretir. Güzel ahlakın doğru düşünceden doğacağına inanırlar. Güneş Ülkesi'nde kız-erkek çocuk farketmeden herkes çeşitli eğitimden geçerler. Eğitim güçlü ve istikrarlı bir devletin oluşması için vazgeçilmezdir. Bireyler her anlamda eğitildiği için devletlerin sayfalar dolusu yasaya ihtiyacı yoktur. Adalet, her iki devleti de ayakta tutacak önemli bir unsurdur. Haklıya hakkı, suçluya cezası verilir.

Ütopya'da din konusunda herkes özgürdür. Başkasına dini inancından dolayı baskı yapanlar cezalandırılır. Dinin birleştirici gücünü kullanarak ortak dualar yaparlar. Güneş Ülkesi'nde ise yönetici olan Metafizikçi, en büyük rahiptir. Hıristiyanlığa büyük bir hayranlık duyan Güneş Ülkeliler, ruhun ölümsüzlüğüne inanırlar. Ayrıca her yemekten sonra Tanrı'ya şükredilir.²⁰⁶

Güneş Ülkesi'nin karmaşık yönetimi, ne Ütopya'lılarınki kadar akla yatkın, ne de Ütopya'lılarınki kadar demokratiktir. More tasarladığı devlet düzeniyle İngiltere'nin devlet biçimine de bir eleştiri getirerek demokrasiyi savunmuştur. More'da yöneticiler halkın iradesiyle göreve gelirler. Görevinde başarılı olamayan Başkan bir dahaki seçime aday olamaz. Bu yönleriyle More'un tasarladığı devlet, Campanella'nın devletinden daha demokratiktir. Campanella'da ise devlet başkanı seçimle göreve gelir. Fakat sonrasında hep onun dediği olur. Neye karar verdiyse itaat edilir, itiraz edilemez. Görevi

²⁰⁵ Urgan, *a.g.e.*, 89.

²⁰⁶ Urgan, *a.g.e.*, 90.

ömür boyu süren Metafizikçi'nin yetkisi de mutlakdır. Diğer yöneticiler değiştirilebilir. Metafizikçi'yle diğer üç yardımcısı sadece kendileri istifa ederek çekilebilirler. Bu yönüyle Campanella yarı monarşik bir devlet düzenini öngörmüştür. Güneş Ülkesi'nde en büyük yönetici aynı zamanda Baş Rahiptir. Oysa More'un devletinde tamamıyla laik bir düzen vardır. Rahipler devlet yönetiminde söz sahibi değillerdir.²⁰⁷

Hem Ütopya'da hem de Güneş Ülkesi'nde insanlar çok iyidir. Ama bu iyilik diğer insanlardan daha iyi bir hammaddeye sahip olduklarından kaynaklanmamaktadır. İnsanların çok iyi olmalarının sebebi; yasaların, yetiştirme tarzlarının ve yaşam kurallarının insanın içinde taşıdığı kötülüğü bastırması, iyiliğe yönelik kapasitesini de ortaya çıkaracak güçte olmasındandır.²⁰⁸

Özgürlük ve eşitlik her iki ütopyada da bireye tanınan haklardır. Ancak toplum karşısında birey bu hakları kullanamamış, toplumsallığa yenik düşmüştür. Bireyin refahı için kurulan ütopyalar, devletin çıkarı için bireyden haklarını feda etmesini istemiştir. Zaten her iki ütopyada da birey, toplumun mutluluğunu kendi mutluluğundan üstün tutacak şekilde eğitilmiştir.

Ütopya'da yasa sayısı çok azdır. Varolan yasalar da uzun ve karmaşık değil, basit ve anlaşılırdır. Zaten halk erdemli olduğundan suç oranı çok azdır. Fakat bir suç işlendiğinde cezası köleliktir. Kölelikte işlenen suçun cezası da idamdır. Güneş Ülkesi'nde de çok az yasa vardır. Her yönetici emri altındakileri yargılama yetkisine sahiptir. En ağır ceza ölümdür. Suçlu hakkındaki son kararı da Metafizikçi verir. Her iki devlette de yasalar bireyi korumak için değil de devleti korumak içindir. More'un kine kıyasla Campanella'nın hukuk sistemi daha katıdır. Ancak suçluya işlediği suç ölçüsünde ceza veren Güneş Ülkesi'nde adalet daha iyi işlemektedir.

Ütopya'da ailenin ve evlilik birliği içerisindeki eşlerin mutluluğu çok önemlidir. Kadın cinsel bir meta olmaktan çıkarılmış, erkekle eşit olduğu kabul edilmiştir. Ancak ailenin reisi erkektir. Güneş Ülkesinde ise kadınlar ve çocuklar ortakdır. Çiftleşmeler belli kurallara göre düzenlenir. Aile kurumunun hiçbir önemi yoktur.

Thomas More tüm kötülüklerin kaynağının özel mülkiyet olduğunu söylerken; Campanella tüm kötülüklerin sebebini aileye yüklemiş, özel mülkiyeti başlatanın da aile olduğunu söylemiştir. Campanella'ya göre eğer aile var olursa, insanlar kendi ailesine ve çocuklarına yönelecek, toplumun diğer fertlerini umursamayacaktır. Eğer aileyi

²⁰⁷ Urgan, *a.g.e.*, 90.

²⁰⁸ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, *a.g.e.*, 54.

ortadan kaldırır, çocukları da ortak yaparsak toplumda herkes birbiri için çalışır demiştir.

More ve Campanella'nın ütopyalarını karşılaştırdığımızda şöyle bir kaniya varırız. Devletin farklı kademelerinde ve yüksek mevkilerde çalışıp, toplumsal olaylara yakinen şahit olan More, Campanella'nın ütopyasına göre daha gerçekçi bir dünya resmetmiştir. Campanella'nın ömrünün çoğunun hapiste ve manastırda geçmesi, Güneş Ülkesi'ni daha hayalci ve duygusal kılmıştır. Her iki eser de daha sonraları komünizmi felsefi bir sistem olarak kabul eden filozof vedevlet adamlarının gözdesi haline gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1984 VE CESUR YENİ DÜNYA'DA DEVLET TAHAYYÜLLERİ

3.1. ALDOUS HUXLEY VE CESUR YENİ DÜNYA

Eşitlik adına bireyin özgürlüklerinden vazgeçtiği ütopyalar zamanla totaliteryan bir yapıya dönüşerek distopyaları doğurmuştur. Ütopyaların mükemmelliğine ve kapalılığına bir tepki olarak ortaya çıkan Cesur Yeni Dünya, distopya olarak kurgulanan, korkunç dünya portresinin çizildiği bir eserdir. Üzerinde çok konuşulan ve tartışılan distopyaların başında yer alan Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı uzak bir gelecekte bahsetmiş olmasına rağmen, yirminci ve yirmi birinci yüzyıllarla ilgili eleştirel öngörülerle doludur.²⁰⁹ On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçiş sürecinde nüfusun önemli bir kısmının yoksullaşması, sanayileşmiş uluslar arasındaki yaşanan savaşların daha önce hiç yaşanmamış ölçüde dramatik sonuçlar doğurması, teknolojik gelişime yönelik kaygıların artış göstermesi distopik eserlerin gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur.²¹⁰

3.1.1. Aldous Huxley'in Hayatı

Dünyaca ünlü hem yazar hem de şair olan 20. yüzyıl önemli İngiliz düşünürü Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Hem bilim hem de edebiyat açısından en zengin entelektüel birikime sahip ünlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Huxley, eserlerinde bilim ve edebiyatı harmanlamıştır. Ayrıca Darwin'in önde gelen savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley'in torunu olan Huxley'in, eserlerinde ele aldığı biyolojik konuların bilgisinin aileden geldiğini söyleyebiliriz. Ailesinin İngiltere'nin ünlü entelektüel ve aristokrat ailelerinden biri olmasının yarattığı beklentiler, Huxley ve kardeşi üzerinde bir baskıya sebep olmuştur. Hatta bu baskıların yarattığı sorunlar yüzünden kardeşi intihar etmiştir. Fakat Huxley kardeşinin aksine; insanın kendisini gerçekleştirmesine dair eserler yazmayı tercih etmiştir. İlk eğitimini aileden alan Huxley daha sonra İngiltere'nin köklü okullarından

²⁰⁹ Akkoyun, *a.g.e.*,91.

²¹⁰ Riot-Sarcey vd., *a.g.e.*, 240.

Eton'da eğitimine devam etmiştir. Bu sırada da bilimde yaşanan en son gelişmeleri de yakından takip etme fırsatı bulmuştur.²¹¹

1908-1914 yılları arasında yaşadığı sarsıcı olaylar Huxley'in yaşamını önemli ölçüde etkilemiştir. Çok erken yaşta annesini kaybeden yazar, Eton'da öğrenciyken göz hastalığına yakalanmış ve görme yetisini büyük oranda kaybetmiştir. Bu hastalıkla savaşmak zorunda kalan Huxley, okuma tutkusunu da hiçbir zaman yitirmemiştir. İlk eseri Crome Yellow (Krom Sarısı) 1921 yılında yayımlanmıştır. İlk eseri hem Huxley'nin hayata bakış açısı hakkında önemli ipuçları vermesiyle hem de Cesur Yeni Dünya için bir giriş niteliği taşıması açısından önemli bir yere sahiptir. Yazılarıyla İngiliz toplumuna ve dönemin toplumsal geleneklerine yoğun şekilde eleştiriler yönelten Huxley, bilimkurgu romanlarında teknolojinin nimetlerinden çok, felaketlerinden bahseder.²¹²

Birçok başarılı esere sahip olmasına rağmen Huxley'i dünya çapında asıl üne kavuşturan eseri 1932 yılında kaleme aldığı Cesur Yeni Dünya olmuştur. Bir Amerika gezisi sırasında okuduğu Henry Ford'un My Life and Work isimli kitabından ilham almış ve California'da yaşadıklarıyla bu kitap arasında bir bağ kurmuştur. Amerika'daki gökdelenlerden, dolar ekonomisinden, genç popüler kültürden, ve tamamıyla ticari yaşama endeksli mutluluk ortamından ciddi oranda etkilenmiştir. Yaşadığı döneme eleştirel gözle bakan ve her zaman dünyanın gelecekte nasıl bir hal alacağını kaygısını taşıyan Huxley, Cesur Yeni Dünya'da bilimin kötüye kullanımının bireye getireceği ağır yükü gözler önüne sermiştir. Genel bilgi birikiminden ve gözlemlerinden hareketle karamsar öngörülerde bulunmuştur. Kapitalizmle beraber tüketimin ve materyalist bir yaşantının insan üzerindeki yıkıcı etkisini, kısaca bir tür yabancılaşmayı konu alan gelecek adına bir uyarı niteliğindeki bu eser, distopya türünün en gözde örneklerindedir.²¹³

Gelecek nesile çok sayıya eser bırakan Huxley, 1937'de ABD'ye gitmek üzere Avrupa'dan ayrılmış ve havasının gözlerine iyi geleceği düşüncesiyle Kaliforniya'ya

²¹¹Volkan Düzgün, "Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: Cesur Yeni Dünya ve Ada", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011), 31.

²¹²Nükhet Erkmen, "Toplumsal Değişim Ve İletişim Eleştirisi Olarak Ütopya Ve Karşı-Ütopya: Aldous Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya' Romanı Üzerine Bir İnceleme", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2008), 157.

²¹³ Düzgün, *a.g.e.*, 32-33.

yerleşmiştir. Kendi deyimiyle mülksüz ve geçmişi olmayan bir adam olan Huxley, 22 Kasım 1963'te vefat etmiştir.²¹⁴

3.1.2. Cesur Yeni Dünya'yı Doğuran Koşullar ve Eser Hakkında

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geriye çekilen ütopyaların yerini 1920'ler, 1930'lar ve 1940'larda distopyalar almıştır. “Şeytanın onyılları” olarak anılan bu yıllar dünya savaşlarının, ekonomik sıkıntılarının, kitlesel işsizliğin, ekonomiyi canlandırmak için toplam tüketim taleplerinin arttırıldığı, kitlesel eziyet ve gaddar diktatörlüklerin yer aldığı yıllardır. Yirminci yüzyılın ütopya yazarlarının öncüsü kabul edilen H. G. Wells, bu dönemde bile ütopyacılığını konuşturmaya devam etse de okuyucuları büyük oranda azalmıştır.²¹⁵

İnsanlık tarihinin o döneme kadar görmediği gelişmeleri çok yoğun olarak yaşadığı bir dönem olarak değerlendirilen on dokuzuncu yüzyılın son yılları ve yirminci yüzyılın ilk yarısı Endüstriyel kapitalizmin, Marksist komünizmin, faşizmin ortaya çıktığı yıllardır. Bilimde ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, topluma dönük yazarları düşündürmeye başlamış ve endişelerini edebiyat yoluyla topluma duyurmuşlardır. Rus yazar Zamyatin, İngiliz yazar H.G. Wells, Aldous Huxley ve George Orwell gibi düşünürler bu yazarlara örnektir. İnsanları gelecekteki iki önemli tehlikeye karşı uyarmayı amaçlayan bu yazarlar, uyarıyı yapabilecekleri en etkili araç olarak romanı kullanmışlardır. Bu tehlikelerin ilki “makinenin ezici ve ulaşılmaz gücü”, ikincisi de “Devlet'in ezici ve ulaşılmaz gücü”dür. Huxley'in distopyası da bu iki tehlikeyi içermektedir. Tasarlanan toplum, bireyi ve bireyselliği yok etmeyi amaçlayan bir devlet tarafından yönetilmektedir. Bu tabloda mutluluğun ve özgürlüğün birbiriyle bağdaşmadığını söyleyen Huxley, özgürlüğe, sanata, sevgiye, manevi değerlere ve insan ilişkilerine değer vermemiz gerektiğinin altını çizer. Eserde ortaya çıkan sonuç ise açıktır. Pozitif özgürlük; insanın kendine karşı dürüst olması, kendi hayatını belirleyebilecek durumda olması ve kişinin bireyselliğini serbestçe ifade etmesi bu hayattaki en kutsal güzelliştir.²¹⁶

Yirminci yüzyılın önde gelen distopyaları, dönemin yaşayan toplumlarına fazlaca bağımlıydı. Zamyatin'in “Biz”i ve Koestler'in “Gün Ortasında Karanlık”ı, yeni

²¹⁴ Erkmen, *a.g.e.*, 158.

²¹⁵ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, 358.

²¹⁶Sema Ege, “Aldous Huxley ve Çelişkiler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sy.3.4. (2000): 137-138.

Sovyet toplumunun portresini çizdi ve geleceği noktayı gösterdi. Yine aynı şekilde George Orwell'ın Hayvan Çiftliği ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı eserleri aynı şekilde Sovyetler Birliği'nin teorisine ve pratiğine dayandırılmaktaydı. Cesur Yeni Dünya'da eleştiri oklarının hedefi çok açık belli olmasa da kurguladığı karamsar ve nefret edilesi geleceğin, büyük oranda kitlesel, makineleşmiş, ticari uygarlıkların en gelişkin örneği olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanacağı düşünülmektedir.²¹⁷ Aynı zamanda Cesur Yeni Dünya'nın kurgulandığı yerin Londra olması da bir tevafuk değildir. Sanayi Devrimi'nin ana yurdu, İngiltere'nin başkenti olan Londra; teknolojinin, tüketimin, sanayileşmenin ve bu unsurların meydana getirdiği sorunların merkezi kabul edilmektedir. Aslında yazar dönemin Amerikan yaşantısını eleştirmek istemiştir. Fakat Amerika'yı doğrudan kullanmayıp Londra'yı tercih etmiştir.²¹⁸

Cesur Yeni Dünya'da ortaya koyulan genel kanı şudur ki; modern olarak nitelendirdiğimiz Batı'nın teknolojik ve bilimsel gelişimi büyük bir kâbusa dönüşecektir. Batı'da yaşanan on yedinci yüzyılın bilimsel devrimi ve on dokuzuncu yüzyılın endüstri devrimi gibi gelişmeler büyük bir başarıyla anılmasına rağmen Huxley'e göre bu gelişmeler aslında yirminci yüzyıl uygarlığının sonu demektir. Hazzın, eğlencenin ve tüketimin temel alındığı, bireylerin içinde yaşadıkları düzeni düşünmeden, sorgulamadan ve değiştirmeye çalışmadan olduğu gibi kabul ettiği bu düzende, bireyler tükettikçe mutlu olan, mutlu oldukça haz duyan, haz duydukça da daha çok tüketme arzusuna kapılan bireylere dönüşecektir. Giderek yalnızlaşan, mekanikleşen ve etik değerlerini kaybeden birey, bireyselliğini yitirecek ve robotlaşacaktır. Yaşadığımız yüzyıl ile karşılaştığımızda Aldous Huxley'in 1932 yılında ortaya koyduğunu toplum yapısı, günümüz toplumlarıyla da paralellik göstermektedir. Dolayısıyla eser tarihsel süreç içerisinde distopik bir eser olmaktan çıkarak ele aldığı, irdelediği ve eleştirdiği konularla gelecek yüzyıla ışık tutan eser konumuna gelmiştir. Bu da eseri önemli kılan en önemli özelliklerinden biridir.²¹⁹

Huxley'i Cesur Yeni Dünya'yı yazmaya sevkeden şey neydi sorusuna yanıt olarak dünya genelinde hızla artmakta olan nüfus problemi diye cevap verebiliriz. Huxley'e göre gelecek yüzyıllar sanıldığı gibi Uzay Çağı olmayacak, Aşırı Nüfus Çağı

²¹⁷Kumar, *Ütopyacılık*, 106-107.

²¹⁸ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Distopya*, 279-280.

²¹⁹Emrah Altıok, Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sına Distopya Bağlamında Bakış", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 58 (2017): 533-534.

olacaktır. O bu tehlikeden o kadar çok korkmuştur ki tasarladığı devlette nüfusu sabitleştirmeyi denemiştir. Çünkü ona göre aşırı nüfus husursuzluk ve güvensizliğe neden olacak, bu da beraberinde merkezi yönetimin güçlenmesini doğuracaktır. Hukuk düzeni de yoksa bu güçlenen otorite muhtemelen Cesur Yeni Dünya adlı eserinde olduğu gibi diktatörlüğü ortaya çıkaracaktır. Aynı zamanda yine aşırı nüfustan dolayı niteliksiz ve eğitimsiz bir kalabalık, diktatörlerin egemenliğine boyun eğecek, özgürlük kaygısı olmayan bireyler yeryüzünü dolduracaktır. Hitler ve Mussolini gibi diktatörlerin peşinden giden milyonların olması buna örnektir. Artan nüfustan dolayı insanlar anarşi ve totaliter denetim arasında seçim yapmak zorunda bırakılacaktır. Bu konuyu eleştiren Huxley, yirminci yüzyılın ikinci yarısında üreme konusuyla ilgili sistemli bir çalışmanın olmadığını söylemiş ve rastgele düzensiz ürememizle de sadece gezegenimizin nüfusunu arttırmadığımızı, bununla beraber çok sayıdaki insanın da biyolojik olarak daha düşük kalitede olmasını da kesinleştirdiğimizi söylemiştir.²²⁰

Huxley Cesur Yeni Dünya’da üç farklı insan tipi ve yaşam alanı sunmuştur. Bunlardan ilki yeni bir çağda dünyaya gelmiş, tüm hayatı Fordist ilkelere göre belirlenmiş insandır. Buradaki insanlar hedonizme saplanmış bir hayat sürerken, ikinci insan tipi Ayrıbölge’lerde ilkel, acılarla dolu ve sefalet içinde bir yaşam sürer. Bu insan tipi vahşi olarak nitelendirilir. Son insan tipi de roman kahramanımız Bernard Marx’ın, Ayrıbölge’yi ziyaretinde karşılaştığı, tüm hayatı boyunca Shakespeare’in sonelerini okumuş John adlı bir vahşidir. Huxley ilk iki insan tipini de kabul etmez. Ona göre hem Cesur Yeni Dünya hem de Ayrıbölge’de yaşayan insanların hayatları “delice ve çılgıncadır”. Yazar bu iki çıkmaz arasında, yaşama ve dünyaya Shakespeare duyarlılığı ile bakan John’u üçüncü seçenek olarak okuyucusuna sunar.²²¹

3.2. CESUR YENİ DÜNYA’DA DEVLET

3.2.1. Siyasi ve İdari Yapı

M.S. 2540 yılında yaşayantoplum, büyük ekonomik çöküşle başlayan Dokuz Yıl Savaşları’ndan sonra tüm dünya devletlerinin tek bir yönetim altına girmesiyle kurulmuştur. Tarihler farklı bir tarih sistemine göre ayarlanmış ve tarih Ford’tan sonra anlamında F.S. 632yılına göstermektedir. Ford’dan önce herşey silinmiş, eskiye ait olan

²²⁰ Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret*, çev. Savaş Kılıç (İstanbul: İthaki Yayınları: 2015), 11-15.

²²¹ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopiyalar*, 99-100.

herşey yok sayılarak tarih reddedilmiştir. Burada bahsedilen Ford, gerçekte 1863 ile 1947 yılları arasındayşamış olan, 1908 yılında taşıma bandı ve uzmanlaşmış emek yöntemlerini kullanarak ilk T model otomobil üretip, dokuz yıl içerisinde de bu araçtan on beş milyon satarak bir rekora imza atan Amerikalı girişimci Henry Ford'tur. Dokuz yıllık savaşın ve ardından yaşanan ekonomik bunalımın neticesinde tüm dünya halkları on eyalete bölünmüştür. Dünya Devleti'nin ilahı olarak kurgulanan Ford'la beraber tüm haçların tepeleri kesilmiş ve 'T' harfine dönüştürülmüştür. Eserde kahramanlar şaşırma, sevinme ya da üzülmeye ünlemi olarak "Oh Lord!" kalıbının yerine "Oh Ford!" (Aman Fordum!) demektedirler. Bu da Tanrı'nın yerine Henry Ford'u koyduklarının bir kanıtıdır.²²²

Devlet monarşik ve despotik şekilde tasarlanmıştır. On eyaletin her biri Yerel Dünya Denetçisi tarafından yönetilir. Tüm işler onun sorumluluğunda alt görevlilerce yerine getirilmektedir. Devletin Batı Avrupa ayağı Mustafa Mond isimli Ford tarafından idare edilmektedir. Dünya denetçisinin otoritesi tam ve yetkindir. Yapılacak olan her iş, onun sorumluluğunda alt yetkililer tarafından yerine getirilmektedir. Toplumsal düzene aykırı davranışlar ise işkenceye uğramazlar sadece ayrı bölgeler adı verilen soyutlanmış bölgelere sürülürler. İkel olarak kabul edilen bu bölgeler, devlet tarafından kapatılarak, vahşilerle temas engellenmiştir. Bu uygulamalarla toplumsal düzenin devamlılığı sağlanmaktadır.²²³

Katı bir kast sisteminin uygulandığı Dünya Devleti'nde, toplum genetik olarak tasarlanan bireylerle sınıflara ayrılmıştır. Bireyler barbar ve ilkel olarak görülen doğal yollarla çoğalmanın aksine; fabrikalarda oluşturulan embriyolarla çoğalmaktadır. Bilim adamları tarafından insan yumurtaları Londra Canlı Üretim Yuvası ve Şartlandırma Merkezi'nde döllendirilir. Yumurtadan çıkacak bireylerin zeki, ahmak, uzun ya da kısa olup olmayacakları burada kararlaştırılır.²²⁴

Tek yumurta ve tek embriyodan doksanalı yetişmiş ve aynı özelliklere sahip birey elde etmeyi amaçlayan bu sisteme "Bokonovski İşlemi" adı verilmiştir. Huxley eserinde "bireyleri sonsuz biçimde bokonovskileştirebilseydik, devletteki tüm sorunlar çözüldü" diyerek Bokonovski işlemini, toplumsal istikrar ve denge için çok önemli görmüştür.²²⁵

²²² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun (İstanbul: İthaki Yayınları, 2013), 321.

²²³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 322.

²²⁴ Akkoyun, *a.g.e.*, 92-93.

²²⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 28.

Bokonovski İşlemi'nden sonraki aşama Hipnopedya'dır. En etkili propaganda yöntemi olan "Uykuda Öğrenim" de denilen bu aşamada, sekiz aylık bebekler uzun bir müddet ait olduğu sınıfın bir dizi telkinine maruz kalır. Kişinin hangi sınıfa dahil olacağına da devlet karar verir. Bu eğitim bebekler uykuya daldıktan sonra başlar ve uyanana kadar kırk-elli defa tekrarlanan sözcükler ile devam eder. Bireyler kendi sınıfının özelliklerini bu yöntemle zihinlerine kazırlar. Bu işlem haftada üç kez otuz ay süreyle tekrarlanır. Bu metotla birey kendini topluluğa ait hisseder ve içinde bulunduğu sınıfı ve işini benimser.²²⁶ Zaten eserde Kuluçka Merkezi Müdürü konuşmasında, mutlu ve erdemli olmanın sırrının; yapmak zorunda olduğun işi sevmekten geçtiğini söyler. Bu sebeple tüm şartlandırmanın amacı aslında insanlara kaçınılmaz olan yazgılarını sevdirmektir.²²⁷ Ayrıca Hipnopedya bireye daha doğar doğmaz ne yapacağına dair direktifleri vermesi açısından gelmiş geçmiş tüm zamanların ahlaksallaştırıcı ve sosyalleştirici gücü olarak kabul görmektedir. Bu sosyalleştirmedeki amaç bireyi sınıfsal hiyerarşiye bağlı kılmaktır.²²⁸

Bu koşullandırmayla birlikte birey tamamen duygu ve düşünceden arındırılmış, her yönden itaatkar insan profili oluşturulmuştur. Herhangi bir olayda otomatik olarak davranmalarını sağlayan etkili bir yöntemle tasarlanmışlardır. Bunların yetersiz kaldığı durumlarda ise bireye zevk veren, uyuşturucu madde olan "soma" verilir. Aynı zamanda serbest cinsel ilişki boş zamanların zevk içinde geçirilmesi için vardır. Amaç tamamen bireylerin mevcut durumlarını sorgulamasına engel olmak, sisteme itiraz etmeyi akıllarından dahi geçiremeyecek konuma getirmek ve düzen için tehlike olarak görülen duygu ve düşünceyi yok etmektir.²²⁹

Bireylerin tam anlamıyla zihin kulakları kapatılmıştır. "Birey hissederse topluluk sarsılır" inancıyla hareket eden yönetim;aşk, sevgi, tutku gibi ruhun derinliklerinden hissedilen duyguların tehlikeli olduğuna dair inancını bireye yerleştirmiştir.²³⁰

Toplumda bireyin farkındalığına yer vermeyen devlet,bireylerinne kadar az bilirlerse,o kadar iyi ve mutlu olacaklarını belirtmiştir. Düşünürlerin topluma hiçbir

²²⁶ Öztürk, *Ütopya ve Eğitim Sorunsalı*, 104.

²²⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 38.

²²⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 51.

²²⁹M. Keith Booker, *The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction As Social Critism*,(London: Greenwood Press, London, 1994), 49.

²³⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 126.

fayda sağlamayacağına inanan devlet, tikel değerlerin erdem ve mutluluğa götüreceğini, genelliklerin ise entelektüel açıdan kaçınılmaz belalar olduğunu ifade etmiştir.²³¹

Cesur Yeni Dünya’da devlet, kelimelerin gücüne de fazlasıyla inanmıştır. Huxley kelimelerin doğru yerlerde kullanıldıklarında X ışınlarına dönüşeceklerini ve insanın içine işleyip her şeyi delip geçeceklerine inanmıştır.²³² Örneğin “Herkes herkese aittir”i kullanarak cinsel sınırları kaldırmış, aile kurumunun ve bireysel bağlılıkların kurulmasına engel olmuştur. “Gerçekten de Beta olduğumdan dolayı o kadar mutluyum ki” diyerek bireylerin içinde buldukları sınıflara olan bağlılıklarını kuvvetlendirmek istemiştir. “Herkes herkes için çalışır. Hiç kimseden vazgeçemeyiz. Toplumun en alt sınıfı olan Epsilonlar bile faydalıdır.” diyerek toplumsal örgütlenmeyi sağlamıştır. Yine “Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir. Yamaların sayısı artarsa toplumdaki refah düşer.” diyerek de tüketime teşvik etmiştir.²³³ Böylece bireyin bakış açısı, duygu ve düşünceleri, kelimelerin gücüne güvenilerek devlet tarafından yönlendirilir.

Toplum Alfa, Beta, Gama, Delta ve Epsilon diye beş ana sınıfa ayrılmıştır. Alfalar ve Betalar yüksek IQ bahşedilmiş, iyi eğitilmiş sınıfların en yüksek üyeleridirler. Geleceğin müdürleri, idarecileri ve diğer yüksek makamlarda görev alacak bireyleri olmak için üst düzey eğitim görürler. Bunların aksine daha düşük sınıfın üyeleri olan, düşük kalitede yumurtalardan üretilen; Gama, Delta ve Epsilonlar zeki değillerdir. Fakat devletin hizmet işlerini yürüttüklerinden yüksek fiziksel güce ve dayanıklılığa sahiptirler. Kısaca devlette bireysel kimlik diye bir şey yoktur. Herkes sınıfsal kimlikle varlığını sürdürmektedir.²³⁴

Katı bir kast sisteminin olduğu bu toplumda sınıflar arası geçiş söz konusu değildir. Çalışmak oldukça önemlidir. İnsanlar da daha çok çalışmanın faydası üzerine şartlandırılır. En düşük sınıfta yer alan Epsilonlar bile günde yedi buçuk saat çalışmaktadırlar. Devlette bireyleri boş bırakmak demek düşünmeye sevk etmek demektir.²³⁵ Bundan ötürü iktidar kontrolü elinde tutmak adına bireylerin boş zamanlarını da denetlemektedir. Devlet bireylerin hayatlarını hiç yalnız kalmayacak şekilde düzenlemekte, yalnızlıktan nefret etmeleri için bireyleri şartlandırmaktadır.²³⁶

²³¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 24.

²³² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 98.

²³³ <http://tecahuliarif.com/2016/11/aldous-huxley-cesur-yeni-dunya/> (Erişim Tarihi: 04/11/2018).

²³⁴ M. Keith Booker, *a.g.e.*, 49.

²³⁵ Altıok, *a.g.e.*, 536.

²³⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 290.

Fransız Devrimi'nin üçlü şiarı olan “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” Cesur Yeni Dünya devletinde yerini; “Cemaat, Özdeşlik ve İstikrar”a bırakmıştır. Cemaatten kasıt aslında her birey, bütünü işleyişine bağımlı bir kolektifi tanımlamaktadır. Bu da hep beraber barış içinde yaşamayı beraberinde getirecektir. Bağımlı olduğu bu bütün hakkında da bireye soru sorma izni yoktur. Özdeşlik ilkesiyle, bireysel farklılıklar ortadan kaldırılarak her birey biyolojik temelden standartlaştırılmıştır. Yani farklı sosyal gruplarda bulunan bireyler buldukları grubun içindeki herkesle tamamen aynıdır. Kimsenin kimseden üstünlüğü yoktur. İstikrar ilkesinden hareketle de her türlü toplumsal dinamik yok edilmiştir. Yani hiç kimse herhangi bir çabayla toplumun düzenini değiştirmeye çalışmamalıdır.²³⁷

Devlet istikrar için ekonomiyi de kontrol altında tutmaktadır. Kültür endüstrisinin yansıması, Cesur Yeni Dünya'da belirgin şekilde görülmektedir. Bilindiği gibi kültür endüstrisi tüm topluma tüketileceği miktarda ürünü sağlayarak toplumu kontrol altına tutmayı amaç edinmiştir. Bu sebeple toplumda aile, aşk, sevgi, tarih, kültür, sanat gibi manevi değerler yok edilmiş, bireylerden tamamen tüketime odaklanması istenmiştir. Tüm insani değerler, istikrar karşısında bireylerin ödediği bedeldir.²³⁸ “Elbisedeki yama ne kadar azsa o kadar mutlusun, eskiden kurtulmak onarmaktan daha iyidir, yeni şeyler mutluluk getirir” gibi düşüncelerle büyüyen birey, tüketmeyi mutluluk aracı olarak görmeye başlamıştır. Devlet tüketimin artmasına hiçbir katkısı olmayan karmaşık oyunlar oynamanın ahmakça bir hareket olduğunu söylemiş ve yasaklamıştır.²³⁹

Toplumsal istikrarı sağlamadan uygarlığa ulaşamayacağını savunan devlet, toplumsal istikrarı sağlamanın yolunun, bireysel istikrarın sağlanmasından geçtiğine inanmaktadır. Bu sebepten ötürü devlet bireyin gelişiminin tüm evrelerine müdahale etmektedir. Böylece her birey sisteme uyumlu halde üretilmekte, düzeni eleştirme ve düzene itirazetme gibi düşünceleri aklının ucundan dahi geçirmemektedir.²⁴⁰ Yine toplumsal istikrarı sağlamak adına devlet, bireyin düşünmesine engel olan, daima mutlu hissetmesini sağlayan, ekmek ve su kadar gerekli kabul edilen uyuşturucu madde “soma”yı bireylere ücretsiz vermektedir.²⁴¹

²³⁷ Theodor Adorno, *Edebiyat Yazıları*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2004), 83.

²³⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 272-273.

²³⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, a.g.e., 53.

²⁴⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 66.

²⁴¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 321.

Anlattıklarımız kadarıyla şunu söyleyebiliriz ki; Cesur Yeni Dünya’da bireyler eğlenerek düzene teslim olmaktadır. Romanda kültür ve iktidar bağlantısı çok kuvvetlidir. İnanılır ki hiçbir siyasi iktidar salt baskıyla uzun süre ayakta kalmaz. Bu sebeple iktidarın asli görevi bireyin öznelliğini ele geçirmektir. Başarılı bir yönetim sadece kadın ve erkeğin oy verme davranışını izlemek değildir. Aynı zamanda iktidar bireyin ne arzuladığını neyden nefret ettiğini iyi bilmelidir. Eğer içerden yönetecekse iç dünyalarını da hayal etmelidir.²⁴² Cesur Yeni Dünya Devleti’nde de bireyin duygu ve düşünce dünyası tamamen ele geçirilmiş, baskıdan uzak durularak zevke ve tüketime dayalı bir yöntemle kişinin mahremiyeti yok edilmiştir.

3.2.2. Hukuk

İncelediğimiz ütopyalarda ve distopyalarda devletlerin asli görevi toplumdüzenini korumak ve insanları huzur içinde yaşatmaktır. Cesur Yeni Dünya’da da toplumsal düzeni tehlikeye sokacak her türlü tehlikeye karşı devlet; hem önleyici hem de cezalandırıcı tedbirler almıştır. Önleyici tedbir olarak bireylerin duygu ve düşünceleri, tamamen iktidar tarafından kontrol edilmekte ve yönlendirilmektedir. Topluma uyum için bilinçsizleşmeyi bir kural olarak gören devlette, bireyin farkındalıkları ne kadar aza indirilirse, birey o derece mutlu olmaktadır. Bundan dolayı devlette kurulu düzen üzerine kafa yormak ve düşünmek bir davranış bozukluğu olarak nitelendirilmiştir. Hatta bir kişinin canına kastetmek, toplumsal düzen üzerine düşünmekten daha hafif bir suçtur. Çünkü bir kişiyi öldürseniz sistem kolaylıkla tüplerde yenisini üretebilir. Fakat düzeni sorgulayarak, herkesten farklı davranan uyumsuz bir birey olmaksadece kişiye zarar vermez. Toplumun tamamı bundan etkilenir.²⁴³ Bireyleri düzene aykırı davranmamak üzere şartlandırarak, zihinlerinde başka türlü yaşamaya dair herhangi bir dürtünün oluşmasına imkan tanımayarak denetim altına alan, kusursuz şekilde işleyen bu düzende yasaya veya kanun koyucuya zaten ihtiyaç kalmamaktadır.

Cesur Yeni Dünya’da üretilirken kanına yanlışlıkla alkol karıştığı için Alfa olması gerekirken Beta grubuna dahil olan, yaşadığı düzeni düşünüp sorgulayarak eleştiren, toplumsal sisteme aykırı hareket eden nadir bir insan olan hipnopedya uzmanı Bernard Marx, şartlandırılmanın insanı köleleştirdiğini ve bireysel özgürlüğe aykırı

²⁴² Terry Eagleton. *Kültür Yorumları*, çev: Özge Çelik, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 63-64.

²⁴³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 189.

olduğunu düşünür.²⁴⁴ Bernard Marx'ın soma ile ilgili sapkın düşünceleri, seks konusundaki aykırılıkları, tabiri caizse şişedeki bir bebek gibi davranmayı reddetmesi Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi müdürünün dikkatini çekmiştir. Toplumsal istikrar ve düzeni bozmada Bernard Marx'ı bir tehdit olarak gören müdür, onun cezalandırılmasını istemiştir. Devlette Bernard Marx gibi normal yaşam düzeninden farklılık göstererek suçlu olarak kabul edilen antisosyal kişiler, ceza olarak ya bulunduğu sınıfın bir altındaki toplumsal sınıfa transfer edilir ya da uzak bir adaya sürgün edilir.²⁴⁵ Uzak adalara gönderilen kişiler için adalar, hapishane işlevi görmektedir. Hatta Denetçi Mond, dünyada bu kadar çok ada olduğundan dolayı şanslı olduklarını, şayet olmasaydı insanlar için ölüm odaları oluşturmak zorunda kalacaklarını ifade etmiştir.²⁴⁶

Devlet, Yeni Dünya düzenine ait olmayan insanlar için yani “vahşiler” için yüksek gerilimli teller ile ayrılan “Ayrıbölge”ler oluşturmuştur. Burada doğan insanlar burada yaşayıp ölürlər. Dünya nüfusunun bir parçası olarak kabul edilmeyen “vahşilerin” Yeni Dünya’yla herhangi bir bağlantısı yoktur. Bu bölgede insanlar eskisi gibi evlenirler, aile kurarlar ve doğum yaparlar.²⁴⁷ Dünya Devleti, tehdit olarak kabul edilen bu bölgelere, safari gezileri gibi geziler düzenleyerek, burayı eğlence aracı kılmış ve işlevsizleştirmiştir. Doğal yaşamlarında vahşiler ziyaret edilmektedir.²⁴⁸ Tehdit olanı eğlenceye dönüştürme mantığıyla hareket eden devlet, bu yöntemle birçok sorunu yok etmiştir.

Devlet toplumsal düzeni korumak adına önleyici tedbir olarak “soma”yı kullanmıştır. Soma alkolden daha etkili fakat daha az zararlı olan bir uyuşturucudur. Kişiyi gevşeterek, keyifli halüsinasyonlara sebep olan soma, bunalan insanın farkındalığını önlemek adına bireye devlet tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Sadece bir santimetreküp soma ile bin musibetin giderilebileceği tüm bireylere şartlandırma yöntemiyle öğretilmiştir. Bireyin dünya ile bağlarını kısa bir süre için tamamen koparan, bireye derdini unutturarak dinginlik ve sabır veren soma, hem bireysel hem de toplumsal tüm huzursuzluğun ilacı olarak görülmüştür.²⁴⁹

²⁴⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 123.

²⁴⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 190.

²⁴⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 282.

²⁴⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 137-138.

²⁴⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 138.

²⁴⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 80.

Dini halkın afyonu olarak kabul eden Karl Marx'a karşı Cesur Yeni Dünya'da halkın afyonu din değil somadır. Başka bir ifadeyle; soma halkın dini sayılmıştır. Dinin teselli etme, telafi etme ve gerçeklerden uzaklaştırma gücünü üstlenen soma, bireye hem umut veriyor hem de inancı güçlendiriyordu.²⁵⁰ Oysaki eskiden bireyi sabırlı ve olaylara karşı dayanıklı kılmak için yıllarca verilen ahlak eğitimine ihtiyaç duyulmaktaydı. Şimdi ise sadece iki üç tane yarım gram soma kişiyi erdemli kılıyordu.

Düşünmeyi ve sorgulamayı istikrarı tehlikeye sokacak bir tehdit olarak gören Dünya Devletinde somanın dışında toplumu denetlemek için kullanılacak başka bir araç "eğlence"dir. Eğlencenin içinde duyusal filmler, müzik makineleri, cinsellik gösterileri gibi pek çok uygulama yer almaktadır.²⁵¹ Bireyler neden, niçin ve neyle eğlendiklerinin bilincinde olmadan, sanki bir refleks gibi eğlenmektedir. Zaten Postman'ın da ifade ettiğine göre Huxley, toplumda meydana gelen sıkıntıların sebebinin düşünmek yerine gülmelerinden kaynaklanmadığını, aksine düşünmekten neden vazgeçtiklerini ve neye, niçin gülmelerini bilmediklerinden kaynaklandığını ifade etmiştir.²⁵²

Günümüzde televizyon programları, internet oyunları, sosyal medya ve benzeri teknolojik gelişmelerin de tıpkı soma gibi sahte mutluluklar sağlayarak insanları uyuşturduğunu ve kişileri tepkisiz hale getirdiğini söyleyebiliriz. Daha da ilginç olanı Huxley'in de belirttiği gibi insanlara bu tepkisizlik hali zorbalıkla dayatılmıyor. Aksine bireyler kendi rızaları dahilinde sahte mutluluklarla kontrol altında tutuluyor.²⁵³

Cesur Yeni Dünya'da aile kavramı da toplum içinkorkunç bir tehlike olarak görülmüştür. Ailenin tehlikelerinden bahseden ilk kişi Dünya Devleti'nin Tanrısı kabul edilen Ford olmuştur. Dünyanın anne ve babalarla doluyken mutsuz olduğunu ve anne, baba, amca, hala, erkek ve kız kardeş gibi kavramların türlü türlü sapıklıklara, deliliklere ve intiharlara yol açtığını ifade etmiştir.²⁵⁴ Dünya Devleti'ne göre bireyler arasında güçlü duygusal bağ kuran annelik, akrabalık, sevgililik gibi kavramlar pişmanlık, umutsuzluk ve acı gibi güçlü hisleri de beraberinde getirecektir. Bu da bireyin istikrarsızlığına yol açacaktır. Oysaki Dünya Devleti, çarkını döndürecek

²⁵⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya'ya Ziyaret*, 55.

²⁵¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 277.

²⁵² Neil Postman, *Televizyon: Öldüren Eğlence*, çev: Osman Akinhay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999): 180.

²⁵³ Akkoyun, *a.g.e.*, 55.

²⁵⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 63.

sarsılmaz, akli başında, ve istikrarlı adamlara ihtiyaç duymaktadır.²⁵⁵ Bu sebeple suç unsuru olarak görülen aile kavramı ve aileye ait duygular tamamen yok edilmiştir.

3.2.3. Eşitlik ve Adalet

Bireylerin mutlak anlamda bir eşitliğinin bulunmadığı ve toplumsal bir tabakalaşmanın zorunlu sayıldığı Cesur Yeni Dünya'da Alfa ve Beta grubu üst sınıfı, Gama, Delta ve Epsilonlar ise alt sınıfı oluşturmaktadır. Toplumsal denge için her sınıfın zorunlu olarak kabul edildiği Cesur Yeni Dünya'da her sınıfın rolünü devlet belirlemiştir. Üst sınıfta yer alan Alfalar ve Betalar üretilirken sıcak bir çözelti kullanılır. Bunlar geleceğin yüksek düzeyde çalışan genel müdürleri, yöneticileri, idarecileri, akademisyenleri olacağından, diğer sınıflardan daha zeki olmak zorundadırlar. Sayıları da diğer sınıflarla kıyaslandığında oldukça azdır. Gama, Delta ve Epsilonların üretiminde ise ilaç ve X ışınları kullanılır. Düşük kalitede olan bu yumurtalar, Dünya Devleti'ndeki tüm hizmet işleriyle meşguldürler. Bundan ötürü çok zeki olmaları ya da çok şey bilmelerine gerek yoktur. Kanalizasyon işlerinden tuvalet temizlemeye kadar zor şartlar altında çalışmaya şartlandırılan bu sosyal sınıfı, Huxley işçi sınıfına benzetmiştir.²⁵⁶

Cesur Yeni Dünya'da istikrar için bilimsel koşullandırma yöntemiyle katı bir sınıfsal hiyerarşi sağlanmış ve bireylerin buldukları toplumsal konum değiştirilemez kılınmıştır. Bokanovskileştirme işlemi ile bireyler fiziksel ve zihinsel olarak birbirlerinden ayrılmıştır. Üst sınıf mensuplarının tüm gelişim süreçlerini tamamlamaları beklenirken, daha alt sınıflara inildiğinde embriyoya giden oksijen miktarları azaltılmaktadır. Bu oksijen kısıtlamalarından en çok beyin, sonrasında da ise iskelet sistemi etkilenmektedir. En alt sınıf üyeleri olan Epsilonlara çok az miktarda oksijen verildiğinden zekaları pek gelişmemektedir.²⁵⁷

Grupların giydikleri kıyafetler de birbirinden farklıdır. En düşük zeka seviyesine sahip olan Epsilonlar siyah giyerler. Deltalar haki, Gamalar yeşil, Betalar dut rengi, Alfalar ise gri renkli elbise giyerler.²⁵⁸ Sınıflar arasında apaçık bir eşitsizlik olduğu halde aynı sınıfa mensup bireyler biyolojik olarak eşit kabul edilmiştir.

²⁵⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 66-67.

²⁵⁶ Akkoyun, *a.g.e.*, 42-43.

²⁵⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 35-36.

²⁵⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 50.

Her sınıf kendi grubuna ait fiziksel özellikler ile şartlandırılmaktadır. Örneğin; görev icabı yaşayacağı yerin iklim koşullarına tam uyum sağlaması için bireyler sıcaklığı sevmek ya da soğuktan nefret etmek üzere şartlandırılırlar. Yine farklı işçi sınıflarına ait olan bireyler meşgul oldukları iş neyi gerektiriyorsa ona göre şartlandırılır. Örneğin; Kimya işçileri, kurşuna, yanmış kirece, katran ve kloro daha dayanıklı bir yapıda yetiştiriliyorlardı.²⁵⁹

Cesur Yeni Dünya’da devlet, “Herkes herkes için çalışır, bu yüzden kimseden vazgeçemeyiz” mantığıyla hareket ederek toplumsal denge için tüm sınıfları gerekli görmüştür.²⁶⁰ Fiziksel ve zihinsel olarak farklı olsalar da; tüm bireyler fiziko-kimya bakımından eşit sayılmıştır. Toplumdaki bu denge ve düzeni sağlamak adına “Dayanışma Ayinleri” düzenlenmektedir. Bu günlerde dayanışma çemberleri kurulur, ilahiler söylenerek Dünya Devleti’nin sloganı olan “Cemaat, Özdeşlik ve İstikrar” değerleri bireylere aşılanır. Burada her grup, kimliklerini unutarak toplum için tek vücut olurlar.²⁶¹

İyi bir toplumun kendi mayasını bilip ona göre davranan bireylerden oluştuğunu söyleyen Platon’a göre bir toplumda kişilere verilen görevler rastgele olmamalı, kişinin mayasına uygun şekilde görevlendirilmeler yapılmalıdır. Platon’a göre her bireyin mayası farklıdır. Bundan ötürü toplumsal sınıflandırma aslında bir zorunluluktur. Bu şekilde tasarlanan bir devletin daha uzun süre ayakta kalacağına inanmıştır.²⁶² Toplumsal sınıflandırmanın gerekliliği konusunda Platon’un izinden giden Huxley, toplumda düzenin, istikrarın ve huzurun temini için birey üretilirken kullanılan madensel dereceye göre; mayası altın olanlar ile demir olanları ayırmış ve bireyleri statülerinin gerektirdiği işler ile meşgul etmiştir. Bu sayede herkes mutludur.

Toplum tabiri caizse “işe yarayan ve işe yaramayan” şeklinde katı bir hiyerarşiyle sınıflara ayıran Huxley, akli ve bilimi kullanarak toplumun mükemmelliğe erişeceğini söyleyen ütopya anlayışına bir eleştiri getirmiştir. Cesur Yeni Dünya’da ütopyanın yaşadığı o mükemmelliğin ortaya çıkaracağı eşitlik maalesef gerçekleşmemiştir. Ütopyalardaki insanların vasıfsız ve süfli işleri sırayla yapacakları ve bundan da onur ve mutluluk duyacakları fikri, Huxley tarafından reddedilmiştir. Ona göre toplum bilimle beraber mutlak bir eşitliğe değil aksine mutlak bir eşitsizliğe

²⁵⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 37-39.

²⁶⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 123.

²⁶¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 111-112.

²⁶² Olkan Senemoğlu, “Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles”, *İnsan&İnsan*, sy.10 (2016): 50.

sürüklenmiştir. Bilimi ve teknolojiyi kullanan bazı kesimler otoritelerini güçlendirmekte ve otoritelerinin bozulmaması adına da son derece katı ve acımasız davranmaktadır.²⁶³

Devlet, sloganı olan “Topluluk, Özdeşlik ve İstikrar”ı sağlamak adına radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçlarını etkin şekilde kullanmaktadır. Çok küçük bir ayrıntı bile atlanılmamıştır. Tüm sınıfların gazetesi ayrıdır ve her grubun gazetesindeokumak istedikleri şeyler yer almaktadır. Gazetelerde hem kişilerin zekalarına göre hem de iktidarın çıkarına uygun bilgi verilmektedir.²⁶⁴

Katı bir ayrımın yaşandığı bu ülkede üst sınıfa ait bireylerin alt sınıftaki kişilere benzemesi ya da onlarla sıkı ilişki kurması aşağılık bir davranış olarak kabul edilmiştir. Örneğin Alfa sınıfına dahil olacakken yanlışlıkla kanına alkol karıştırılarak Beta sınıfına dahil olan Bernard Marx, fiziksel yetersizliğinden dolayı bir Delta'nın yüzüne yukardan değil de aynı hizadan baktığı için kendini aşağılanmış hissetmiştir.²⁶⁵

Cesur Yeni Dünya'da mutlak eşitlik diye bir şey söz konusu değildir. Eserde bireye iki tercih hakkı sunulmaktadır. Birey ya sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin doğurduğu maddi manevi sıkıntılara katlanacak; ya da beyninin bilimsel anlamda yıkanmasına izin verecek, herkesin eşit olduğunu varsayarak mutlu olacaktır.²⁶⁶ Burada özgürlük eşitlik yararına yok edilmektedir. Fakat bu eşitlik katı aşamalı bir özdeşlikten ibarettir.

3.2.4. Temel Hak ve Özgürlükler

Cesur Yeni Dünya'da bireyler laboratuvar ortamında tıpkı bir nesne gibi üretilerek daha en başından belirlenmiş ve sınırlandırılmışlardır. Daha dünyaya bile gelmeden, özgürlüklerini ilerleme uğruna feda etmiş bireylerden oluşan bu toplumda, zengin ve çok yönlü olan karakteristik insan yapısı yok edilerek tek tip ve sıradan insan modeli oluşturulmuştur. Bir toplumda eğer istikrar ve düzen isteniyorsa bu tek tipleştirme şart görülmüştür. Diğer türlü her bağlamda özgür bireylerin olduğu bir toplumdafarklı düşünceler, farklı dinler, farklı ahlaklar ortaya çıkacaktır. Huxley'e göre bu kadar farklılıkların bulunduğu bir toplumda kaos ve çatışma kaçınılmazdır. Bundan dolayı bireysel özgürlük kesinlikle yasaklanmıştır. Gönüllü bir kölelik sisteminin olduğu Cesur Yeni Dünya'da bireylere doğar doğmaz düzen sevdirebilir. Toplum, temiz,

²⁶³ Ege, *a.g.e.*, 141.

²⁶⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 93-95.

²⁶⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 92.

²⁶⁶ Ege, *a.g.e.*, 143.

duygusuz ve her türlü insani hassasiyetten uzak refleks ile hareket eden bireylerle doldurulmuştur. Trafo olarak işleyen bu toplumda bireyin öznelliğinden bahsetmek çok zordur.²⁶⁷

Dünya Devleti'nde insanlığa önem veriliyormuş gibi gözükse de aslolan toplumdur. Eserde cinayet, sadece bireyi öldürür, sonuçta birey nedir ki diyerek birey toplum karşısında küçümsenmiştir. Çünkü istediğin zaman istediğin kadar birey üretebilirsin. Bu yüzden birey için üzülmene gerek yoktur.²⁶⁸

Bireyin mutluluğunu kendinden daha büyük ve yüce bir otoriteye teslim olmasına bağlayan Dünya Devleti'nde birey mutlu olabilmek için özgürlüklerinden vazgeçmiştir. Devlet düzenine göre özne mutluluğu getirmemektedir. Aksine özgür olmak istemenin bedeli acı çekmek ve mutsuz olmaktır. Eserde buna örnek olarak ben eğlence istemiyorum aksine Tanrı'yı istiyorum, aşk istiyorum, günah istiyorum, iyilik istiyorum, özgürlük istiyorum diyen Vahşi'ye Mustafa Mond cevap olarak siz mutsuz olma hakkını istiyorsunuz demiştir. Hatta ekleyerek aynı zamanda Vahşi'nin ihtiyarlığı, iktidarsızlığı, kaosu, tüm hastalıkları, açlığı, gelecek korkusunu, sefil bir hayat sürmeyi, işkence biçiminde olan yaşama hakkını da beraberinde istediğini dile getirmiştir.²⁶⁹ Yani özgürlüğün olduğu yerde mutluluk aranmaz. Mutluluğun olduğu yerde de özgürlükten bahsedemeyiz. Bu yüzden bireye iki seçenek sunulmuştur. Ya mutluluk, ya özgürlüklerle beraber gelen mutsuzluk...

Cesur Yeni Dünya'da sanat, müzik, felsefe, tarih ve edebiyat mutluluk için feda edilmiştir. Kitap okumak, şiir okumak, Shakespeare'ın eserlerini okumak gibi farklılık ve aykırılık yaratabilecek her türlü unsur yasaklanmıştır. Çünkü kitap demek hafıza demektir. Hafıza düşünmeyi gerektirir. Düşünmek de aslında birey olmaktır. Zira sorgulayan insanların varlığıyla bu denge düzeninin çarklarının dönmesi olanaksızdır. Çarkın düzenli işlemesi için insanlar soma kullanarak pasif hale getirilir ve mutlu kılınır. Sosyal dengenin korunması için sadece kitapların yasaklanması da yetmez. Bilim de dikkatlice kullanılmalıdır. Bu sebeple bilim sadece insanların yaşlanmalarını ve genç kalmaları için kullanılır. Bilimle genç kalmayı başaran ve somayla da mutluluğu yakalayan insanların bulunduğu bu düzende tabiri caizse modası geçen dinlere de ihtiyaç yoktur. Dini törenlerin yerine dayanışma törenleri düzenlenmektedir.

²⁶⁷ Ernst Bloch, *Umut İlkesi Cilt 1*, 531.

²⁶⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 189.

²⁶⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 296.

Bu düzenlenen toplu törenlerde aşılana şey; insan için toplum her şeydir, birey ise bu düzende hiçbir şeydir.²⁷⁰

“Eskiye at, yeniye kullan” fikri üzerine tasarlanan bu devlette, tarih ve tarih kitapları dayok edilmiştir. Hatta tarih büyük bir saçmalık olarak değerlendirilmiştir. Huxley’e göre tarihi olmayan bir milleti hayal edilen şekle sokmak; tarihi olan bir millete göre daha kolaydır.²⁷¹

Bireyler sadece kitaplardan değil çiçeklerden de nefret edecek şekilde şartlandırılmıştır. Bunun sebebi daha çok ekonomiktir. Kırlara gitmek için ulaşımı tüketmeleri teşvik edilir. Fakat kırlarda dolaşp hiçbirşey tüketmeden manzarayı seyretmelerine engel olmak için çiçeklere ve doğaya karşı nefretle şartlandırılmışlardır. Çünkü Dünya Devleti’ne göre manzara seyretmenin en önemli kusuru bedava olmasıdır. Bunun yerine bireylere doğa sporu yapmaları teşvik edilir. Böylece hem endüstriyel ürünler kullanılmış olacak hem de ulaşımın tüketimi sağlanacaktır.²⁷²

İncelediğimiz diğer ütopyalarda da olduğu gibi Cesur Yeni Dünya’da da değişim ve dönüşüm istenmeyen bir şeydir. Huxley burada; değişmezlik ve istikrar anlayışına bağlı kalan, bireysel özgürlükleri devre dışı bırakarak insanın özünü kaybetmesine sebep olan ütopyalara bir eleştiri getirir.

Cesur Yeni Dünya adlı eserinde aslında ütopya eleştirisi yapan Huxley, herkesin mutluluğu yakaladığı bir toplumdan bahsetmenin anlamsız olacağını söyler ve bireysel mutluluğun peşine düşer. Ona göre bireysel mutluluğu yakalamak zordur ama imkansız değildir. “Dünyayı değiştirmek istedim, fakat sonrasında farkettim ki; değiştirmeye gücümün yettiği tek şey benmişim.” diyerek ütopyaların boşa harcanan bir çabadan ibaret olduğunu söylemiştir.²⁷³

3.3. ORWELL VE 1984

3.3.1. George Orwell’in Hayatı

Asıl adı Eric Arthur olan İngiliz yazar George Orwell 1903 yılında Hindistan’ın Motihari şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Hindistan Gizli Servisi’nde çalışmıştır. Annesi Orwell doğduktan bir yıl sonra, çocuklarını da yanına alıp İngiltere’ye geri dönmüştür. Daha sekiz yaşındayken St. Cyprian’s adındaki yatılı okulu burslu

²⁷⁰ Akkoyun, *a.g.e.*, 44-46.

²⁷¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 58.

²⁷² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, 44-45.

²⁷³ <https://quoteinvestigator.com/2017/08/06/change/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2019)

kazanmıştır. Okul müdürünün son derece disiplinli hali Orwell'ı yalnızlığa itmiştir. Totalitarizmle daha çocuk yaşta bu okulda tanışan Orwell, bu durumdan nefret etmiş ve 1984'ün ana kahramanı Winston gibi sessiz ve yalnız kalarak kendince diktaya kafa tutmuştur.²⁷⁴

Okul dönemi bittikten sonra 1922 yılında İngiliz sömürgesi altında olan Burma'ya giden Orwell, Hindistan İmparatorluk Polisinde, polis müfettiş yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Görev yaptığı bu süre zarfında İngiliz emperyalizminin bir kültürü acımasızca nasıl yok ettiğine şahit olmuştur. Sivil halka yapılan işkenceleri, sorgulamadan yapılan tutuklamaları ve insan hayatını son derece değersiz sayan bu düzeni maalesef en ön saflardan izlemiştir. Hem polisten hem de temsil ettiği her şeyden nefret etmeye başlayan Orwell, kendini bu acımasız düzende terkedilmiş hissetmeye başlamıştır. 1984'te de parti için çalışmak zorunda olan ve bundan son derece utanç duyan roman kahramanımız Winston Smith, aslında Orwell'ın Burma'da geçirdiği günlerin bir yansıması kabul edilebilir.²⁷⁵

Beş yıl Burma'da görev yaptıktan sonra İngiltere'ye dönen Orwell, burada ekonomik anlamda zor günler geçirmiştir. Tezgahtarlık ve özel öğretmenlik gibi işlerle meşgulken aynı zamanda pek çok sayıda makale yayınlamıştır. 1936 yılında toplumcu ve barışçı hareketlere liderlik eden yazar Victor Gollanez tarafından işsizliğin çok yoğun yaşandığı Lancashire ve Yorkshire'yi gezip incelemekle görevlendirilmiştir. 1936'nın sonlarına doğru İspanya'ya giden Orwell, iç savaşta Cumhuriyetçilerin tarafında yer almış ve yaralanmıştır. 1938 yılında kaleme aldığı Katalonya'ya Selamadlı eserinde İspanya iç savaşını anlatır. 1938 yılında rahatsızlanarak hastaneye kaldırılan Orwell'ın sağlığı bir daha eskisi gibi olmaz. İkinci Dünya Savaşı'nda sivil savunmada görev alır. Aynı zamanda 1941-1943 yılları arasında BBC'nin dış haberler servisinde çalışır. Tribune adlı gazetenin yazın sorumlusu olarak politika ve yazım yorumları yapar. 1945'te siyasi simgesel bir yapıt olan Hayvanlar Çiftliği yayınlanır. Fakat ona dünya çapında ün kazandıran eseri, 1948 yılında yazdığı, komünizme, faşizme ve totaliter her sisteme nefretini yansıttığı Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'tür. 1949 yılının sonlarına doğru tüberküloz hastalığına yakalanan Orwell 21 Ocak

²⁷⁴Mustafa Caner Müftüoğlu, "Edebiyat Sosyolojisi Çerçevesinde George Orwell'ın Distopya Romanlarında Toplum Tasavvuru: 1984 Ve Hayvan Çiftliği Örnekleri", (Yüksek lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2015), 54.

²⁷⁵Müftüoğlu, *a.g.e.*, 55.

1950’de Londra’da hayatını kaybetmiştir.²⁷⁶ 47 yaşında hayata gözlerini yuman Orwell, tanık olduğu zulme, eşitsizliğe, adaletsizliğe ve içinde bulunduğu düzenin acımasızlığına karşı yazdığı eserleriyle sesini dünyaya duyurmaya çalışmıştır.

Eserlerinde farklı yönetim şekillerini ele alan Orwell özellikle sosyalist ve totaliter rejimler üzerinde durmuştur. Sosyalist düşünceyi benimseyen Orwell, sosyalizmi savunanların belli bir zaman sonra bozulup yoldan çıktıklarına vurgu yapar. Kendilerini sosyalist devrimci olarak tanıtan kişilerin devrimi gerçekleştirdikten sonra amaçlarından saptıklarını, totaliter yöneticilerden bile daha faşist olduklarını gözlemlemiştir. Burada Orwell sosyalizmi kullanarak devrim yapanların sonrasında başkaldırdıkları düzenin bir parçası olmaktan öteye geçemediğini söylemiştir. Bunun sebebini de iktidarın konumuna veya gücüne bağlamıştır.²⁷⁷ 1984 adlı eserinde, insanın doğasındaki iktidar arzusunun önüne geçilemeyeceğini belirten Orwell’a göre yaklaşan tehlikelerin farkına varılması ya da alınacak her türlü toplumsal önlemler maalesef bu gidişatı değiştiremeyecektir.²⁷⁸ İktidarı ele geçiren kesim artık varolan konumlarını kaybetmemek adına her gün tabiri caizse deri değiştiren yılanlar gibi farklı farklı kimliklere bürüneceklerdir.²⁷⁹

3.3.2. 1984’ü Doğuran Koşullar ve Eser Hakkında

George Orwell’in 1984 adlı romanı Soğuk Savaş’ın ilk dalgasının doruğunda yani 1949 yılında yayınlanmıştır. Kaçınılmaz olarak da yayınlandığı tarihten itibaren Soğuk Savaş’ın deposuna ideolojik önemli bir silah olarak alınmıştır. Özellikle ABD’deki muhafazakarlar ve liberaller bu silahı Sovyetler Birliği’ne karşı kullanmıştır. Sosyalizmin düşmanları ve dostları bu eseri genel olarak sosyalizme ve sosyalist partilere yapılan sadist bir saldırı olarak değerlendirseler de çoğu kişi kitabın hedefinin sosyalizm değil de Stalinizm olduğunu düşünmüştür.²⁸⁰

Otuz sene boyunca Avrupa’daki totalitarizmi gözleme imkanı bulan Orwell, Zamyatin’in ‘Biz’ adlı eserinden de oldukça etkilenmiştir. Biz ile 1984 romanlarının arasındaki zaman diliminde yaşananiki büyük Dünya Savaşına, Stalin ve Nazi totalitarizmine, Hiroşima ve Nagazaki gibi katliamlara şahit olan Orwell’in 1984’te neden bu kadar karamsar olduğunu daha iyi anlıyoruz. Aydınlanmacı geleneğinin öne

²⁷⁶George Orwell, *Paris ve Londra’da Beş Parasız*, çev.Zühre İlkelen. (İstanbul: İthaki Yay.,2004): 1.

²⁷⁷ Müftüoğlu, *a.g.e.*, 58-59.

²⁷⁸ Jameson, *a.g.e.*, 270.

²⁷⁹ Akkoyun, *a.g.e.*, 105.

²⁸⁰ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, 456.

sürdüğü bilim, gelişme ve mutluluk bileşimindeki ütopyacı vaatler maalesef boşa çıkmıştır. Bilimdeki gelişmelerle daha özgür bir dünya hayal eden Aydınlanma projesi şiddet ve tahakkümle sonuçlanmış, daha iyi bir gelecek umudu tamamen yitirilmiştir. 1984 romanı da bu travma ve kriz döneminin ürünüdür.²⁸¹ Yalnızca totalitarizm ve faşizm eleştirisi yapmayan bundan ziyade gelecekteki tehlikelere dikkat çeken Orwell, 1984’te baskıcı iktidarların hatta demokratik rejimlerin, hakikati çarpıtarak bireyi nasıl nesneleştirdiğini gözler önüne sermiştir.²⁸²

Sosyalist düşünceye sahip olan Orwell, özellikle iktidar seçkinlerinin, bireysel mahrem alanlar da dahil olmak üzere hayatın tüm alanlarına müdahale etmesini, yönetme hırslarını, birey üzerinde tahakküm kurma çalışmalarını eleştirmiştir. Eşitlik, özgürlük ve adalet söylemlerinin seçkinler tarafından nasıl yok edildiğini, ideal toplum projesinin nasıl totaliter bir yapıya dönüştürüldüğünü hicvederek anlatmıştır. Bir iktidarın kendi düşünce ve yaşam biçimini baskı araçlarıyla bireylere kabul ettirme konusunda nasıl marjinal noktalara ulaşılabileceğini göstermeye çalışmıştır.²⁸³

Yirminci ve yirmi birinci yüzyılın belki de en popüler distopik romanlarından biri olan 1984’te dünya üç bloğa ayrılmıştır. Hikayemiz üç bloktan biri olan Okyanusya’da geçer. Okyanusya İngiltere’yi temsil etmektedir ve diğer bloklarla sürekli savaş halindedir. Totaliter bir rejimin hüküm sürdüğü, katı kurallarıyla bilinen Parti ve lideri Büyük Birader diktatörlüğünde yönetilen toplumu konu alan bu eser, komünizmin kontrolsüz ilerlemesini durduramazsak ne gibi sonuçlarla karşılaşacağımızın habercisidir. Burma’da görevli olarak çalıştığı sırada İngiliz emperyalizminin ne kadar acımasız bir yönetim şekli olduğunun farkına varan Orwell, derin bir öfkeyle eserini kaleme almıştır. 1946 yılında bu romanı neden yazdığını şöyle anlatır: “Son on yıldır en çok yapmak istediğim şey politik bir yazıyı sanata dönüştürmektir. Çünkü ifşa etmek istediğim sahtelikler, dikkat çekmek istediğim gerçekler var.” demiştir.²⁸⁴

Okyanusya toplumuna ait tüm betimlemeler, romandaki ana karakter olan Winston Smith’in perspektifinden anlatılır. Roman boyunca aslında Winston’un

²⁸¹Hakan Çörekçioğlu, *Modernite ve Ütopya, Ütopya, 1984 Ve Mülksüzler Üzerinden*, (İstanbul: Sentez Yayıncılık,2015), 115-116.

²⁸² Ağkaya, *a.g.e.*,36.

²⁸³M.Caner Müftüoğlu, Fatih Canbaz, “Gündelik Hayatta Totalitarizm: George Orwell’in 1984 Adlı Distopya Romanında İdeal Toplum Tasavvurları”,*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.44 (2015): 181.

²⁸⁴ Başak Uysal, “George Orwell’in 1984’ü: Toplumsal Değerler Ve Anti-Ütopya”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , sy.9 (2012): 133-134.

hikayesini okuruz. Tüm anlatı Winston'un bireyselleşme çabası ve bu konuda yaşadığı üzüntü üzerinden kurgulanır. Hakikat Bakanlığı'nda memur olarak görev yapan Winston, eskici dükkanından aldığı not defterine günlük tutma kararı alır. Aslında aldığı bu karar Okyanusya'nın homojen yapısı karşısında, heterojen bir alanın ortaya çıkışının ilk adımı sayılabilir.²⁸⁵

En küçük özgürlük parçasının bile sonunda yok edildiği, her şeyin devlet kontrolünde olduğu, düşüncenin bir suç kabul edildiği, iktidarın emrettiği şekilde tarihin sürekli yeniden yazıldığı, gerçek yalanın özdeşleştiği, tabiri caizse insanlığın çöktüğü bir döneme tanıklık eden kahramanımız Winston, bu karanlık ve sadakatsiz dünyayla uyumsuz ve yalnız bir kişidir.²⁸⁶ Okyanusya'da Büyük Birader'in acımasız diktatörlüğüne ve akıl dışı düzene muhalefet etmeye çalışan Winston'a sevgilisi Julia da destek olmuştur. Kendilerine yeni bir yaşam kurmak isteyen ve düzene karşı gelen iki kahramanımız da serinin sonuna doğru yakalanır. Gördükleri işkencelerden dolayı manevi anlamda bir yıkım yaşayarak yeniden düzene teslim olurlar. Orwell 1984'te sadece korkunç bir dünya kurgulamakla kalmaz aynı zamanda Winston'ın bu dünyadan kurtulma ümitlerini yok ederek tüm insanlığı muhtemel korkunç gelecekle karşı karşıya getirir.²⁸⁷

Orwell Amerikalı bir sendikacıya yazdığı mektupta, kitapta anlattığı toplumun birgün mutlaka gerçek olacağına tam inanmasa da; ona benzer bir toplumun bir gün kesinlikle gerçek olacağına inanmıştır.²⁸⁸

3.4. BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT'TE DEVLET

3.4.1. Siyasi Ve İdari Yapı

1984'te insana insan olduğunu unutturmayı amaçlayan, bireysel kimliği tamamen yok etmek isteyen bir iktidar kurgusuyla karşılaşmaktayız. Devrim sonrası İngiliz sosyalizminin Londra'daki profilini ele alan bu dünyada üç büyük devlet vardır. Bunlar; Okyanusya, Doğu Asya ve Avrasya'dır. Romanda olayların geçtiği ülke Okyanusya'dır. Büyük Birader'in liderliğinde sosyalist parti tarafından yönetilen bu toplumda, parti dışında herhangi bir siyasi yapılanma yoktur. Hükümet dört bakanlıktan oluşur. Bunlar, eğlence, eğitim, haber vb. ile ilgilenen Gerçek Bakanlığı; savaş

²⁸⁵ Çörekçioğlu, *a.g.e.*, 125.

²⁸⁶ Riot-Sarcey, *a.g.e.*, 253-254.

²⁸⁷ Uysal, *a.g.e.*, 135.

²⁸⁸ Akkoyun, *a.g.e.*, 48.

durumlarıyla ilgilenen Barış Bakanlığı; yasaları ve toplumsal düzeni sağlayan Sevgi Bakanlığı ve ekonomiden sorumlu olan Varlık Bakanlığıdır. Ülkedeki tüm işler bu dört bakanlığın denetiminde gerçekleştirilmektedir.²⁸⁹ Bakanlıkların ismi sevgi, gerçeklik, varlık ve barış olsa da bu isimlerin tam karşıtı olan bir düşünüşü yansıtmaktadırlar. Sevgi Bakanlığı denildiğinde akla işkence, Barış Bakanlığı denilince akla savaş, Gerçek Bakanlığı denildiğinde akla yalanlar, Varlık Bakanlığı denildiğinde ise akla yokluk gelirdi. Bu çelişkileri kasten yapan iktidarın amacı sonsuza dek korunabilmektir.²⁹⁰

Ülkeyi yöneten ve romanın başkarakteri olan ‘Büyük Birader’, tüm parti üyelerini denetleyerek kontrol eder. Ülkenin tek partisi olan ‘INGSOS’un başında yer alan Büyük Birader sadece posterlerde, duvarlarda ve ekranlardaki suretten ibarettir. Kimse onu görmemiştir. Ne zaman doğduğuna, yaşayıp yaşamadığına dair bilgi yoktur. Buna rağmen parti üyeleri onun varlığına ait kesin bir inanç besleyerek sorgulamaz ve gücüne sonsuz inanırlar. İnsanın her an şüphe içerisinde yaşamasına sebep olan Büyük Birader’in sureti, her yeredir. Evlerde, sokaklarda, işyerlerinde, caddelerde... Sanki gözleriyle insan hareketlerini izliyormuş gibi bastırılan bu resimlerin altında ‘BÜYÜK BİRADER’İN GÖZÜ ÜSTÜNDE’ yazılıdır. INGSOS’un sloganlarının her yere yayıldığı bu ülkede yaşayan herkes, her an kendisini partinin hâkimiyetinde hissetmektedir.²⁹¹ Paralarda, kitap kapaklarında, bayraklarda, sigara paketlerinin üzerinde Büyük Birader’ in yüzü vardır. Çalışırken ya da yemekten, uyurken ya da uyanırken, evdeyken ya da dışarıdayken, banyodayken ya da yataktayken dahi sizi izleyen o gözlerden kurtulmak imkansızdır. Bireyler bu düzende kafatasındaki birkaç santimetre küp dışında, hiçbir özel şeye sahip değildir.²⁹²

Yönetimin denetim aracı olarak kullandığı bir de “tele-ekran”lar mevcuttur. Devlet, panoptikonun kulesi olarak işlev gören bu tele-ekranlardan, tüm yurttaşlarını izlemektedir. Tamamen kapatılmayan bu ekranların hem yayın yapma hem de ses kaydetme özellikleri vardır. Görüş açısındaki tüm şeyleri kaydeden bu ekranlar, fısıltıdan daha yüksek sesleri de algılayarak kaydeder. Bireyler ne zaman izlendiklerini tam olarak kestiremedikleri için her an tedirgindirler. Her konuştuğunun işitildiğini,

²⁸⁹ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, çev: Celal Üster (İstanbul: Can Yayınları,2016) , 15-16.

²⁹⁰ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 236.

²⁹¹Müftüoğlu, *a.g.e.*, 183-184.

²⁹² Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 39.

karanlık olmadığı takdirde her an izlendiğini varsayan bireyler için tedirginlik durumu içgüdüsel bir harekete dönüşmüştür.²⁹³

Yüzündeki ifadeye bile dikkat etmek zorunda kalan bireyler, duruşundaki en ufak bir farklılıkta suçlu ilan ediliyorlardı. Buna ‘düşünce suçu’ deniyordu. Bundan dolayı tüm yurttaşlar şüpheye mahal verecek her türlü davranıştan ve hareketten uzak duruyorlardı. Zaten tele-ekranın olmadığı bir yer yok gibiydi. Tuvaletlerde bile insanlar tele-ekranlarla izlenmekteydi. Kısacası tele-ekrandan kaçıp saklanmak neredeyse imkansızdı.²⁹⁴ Ülkede sadece İç Parti üyeleri tele-ekranı kapatabilirdi. Onun haricinde kimse bu ekranları kapatamazdı. İç Parti üyeleri bile bu ekranları yarım saatten daha uzun bir süre kapalı tutamazlardı.²⁹⁵

Tele-ekranlar sadece kişileri gözetlemek için kullanılmıyordu. Aynı zamanda sabahtan akşama kadar yayınladıkları istatistiklerle, insanların eskisinden daha çok yiyeceğe ve giyeceğe sahip olduğunu, daha güzel evlerde oturduklarını, daha çok eğlence imkanı bulabildiklerini, daha az çalışarak daha uzun yaşadıklarını, kısaca insanların eskisinden daha sağlıklı ve daha mutlu bir hayat sürdüklerini söylüyorlardı. Gerçek tam tersi olmasına karşın bu söylenenleri çürütmek de imkansızdı.²⁹⁶

Devlette düşünce suçu işleyenleri tespit etmek için düşünce polisleri görev yapmaktaydı. Tüm suçları içine alan bir suç olarak değerlendirilen düşünce suçu sonsuza kadar saklayabileceğiniz bir suç değildi. Düşünce polisi eninde sonunda sizi yakalayacaktı. Parti’nin ilkelerine karşı bireysel tavır takınan bireyleri tespit etmekle görevli düşünce polisi, iktidarın insan avı için kullandığı bir araç konumundadır. Parti bir şeyinasıl düşünmek ya da nasıl düşünmemek gerektiğini söylüyorsa, tüm parti üyeleri buna rıza göstermek zorundadır. Hatta Parti iki kere ikinin dört olmadığını söylerse, tüm üyeler bunu kabul etmek durumunda kalacaklardır.²⁹⁷

Toplumsal çevre de devletin önemli bir ideolojik aracıdır. Parti’ye sadık bireyler, her kim olursa olsun sistem için tehlikeli gördükleri veya düşünce suçu işlediğini düşündükleri kişileri, düşünce polisine ihbar etmektedirler. Böyle yaparak hem Parti’ye bağlılıklarını göstermektedirler hem de denetimin sürekliliğine katkıda

²⁹³ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 14-15.

²⁹⁴ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 122.

²⁹⁵ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 190.

²⁹⁶ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 87.

²⁹⁷ Akkoyun, *a.g.e.*, 105.

bulunmaktadırlar.²⁹⁸ Artık bireylerin en yakınından bile korktukları korku toplumu yaratılmış olur.

Parti'nin gücünü ve devamlılığını sağlayan kitle iletişim araçlarından televizyon, romanda bahsedilen ismiyle tele-ekranlar, romanda geçen karakterlerin öncelikle düşünme ve değerlendirme yetilerini sonra hafızalarını ve en son da tarihlerini kişilere unutturmaktadır. Zira tarihin kolaylıkla unutulduğu bir toplumda tamamen hayali bir tarih yazmak daha kolay olacaktır. Postman için televizyonun en kötü hizmeti, ciddi söylem alanlarını haber, politika, bilim, eğitim, ticaret ve din gibi konuları eğlenceye dönüştürerek bireylere sunmasıdır.²⁹⁹

Genel olarak iktidar sahipleri, toplum için neyin daha iyi ve neyin daha kötü olduğunu bireylerden çok daha iyi bildiklerini söyler ve iktidarda olmalarını bu temel paradigmaya dayandırır. Fakat Okyanusya'da böyle bir durum söz konusu değildir. Parti için başkalarının iyiliği, umursanacak bir şey değildir. Parti iktidarı, sadece kendi çıkarı için istemektedir. Onun haricinde servet, mutluluk ya da lüks içinde yaşamak Parti için bir anlam ifade etmemektedir. İktidarı bir araç olarak değil de amaç olarak görmüşlerdir.³⁰⁰

Okyanusya'da denetimin bir başka aracı da “düşmanlar”dır. Bazen “Avrasya” bazen de “Doğu Asya” düşman olmaktadır. Bu düşmanlar aynı zamanda Parti'nin yönetimini de meşrulaştıran birer unsur olarak kabul görmüştür. Toplumun huzur ve refahını bozan temel engel düşmandır ve toplumda yaşanan herhangi bir sıkıntı düşmana bağlanmaktadır. Bu, toplumda yaşanan olumsuzlukları Parti'ye yüklememek için Parti'nin bulduğu bir çözümdür. Aynı zamanda düşmanın alt edilebilmesi için Parti'nin sürekli güçlü olması gerektiği görüşü de halka benimsetilmiştir. Bundan ötürü Parti'nin yaptığı her şeye halk destek olur ve kayıtsız şartsız itaat eder. Ülkede düşman sadece Avrasya ve Doğu Asya değildir. Bir de Parti'yi devirmek isteyen gizli örgüt ‘Kardeşlik’ ve bu örgütün kilit ismi ve halk düşmanı olarak adlandırılan Emmanuel Goldstein vardır. Günlük izlettirilen İki Dakika Nefret izlencelerinin başrolünde Parti'nin saflığını kirleten ve en büyük hain olarak bilinen Goldstein'in konuşmaları bulunmaktadır. Konuşmalarda Goldstein Büyük Biradere küfrediyor, Parti'yi diktatörlükle suçluyordu. Konuşma, düşünce ve basın özgürlüğünü savunan Goldstein devrime ihanet edildiğini haykırıyordu. Devlet ise Parti'ye karşı işlenen tüm suçların,

²⁹⁸ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 67.

²⁹⁹ Postman, *a.g.e.*, 177.

³⁰⁰ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 286.

tüm ihanetlerin sebebinidoğrudan doğruya Goldstein'in öğretisine bağlıyordu. Bundan ötürü Goldstein'a duyulan nefret, Avrasya ya da Doğuasya'ya duyulan nefretten daha fazla ve süreklidi.³⁰¹

Her gün iki dakika süren bu nefret izlencelerinin en korkunç yanı, katılımın zorunlu olmadığı halde insanların bu izlenceye katılmaktan kendilerini alamıyor olmasıydı. Bireyler bu iki dakikada öfkeden zihinlerinin denetimini kaybettiklerinde, gerçek dışı olan tüm iddiaları bile gerçekmiş gibi kabul etmekteydi. Bu da Parti'nin işini kolaylaştırmaktaydı. Parti'ye karşı gelenleri bertaraf etmek için kullanılan nefret izlenceleri aynı zamanda Büyük Birader'e karşı duyulan hayranlığı ve bağlılığı da arttırmaktaydı.³⁰² Eserde sadece ekranlarda izlenen bir görüntüden ibaret olan Büyük Birader ve Goldstein'in gerçek olup olmadığının tespit edilmesi mümkün değildir.

Okyanusya'da üç süper güç arasında sürekli süren savaşın diğer nedeni de ekonomiktir. Goldstein'in kitabında üç devlet arasında yaşanan savaşların asla kazanılamayacağı ve kaybedilemeyeceği yazıyordu. Bu savaşların asıl sebebi; savaşa ait malzemelerin üretilmesini sağlayarak iş gücünü kullanmaktır.³⁰³

Bireyleri dört bir yandan kontrol altına almaya çalışan bu baskı rejiminde toplum İç Parti üyeleri, Dış Parti üyeleri ve proletarya olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. İç Parti üyeleri Okyanusya nüfusunun yüzde ikisini oluşturan iktidarın asıl sahipleridir. Dış Parti üyeleri ise toplum üzerindeki denetiminin sürdürülebilmesi için İç Parti üyelerinin işlerini yürüten memurlardır. İç Parti devletin beyni sayılırsa, Dış Parti de bu devletin eli koludur.Okyanusya'daki nüfusun yüzde seksen beşini oluşturan proleterler isedenetimden ve destekten uzak, toplumdaki en alt tabakayı oluşturur. 'Aptallar Ordusu' olarak nitelendirilen bu kesim, kendi hallerinde yaşarlar, çalışırlar, ürerler ve ölürler. Bu kesim, yönetime karşı herhangi bir ayaklanma şöyle dursun, varolan düzenden hariç başka bir düzenin olabileceğini kavrama gücünden bile yoksundur. Partinin sloganında zikredildiği gibi toplumda sadece proleterler ve hayvanlar özgür sayılmaktadır. Köle halklara gelince de onlar devlet için kalıcı ya da gerekli bir parça değildir.³⁰⁴

Toplumdaki bu üç kesime üyelik kalıtsal değildir. Yani İç Parti üyesi olan bir anne babanın çocuğu, doğar doğmaz İç Parti üyesi olmaz. Partinin her iki bölümüne de

³⁰¹Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 23-25.

³⁰²Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 26.

³⁰³Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 209.

³⁰⁴Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 227-228.

sınavla girilir. Partinin bu iki bölümü arasında gerektiği takdirde değiştokuş yapılabılır. Dış Parti’de çalışan hırslı memurlar yükselerek İ Parti’ye geçebilirler. Proleterler ise hiçbir zaman partiye giremez. Devlette iktidarın kimin elinde olduğunun bir önemi yoktur. Aslolan hiyerarşik yapının devamlılığıdır. Parti’nin verimliliğini ve gücünü korumak adına gerekirse proletaryadan bile yeni bir kuşak oluşturulabilirdi. Kalıtımsal oligarşiye karşı olan bu devlet yapılanması, Parti’nin en büyük gücü sayılmıştır. Devleti yönetenler kan bağı ile değil, ortak öğretiyle birbirlerine bağlanmışlardır.³⁰⁵

Toplumun kontrolü için farklı farklı yöntemlere başvuran Parti’nin kullandığı  cümle, totaliter rejimin amaçlarını özetler niteliktedir. Birbirlerinin zıttı olan üç söz bu Parti’nin Gerçek Bakanlığı binasında büyük harflerle yazılıdır. “Savaş barıştır. zgrlk köleliktir. Bilgisizlik kuvvettir.”³⁰⁶Bu cümleler mantiken birbirinin zıttı gibi görünse de aslında Parti’nin amacı doğrultusundadır. ‘Savaş barıştır’ diyen Parti savaşı, halkı meşgul etmek için zorunlu saymaktadır. Savaşmaktaki amaç toprak ele geçirmek ya da kaybetmek değildir. Asıl amaç toplumsal istikrarın hiç değişmeden sürmesidir. Bundan dolayı Parti için savaş ve barış kelimeleri aynı anlamı ifade etmektedir. Parti ‘zgrlk köleliktir’ derken bir ideolojiye bağımlı kalarak ifade özgürlüğünü savunan bireylerin yok edileceğini haber vermiştir. ‘Bilgisizlik güçtür’ derken de etrafında olup bitenden habersiz yaşayan bireylerin rejime g verdiğini belirtmiştir.³⁰⁷ Bu üç ilkeyi de Parti yesi olan herkes benimsemek zorundadır. Hiç kimsenin Parti’nin söyledikleri dışında bir şey yapma hakkı yoktur. İktidar bireylere sadece kendilerine verilenle yetinmeyi öğretmekte, bireyi doğumundan lme kadar onları kontrol altında tutmaktadır. Tabiri caizse bireyler ipleri yönetimin elinde olan birer kuklalardır.

Okyanusya’da hiçbir şeyi sorgulamadan koşulsuz şartsız itaat eden, geçmişle bağını koparmış bir insan profili elde etmeye çalışan iktidar, dili de araç olarak kullanmıştır. Yeni bir dil olan “Yenikonuş”u İngilizce’deki kelimeleri daraltarak oluşturan iktidarın amacı düşüncenin zenginleşmesini engellemektir. Düşüncenin her türlüsünü olanaksız kılmak için geliştirilen bu yeni dilde sakıncalı ve gereksiz görülen tüm sözcük ve kavramlar dilden atılır.³⁰⁸ Böylece sözcükler her yıl azaldıkça insan bilinci de doğru orantılı olarak her yıl daralacak ve insanlar düşünce suçunu işlemek için kendilerine bir sebep bulamayacaklardır. Geliştirilen bu yeni dilde örnek verecek

³⁰⁵Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 228-229.

³⁰⁶Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 16.

³⁰⁷Raoul Festante, *Utopia and Anti-Utopia: A Comparison of Thomas More’s Utopia and George Orwell’s 1984*, (Norderstedt Germany: Grin Verlag, 2003) , 8.

³⁰⁸ Akkoyun, *a.g.e.*, 116.

olursak “iyi” kelimesinin zıttı olan “kötü” kelimesi kullanılmayacak, bunun yerine “yokiyi” denilecektir. Tüm kavramların içi boşaltılarak, tamamen ters ve anlamsız ifadeler kullanılacaktır. Böylece bireyleri düşünmeye ve isyana sevk eden adalet, eşitlik, ahlak, bilim ve din gibi kelimeler kalıcı olarak dilden tamamen uzaklaştırılacaktır. Yeni dil ile birlikte bireyler sadece Parti'nin istediği şekilde düşünecek ve düşüncelerini bu şekilde ifade edeceklerdir.³⁰⁹

Yenikonuş'ta çelişen iki ayrı fikri kabul etmeye dayanan ‘Çift düşün’ yöntemi de İngos'un temel ilkelerinden biridir. Düşüncenin denetimi anlamına gelen Çift düşün yöntemi, gerçeği farketmenize karşı özenle hazırlanan yalanları söylemek, birbirleriyle çeliştiklerini bildiğimiz kavramlara bile bile inanmak, demokrasiye inanmayıp Parti'yi demokrasiyi koruyan güç olarak görmek, gerektiğinde herşeyi unutmak ve yeniden hatırlamak anlamına gelmekteydi. Çift düşünme yöntemiyle mantığa karşı mantığı kullanan bireyler, bilinçli şekilde bilinçlerini yitiriyorlardı. Bu yöntemle beraber Parti, bireylerin bilinçlerini denetlemek için ekstra bir çaba harcamayacaktı.³¹⁰

Dili araç olarak kullanıp bilinci denetleyen iktidar, tarihi de denetim altına almıştır. Sadece geçmişi değil, içinde yaşanan zaman ve gelecek de denetlenmektedir. Parti'nin sloganına göre geçmişi denetim altında tutmak aynı zamanda geleceği de denetim altında tutmaktır. Bu açıdan geçmiş, bugün ve gelecek Parti'nin eylemleri ve ilkesiyle çatıştığı an yeniden yazılmaktadır.³¹¹

Okyanusya'da toplum, Büyük Birader'in her şeye kadir olduğuna, Parti'nin de asla yanılmaz olduğuna inanmaktadır. Fakat gerçekte hem Büyük Birader hem de Parti yanılmaz olmadığı için, olguların ele alınış biçimi esnek hale getirilmiştir.³¹² Özetleyecek olursak dilin ve tarihin denetimi, çift düşün ilkesi ya da başka bir ifadeyle düşüncenin denetimi gibi benzeri tüm uygulamalar Parti'nin mutlak gücünü kuvvetlendirmek için uygulanmaktadır.

Tüm siyasi ve idari yönetime bakıldığında Parti'nin gerçekleştirmek istediği iki amacı vardır. İlki yeryüzünü tamamen ele geçirmek, ikincisi ise bağımsız düşünme kavramını sonsuza dek kaldırmaktır. Bundan ötürü bireyin ne düşündüğünün kendisinin

³⁰⁹ Uysal, *a.g.e.*, 138.

³¹⁰ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 346-347.

³¹¹ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 47.

³¹² Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 231-232.

haberi olmadan okunabileceği, yüzlerce insanın öncesinde uyarılmadan kısa bir sürede imha edileceği bir sistem inşa edilmiştir.³¹³

3.4.2. Hukuk

Devletin yöneticisi konumunda olan Parti mutlak güç olarak kabul edilse de pratikte somut kurallara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kurallar proleter olan işçi sınıfını bağlamamakta, Parti'nin farklı devlet kurumlarındaki bürokratlarını bağlamaktadır. “Savaş barıştır, Özgürlük köleliktir, Bilgisizlik kuvvettir” devleti ayakta tutan temel kanun olarak kabul görmüştür. İngos'un çift düşün, yenikonus ve tarihin değiştirilebilir olması gibi ilkeleri de istikrar için konulan ek kurallardır.³¹⁴

Okyanusya'da yasalardan ve toplumsal düzenden Sevgi Bakanlığı sorumludur. Fakat isminin aksine tek penceresi bile olmayan, tel örgülerle çevrili, çelik kapılardan oluşan, siyah üniformalı asık suratlı muhafızların coplarla gezdiği korkunç bir bakanlıktır.³¹⁵ Burada düşünce suçu işleyenler işkenceden geçiriliyor, duyarlı cihazlarla sinirsel tepkileri ölçülüyor, uykusuz ve yalnız bırakılıyorlardı. Sürekli sorguya çekilen suçlular bitkin düşüyor ve sonunda sisteme karşı beslenen tüm kötü duygu ve düşünceden arındırılıyorlardı.³¹⁶

Hiçbir konuda seçme özgürlüğünün olmadığı Okyanusya'da devlet, bireylerin nasıl davranması gerektiğini herhangi bir yasayla ya da davranış ilkeleriyle belirtmiş değildir. Yani sonucu kesin ölüm olan davranış ve düşünceler yasal bir zemine dayandırılmamıştır. Yasa yoktur fakat Parti, cezalandırma gücüne sahiptir. Parti tarafından yapılan tutuklamalar, işkenceler, hapis cezaları, art arda yapılan buharlaştırmalar gerçek anlamda suçluyu cezalandırmak için değil, ilerleyen dönemde suç işlemesi muhtemel kişileri yok etmek içindir. Parti kime suçlu dediyse o kişi sessiz kalarak hükme boyun eğmektedir.³¹⁷

Okyanusya'da mahkemeler yalnızca birkaç yılda birrastlanan özel gösteriler olarak görülmektedir. Devlete karşı siyasal suç işleyenler, açıktan açığa suçlanmadıkları için mahkemeye çıkartılıp yargılanmaları söz konusu değildir. Parti'nin suçlu olarak

³¹³Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 212.

³¹⁴Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 38-39.

³¹⁵Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 16-17.

³¹⁶Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 185.

³¹⁷Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 230.

kabul ettiği kimseler sessiz sedasız herhangi bir yargılamaya tabi tutulmadan ortadan kaybolmakta ve bir daha onlardan haber alınmamaktadır.³¹⁸

Devletin baskıcı aygıtları olarak görülen ordu, polis ve hapisane gibi kurumların aktif olarak işlev gördüğü Okyanusya'da, toplumun kontrolü ve denetimi için en önemli görevi 'düşünce polisleri' üstlenmiştir. Tüm suçları kapsayan düşüncesuçunu işleyenleri tespit eden bu polisler, tutuklamaları gece yapmaktadır. Bu suçu işleyen kişiler, yargılanmadan ve tutuklama raporu tutulmadan adları kayıt listelerinden silinerek bir anda ortadan kaybolur. Parti'nin değişimiyle buharlaştırılırlar.³¹⁹ Fakat tutuklanan her kişi buharlaştırılmaz. Bazen tamamen salıverilir bazen de bir iki yıl özgür kalıp sonrasında idam edilir.³²⁰

Devlette ceza olarak tanımlanan buharlaştırma işlemi, geride hiçbir iz ve ceset bırakmayarak kişiyi sanki hiç var olmamış bir hale getirmektedir. Bu aşamanın öncesinde suçluya suçunu itiraf etmesi için akılalmaz işkenceler yapılır. Sonunda da buharlaştırılır. Suçlu kişi için tutuklanmadan önce yapılabilecek en doğru şey intihar etmesidir. Zaten Okyanusya'da çoğu insan da böyle yapmıştır.³²¹ Orwell'ın buharlaştırmak kelimesini tercih ederek, Yahudileri fırınlarda yakan ve sonrasında küllerini savuran Alman diktatörü Hitler'e gönderme yaptığını söyleyebiliriz.

Okyanusya'da yazı yazmak da bir tehdit unsuru olarak algılanmış, günlük tutmak ağır yaptırımları olan bir suç sayılmıştır.³²² Parti'nin ideolojisine uygun olmayan tüm eylemlere yasaklar getiren iktidar, üyelerine tek bir seçenek sunmuştur. O da Parti'nin direktiflerine uymaktır. Birey bu direktiflere uyum sağlamak için tehlikeli sayılan herhangi bir düşüncede zihninde kör bir nokta oluşturmalıydı. Buna yenikonus dilinde 'suçdurdurum' adı verilmişti. Örneğin birey Parti dünya düzdür dediğinde bu önermelere ters düşen görüşleri görmezlikten gelmeye çalışıyordu. Hiç kolay olmayacaktı zira aptalca davranmak zekice davranmaktan daha zordu.³²³

Düşünce suçunun yanında bir de yüzüsuçu vardır. Kişinin farkında olmadan yüzünün kaygılı hale bürünmesi, olağandışı hareketler sergilemesi, bir şeyler gizlediği izlenimi uyandıran tavırlar takınması gibi şeyler bu suçun kapsamına girmektedir. Örneğin, bir zafer ilan edilirken ona inanmamış görünmek cezayı gerektiren bir

³¹⁸Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 57.

³¹⁹Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 31.

³²⁰Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 58.

³²¹Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 115-116.

³²²Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 18.

³²³Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 302-303.

yüzsüçüdür. Yakın bir tarihte 2012 yılında, Kuzey Kore Eski Devlet Başkanı Kim Jong İl'in ölümünden sonra ağlamayanlara çalışma kamplarında 6 ay ücretsiz çalışma cezası verileceği söylenmiş ve ağlamayanlar tespit edilerek Halk Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır. Hatta yas törenine katılmayanlara da vur emri verilmiştir. Bu da diktatörlükle yönetilen ülkelerdeki yaşanan olayların benzerliğini ortaya koymaktadır.³²⁴

Devlette dinsel faaliyetler de yasaklanmıştır. Geçmişe ait olan her şey yok edilirken; din ve Tanrı da yok edilmiştir. Tanrı kelimesinin eskiden ifade ettiği anlama bile tahammül edemeyen Parti, Tanrı'nın yerini almıştır. Artık 'iktidar' tanrı olarak kabul edilmiştir.³²⁵

Okyanusya'da Parti'nin düşman olarak gördüğü cinsellik, aşk, sevgi, erotizm duygular dasuç sayılmış ve yasaklanmıştır. Gerçek olan tek sevgi Parti'ye ve Büyük Birader'e olan sevgidir. Cinsellik sadece nüfusun devamı için gerekli görülmüştür. İnsanlar Parti'nin hizmetine verilecek çocuklar üretmek için evlenmektedir. Aileyi işlevsiz hale getiren Parti, sevgi ve sadakatgibi duyguları yok ederek bilinçsiz ve bencil toplum yaratmayı amaçlamaktadır.³²⁶

3.4.3. Eşitlik ve Adalet

Okyanusya üst, orta ve alt sınıf olmak üzere üç sınıftan oluşur. En ayrıcalıklı sınıfı İç Parti üyeleridir. Lüks dayalı döşeli birkaç apartman dairesine, özel araba ya da helikoptere, daha kaliteli kumaştan yapılmış giysilere, özel yiyecek ve içeceğe sahip olan İç Parti üyeleri, Dış Parti üyelerinden daha rahat ve daha pahalı bir hayat yaşamaktadırlar. Dış Parti üyeleri de toplumun en dibe vurmuş kesimi diyebileceğimiz proleterlere karşı benzer avantajlara sahiptir.³²⁷ Bakanlıklarda memur olarak görev yapan Dış Parti üyeleri, yemek-içmek, uyumak ve çalışmak dışında çok fazla bir şeyle ilgilenmeyen yalnız bir kesimdir. Azla yetinmesini bilen bu kesim kendisine verileden fazlasını isteme hakkına sahip değildir. Dış Parti üyelerinin kendi sınıfından olan ya da olmayan kişilerle bireysel ilişki kurması, aşık olması, cinsel ilişkiye girmesi Parti tarafından yasaklanmıştır. Proleterlerden daha iyi koşullarda hayatını devam ettiren ama proleterler gibi özgür olmayan bu sınıf sürekli Parti'nin denetimindedir. Proleterler ise

³²⁴ Akkoyun, *a.g.e.*, 110.

³²⁵ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 253.

³²⁶ Uysal, *a.g.e.*, 139.

³²⁷ Orwell, *a.g.e.*, 210.

parti üyesi olma gibi bir şansı olmayan yoksul, kendi geçimini kendi sağlayan, son derece cahil bir sınıftır. Parti'nin söylemlerine karşı gelmedikleri sürece serbest ve özgür yaşayan proleterler, Büyük Birader'e gönülden bağımlıdırlar ve asla isyan etmeyi düşünmezler.³²⁸

Parti üyelerinin nasıl yaşaması nasıl düşünmesi gerektiğine de Parti karar vermektedir. Kişisel duyguları olmayan, kendi işi dışında başka bir işle ilgilenmeyen, ülkenin nasıl yönetildiğine dair fikir yürütmeyen Parti üyelerinin nasıl hareket etmeleri gerektiği, daha öncesinden belirlenmektedir. Bir Parti üyesinin dış ve iç düşmanlara karşı derin bir nefret besleyerek, sürekli zafer sevinci yaşayarak, Parti'nin gücü karşısında kendini bir hiç olarak görüp yaşaması gerekmektedir.³²⁹ Toplumda bir kesim baskı altında eylemsiz halde yaşarken, diğer kesim bilincinde olmadıkları özgürlüğün eylemsizliğini yaşamaktadır.

Roman kahramanımız Winston, bu düzenin değişmesi için umudu, sayıca toplumun yüzde seksen beşini oluşturan proleterlerde görüyordu. Fakat bu kitle bilinçli bir kitle değildi. Bir şeyleri farketmeden asla başkaldıramayacaklar, başkaldırmadıkça da bilinçlenemeyeceklerdi.³³⁰ Aslında Orwell proleterlere güvenmemekteydi. Orwell'ın proleter sınıfa olan bu güvensizliği toplumun doğal yapısından kaynaklanmaktaydı. Orwell'a göre tarihte toplumlar daima üst, orta ve alt sınıflardan oluşmuştur. Orta sınıf adil ve daha özgür bir toplum kurma vaadiyle alt sınıfı da yanına alarak üst sınıfa geçmiş ve bir zamanlar müttefik olduğu alt sınıfı tekrar köle durumuna sokmuştur. Bu döngü tarihte her zaman varolagelmiştir. Bundan dolayı ne zenginliğin artması ne reformlar ne de yapılan devrimler insanlığı eşitliğe bir milim bile yaklaştırmamıştır. Sadece alt sınıfın efendilerinin adı değişmiştir.³³¹ Orwell'ın Okyanusya'da proleterleri toplumda fazlasıyla pasifleştirmesi ve saf dışı bırakması, aslında çağdaş toplumlara bir eleştiri niteliğindedir. Orwell, iktidarın her yaptığı karşısında siyasi ya da toplumsal bir karşı tavır sergilemeyen her toplumun, Okyanusya'da olduğu gibi totaliter rejimin kucağına düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını söyler.

Okyanusya'da sınıflar arasında bulunan farklılığın temel sebebi, eşitliği ortadan kaldırmaktır. Çünkü eğer toplumda eşitlik olursa akıl ağır basacak ve güç bilince

³²⁸ Uysal, *a.g.e.*, 137.

³²⁹ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 231.

³³⁰ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 82-83.

³³¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, 492-493.

dönüşecektir. Buna engel olmak için de eşitlik kavramı ortadan kaldırılmıştır.³³² Toplumsal olarak bir eşitlikten söz edilemese bile her sınıfın kendi içerisinde eşit şartlarda yaşadığını söyleyebiliriz.

Okyanusya toplumunda adaletten bahsetmemiz de neredeyse imkansızdır. Yönetim halkına karşı merhametsiz davranmakta, ülke gelirini haksız şekilde paylaşmakta, halk tamamen yoksulluk içerisinde bırakılmaktadır. Bu öyle bir durumdur ki insanlar bazen bir jilete bazen düğmeye bazen de ayakkabı bağına bile muhtaçtır. Yönetim ise halkın yoksulluğunun aksine, bolluk içerisinde bir hayat sürmektedir.³³³

Parti, aynı şeyleri düşünen, uygunadım yürüyen, hep aynı şeyleri düşünen, aynı sloganları atan, Parti için durmadan çalışan, savaştan, zafer kazanan, aynı yüz ifadesine sahip üç yüz milyon insan tipi oluşturmayı hedeflemektedir.³³⁴ Böyle bir dünyada da ne eşitlikten ne de adaletten bahsetmemiz mümkündür.

3.4.4. Temel Hak Ve Özgürlükler

Bireyin belli sınırlar çerçevesinde, kendi seçimleriyle belli bir hayat sürmesi toplumların gelişimini ve özgürlük bilincini yansıtır. Fakat iktidar bu seçimi bireye bırakmayıp kendi yapmaya başladığı anda bireyin özgürlüğü kaybedilmiş olur. 1984' ün Okyanusya'sında da devlet bireye ait alanı ele geçirmiştir. Parti üyeleri hatta bir noktada Parti yöneticileri bile herhangi bir özgürlüğe sahip değildir. Gücün kolektif olduğuna ve bireyin bireyselliğine son verdiği zaman güce kavuşabileceğine inandırılmışlardır. Zira Parti sloganında da belirtmiştir; 'Özgürlük Köleliktir'. Tersten okunduğunda ise kölelik özgürlüktür ve insan köleleştikçe özgürleşir. Yalnız ve başıboş insan daima yenilir. Sadece özgürlüğünü bir tarafa bırakıp Parti'ye kayıtsız şartsız boyun eğdiğinde sonsuzlaşır. İktidar bu fikirlerle insanlara ve zihinlerine hükmediyor, artık hak ve özgürlük gibi kavramlar akıllarına bile gelmiyordu.³³⁵

Eski yönetimlerle karşılaştırıldığında despotluklar yurttaşlarına, "Şunu yapma, bunu yapma" demişlerdir. Totaliterler de "Şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın" diye baskı yapmışlardır. Okyanusya'da ise devlet insanlara "Sen aslında şöylesin, şöyle düşünüyorsun ve şunlara inanıyorsun" diyerek tabiri caizse akıllarını satın almıştır.³³⁶

³³² Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 240.

³³³ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 61.

³³⁴ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 87.

³³⁵ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 287.

³³⁶ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 278.

Özgürlük Parti için en büyük düşünce suçu olarak kabul edilmiştir. Winston da günlüğüne not alırken bunu şöyle vurgular: “Düşünce suçu ölüm tehlikesi yaratmaz, düşünce suçunun kendisi ölümdür”.³³⁷

Düşüncenin oluşum sürecinde ve eylem alanında hiç bir şekilde özgür olmayan Parti üyeleri, bireyselliği tamamen yitirmiştir. Parti, çocuk ile ebeveyn, kadın ile erkek, insan ile insan arasındaki tüm bağları koparmıştır. Aile, dostluk, sevgi, ahlak, aşk, cinsellik ve güven gibi insani olan tüm duyguları kökünden kazımaya çalışan Parti, hiçbir üyesine bu duyguları tatma fırsatı bile vermez.³³⁸ Çünkü tüm bu duygular ve fiiller, vatandaşları Parti'nin tayin ettiği amaçlardan saptırır.³³⁹

Bu düzende özgür olan sadece proleterler ve hayvanlardır. Doğan, büyüyen, on ikili yaşlarda çalışmaya başlayan, yirmisinde evlenen, altmışlı yaşlarda da ölüp giden proleterler, ağır şartlarda çalışmaktan, yemek bulma kavgasından, sinema, futbol, içki ve en önemlisi kumar yüzünden kafalarını çalıştıramazlar.³⁴⁰ Düşünsel anlamda özgür olmalarına rağmen herhangi bir düşünceye sahip değildirler. Bu kitlenin ne düşündüğü ya da ne düşünmediği Parti'nin ilgilenmeye bile gerek duymadığı bir şeydir. Buna karşın bir Parti üyesinin çok anlamsız bir konuda bile çok küçük düşünsel sapma yaşamayı kabul edilemez bir şeydir.³⁴¹

İdeolojisine uygun bir toplum yaratmayı amaçlayan Parti, en temel hak olan eğitimi de kendi amaçları doğrultusunda bir araç olarak kullanmıştır. İnsanları geçmişine yabancı hale getirmeye çalışan Parti, geçmişi sadece değiştirmiyor aynı zamanda yok ediyordu. Okutulan tarih kitaplarında Devrim'den önce baskının, adaletsizliğin ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir dünyanın varlığından söz edilir. Roman kahramanımız Winston da bu konuyu merak ederek, Devrim'den sonra insanların kendilerini daha özgür hissedip hissetmediklerini öğrenmek için Devrim öncesi ve sonrası hayata tanıklık etmiş proleter sınıfın yaşlı bireylerine sorular sorar. Fakat döneme tanık olanlar eskiyle yeniye dahi kıyaslamayı beceremezler.³⁴² Zaten bir kıyaslama yapılmasını diye devlet, 1960'tan önce basılmış kitapları yok etmiştir.

Yenikonuş diliyle kelimelerin karşıtlarını yok ederek dili tekdüze hale getiren Parti, 'özgürlük' kavramını tamamen yok etmemiştir. Sadece 'siyasal özgürlük' ve

³³⁷Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 40.

³³⁸Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 290.

³³⁹ Akkoyun, *a.g.e.*, 114.

³⁴⁰ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 84-85.

³⁴¹ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 230.

³⁴² Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 102-103.

‘düşünsel özgürlük’ anlamlarını yok etmişti. Onun haricinde bu sözcük, dışarı çıkmakta özgürsün, parkta özgürce gezebilirsin anlamlarında kullanılarak, siyasal anlamından uzaklaştırılmıştır.³⁴³

Özetlemek gerekirse devlet, yasaklarla, kısıtlamalarla, ciddi yaptırımlarla insana ait olan her şeyi düşünceyi, hayali, dili, dini, tarihi, geçmişi ve geleceği yok etmiştir. Toplumun devamlılığını sağlamada en temel etken olan kültürü ve onu besleyen tüm kanalları tıkayan bu sistemde özgürlükten bahsetmek yersiz olacaktır.

3.5. CESUR YENİ DÜNYA VE BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT’ÜN KARŞILAŞTIRILMASI

Huxley ve Orwell gelecek dünya düzeni ve yönetimi üzerinde tahminler yapan distopya yazarlarıdır. İkisi de bireyin bazı güçler tarafından kontrol altına alınarak mutsuz olacağını tahmin etmiştir. Fakat yönetim açısından farklı yöntemleri kullanmışlardır.

Orwell yaşadığı dönemde çektiği sıkıntılardan dolayı faşizme, komünizme ve totaliter her türlü düşünceye büyük öfke duymuştur. Bu yüzden eserinde, totaliter, baskıcı, müdahaleci yönetim altındaki bireyin içler acısı halini ele almıştır. Oysa Huxley’in distopyası adeta liberal bir ütopyadır. Hastalık, açlık, savaş gibi insanları mutsuzluğa sürükleyecek hiç bir şey yok. Her iki distopyada kurgulanan dünyalar birbirine zıt olsa da; her iki yazar karanlık bir gelecek noktasında buluşur.

Huxley’in dünyasında ahlak dışı bir toplum vardır. Devlet haz ve tutkulara sınırsız özgürlük alanı sağlamıştır. Bunun aksine Okyanusya’da cinsel hazlara düşkünlük bir suç teşkil etmektedir.

Cesur Yeni Dünya’nın yazarı Aldous Huxley’le Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’ün yazarı George Orwell’in geleceğe yönelik kehanetleri birbirinden farklıdır. Orwell’da insanlara boyun eğdirebilmek için dışardan bir baskı gerekirken; Huxley’de Büyük Birader’in gözetimine, baskısına veya denetime gerek yoktur. Çünkü insanlar düşünme faaliyetlerini yok eden teknolojileri benimsedikten sonra bu baskıdan hoşlanmaya başlayacaklardır. Orwell kitapların yasaklanmasından, dolayısıyla enformasyonsuz bırakılmaktan korkarken; Huxley, yoğun enformasyon bombardımanından dolayı artık kimsenin kitap okumak istemeyeceğinden korkar. Orwell, gerçeğin toplumdan saklandığını, kültürün tutsak hale geldiğini söylerken; Huxley, önemsiz şeylerle

³⁴³ Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, 324.

geçirilen bir kültüre dönüşmesinden endişelenmektedir. Orwell hakikatin insanlardan gizlenmesinden korkarken; Huxley, hakikatin umursamazlık denizinde boğulmasından korkmuştur. Orwell’da bireyler acı çekerek denetlenirken; Huxley de birey eğlence ortamına çekilerek denetlenir. Kısaca ifade edecek olursak Orwell, toplumda nefret edilen şeylerin bireye zararvereceğinden korkarken; Huxley, hoşlanılan şeylerin zararından korkmuştur.³⁴⁴

Postman’a göre Orwellci bir karşı koymak, Huxley’ci dünyaya göre daha kolaydır. Çünkü Orwell’da öğrendiğimiz tüm bilgiler ışığında birey hapisane ortamından kurtulmaya çalışacaktır. Bunun aksine hiçbir acının hissedilmediği eğlence ortamında direnç göstermek anlamsızdır. Çünkü bir kültürün eğlence aracılığıyla yok olmasının önüne geçilemez.³⁴⁵

³⁴⁴ Postman, *a.g.e.*, 9-8.

³⁴⁵ Postman, *a.g.e.*, 173-180.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDA DEVLET DÜŞÜNCESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDAKİ DEVLET TAHAYYÜLLERİNİN BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

Hem ütopya hem de distopya birer edebiyat ürünü olmanın ötesinde, buldukları dönemin yönetimsel, toplumsal, bilimsel ve ahlaki durumunun eleştirisini yapan önemli siyaset bilimi metinleridir. Bu bölümde ütopya ve distopya türünden ele aldığımız dört temel eserin devlet düşüncelerini ve politikalarını karşılaştıracğız.

Öncelikle ele alınan ütopya ve distopya eserlerinde eleştirel bir yönetsel girişim söz konusudur. Ütopyacı düşünürler mevcut düzende gördüğü eksikliklere, yanlışlıklara haksızlıklara karşı alternatif çözüm yollarını sunarak veya Orwell ve Huxley’de olduğu gibi yapılan yanlışlık ve haksızlıkların insanlık için neye mal olacağını göstererek bir devlet modeli tasarlamışlardır. Yaşadıkları dönemin yönetim biçiminden memnun kalmayan düşünürler arzuları ve hayalleri çerçevesinde bir devlet modeli tasarlamış, hem çağdaşlarına hem de kendinden sonrakilere tasarladıkları devlet tahayyülleri ile önemli mesajlar vermişlerdir.

İncelediğimiz tüm eserlerin tahayyül ettiği devlet modeli birbirinden farklıdır. Çünkü incelediğimiz her ütopya ve distopya çağdaşı oldukları dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlarından beslenmiştir. Örneğin More Ütopya’sında, yaşadığı dönemin monarşik ve dinsel, siyasi iktidarı elinde bulunduran Krallık yönetiminden uzak demokratik ve laik bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Halkın yönetimde söz sahibi olduğu bu demokratik düzende devlet, yönetim biçimini korumak adına katı kurallar koymuştur. Siyasal iktidarın tepesinde seçimle iş başına gelen yöneticiler ülkeyi kurultaylar vasıtasıyla yönetmektedir. Erkler ayrılığı yoktur. Usul olarak demokrasi vardır ama bugün bildiğimiz anlamda bir demokrasiden bahsedemeyiz. Çünkü Ütopya devletinde, düşünce kulüpleri, dernek gibi sivil toplum alanı yoktur. Ütopya devletinde tiranlık engellenmiştir fakat toplum düzeninin kendisi totaliter bir yapıdadır. Hangi suçta hangi cezanın verileceği önceden kestirilemediği için Ütopya devletinde hukuk

güvenliği de yoktur. Biz Thomas More'un ütopyasında aslında baştan sona ideal olan ile reel olanın karşılıklı mücadelesini okuruz.

Campanella ise çağının yönetim biçimine sahip çıkarak monarşik bir devlet yapılıması öngörmüştür. Yönetimde meydana gelen tüm sorunların yönetici kişinin kötü erdeminden ve beceriksizliğinden kaynaklandığını söyleyen Campanella, kişisel yetenek ve bilişsel sezgi yönü en üstün olan kişiye Metafizikçi'ye yöneticiliği teslim etmiştir. Rahip ve Bilge Kral olan Papalık Monarşisinin merkezinde bulunan Metafizikçi, ülkedeki her şeyden birinci dereceden sorumlu ve yetkili tek kişidir. Devlet, yöneticiler ve memurlar olarak ikiye ayrılmıştır. Toplumun her ferdi Büyük Meclis adı verilen kurultaylar vasıtasıyla yönetimde söz sahibidirler. Aynı zamanda istenmeyen ve görevinde yetersiz bulunan memurlar ve memuriyetler halkın talebi doğrultusunda değiştirilmektedir. Bu yönüyle devlet, siyasal alanda toplumsal destek olarak siyasi meşruiyetini halka dayandırmıştır. Güneş Ülkesi'nde tüm yetkilerin tek bir kişide toplanması, toplumun Metafizikçi'nin sahip olduğu ideoloji etrafında şekillenmesi, siyasi meşruiyeti için halk desteğine ihtiyaç duyması ve kamusal alanla özel alan ayırımının ortadan kalkması yönüyle totaliter bir rejim hakimdir.³⁴⁶

Her iki ütopya örneğinde de siyasal iktidar son kertede tek bir yöneticide toplanmaktadır. Rızanın güç ile maskelendiği her iki ütopyada da yazarlar "tek tip düşünen kişilerden oluşan yeryüzü cenneti" oluşturmuşlardır. Mutlak mutluluğa erişmeyi hedeflerken mutluluk ve özgürlük dengesini tutturamayan yazarlar, devlet ve toplum için bireyi feda etmişlerdir. Her iki eserde de yüzeyde görülen mutlu, huzurlu ve barışçıl görüntünün altında, bireyin mutsuzluğu yatmaktadır. Bunun temel nedeni her iki yazarın tasarladığı devlet modelinde bireyle değil de toplumla ilgilenmesidir. Tahayyül ettikleri siyasal düzenin devamlılığını sağlamak adına bireylerdeki özgürlük istencini yok sayan ütopyalarda, geri planda tutulan özgürlüğün yaratacağı karanlık dönem distopyalar aracılığıyla resmedilmiştir. Böylece araştırma kapsamında incelediğimiz her iki ütopyada da devlet, mutlu, huzurlu, eşit ve adil bir toplum yaratmak için bireyin özgürlüklerini sınırlamak durumunda kalmış ve farkında olmadan distopyalara dönüşmüştür. Bu sebeple aslında bir ütopya ne kadar uçuksa o kadar distopyadır.

Ütopya ve Güneş Ülkesi eserleri bireyin silikliği ve tek tipliği, herkesin ve her şeyin birbirine benzemesi, sosyal yaşamda devletin aşırı kontrollü ve katı kuralcı yapısı,

³⁴⁶ Yıldızturnan, *a.g.e.*, 67-68.

özgür alan eksikliği ve zorunlu çalışma şartları gibi konular üzerinden eleştiri almaktadır. Toplumsal sorunların ve eşitsizliğin baş gösterdiği yıllarda ortaya çıkan bu iki eser de toplumsal ve siyasal düzeni kökten değiştirme işine girer. Fakat kendi koyduğu kuralların dışına çıkmayı yasaklayan devlette toplum, statik ve muhafazakar karaktere bürünmüştür.

George Orwell'in ünlü romanı 1984'te ise gerçeklerin mütemadiyen saklandığı bir korku imparatorluğu vardır. İktidar baskı ve gözetim unsurlarıyla diktatörlüğünü korumakta, Büyük Birader'in liderliğinde halk her şeye boyun eğen köleler haline getirilmektedir. Ülke totaliter-komünist parti tarafından yönetilmektedir. Tarihin sürekli değiştirilip yeniden yazılması, dilin sadeleştirilerek yeniden inşa edilmesi, insan belleğinin iktidarın ideolojisine göre şekillenmesi gibi devlet politikaları bireyselliği tamamen yok etmek içindir. 1984'te özgürlüğün insanları köleleştireceği yönünde sloganlar atan devlet bürokrasisine de atıfta bulunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde 1984 zaman ve sınır tanımadan her zaman ve her yerde herkesi denetleyen Büyük Birader'in panoptik bir hapishanesidir. Bu eser Aydınlanma'nın kötülük doğurabilecek potansiyellerine karşı Foucault'nun panoptikonuna ya da totaliter dalganın yeniden kabarmakta olduğunu gösteren birçok işarete sahiptir.³⁴⁷

1984 ün baskıcı totalitarizmine karşı Cesur Yeni Dünya devletinde hedonizm ile sözde özgürlükçü totalitarizm hakimdir. Toplumsal yaşamda devlet, hiçbir şeyi bireylere zor kullanarak yaptırmamaktadır. Bilimin verilerini kullanarak toplum üzerinde tam bir kontrol sağlayan devlet yöneticilerinin amacı anarşi değil, toplumsal istikrardır. Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'nde bireylerin cinsiyetlerinden, ileride yapacakları mesleklere kadar tüm kaderlerini belirleyen devlet, totaliter anlayışa yeni bir boyut kazandırmıştır. İktidar, Orwell'da olduğu gibi tam manasıyla gözlemci olmamasına karşın, kontrolcü yapısını da göz ardı etmemektedir. Bu kontrolü de bireylere idealist düşünceyi empoze ederek başarmaktadır.

Hem Orwell hem de Huxley gelecek dünya düzeni ve yönetim sistemleri hakkında tahminlerde bulunmuş, yöntem konusunda farklı fikirler öne sürmüşlerdir. Huxley eserini kaleme alırken daha çok kapitalizmden etkilenmiş, Orwell ise faşizm ve komünizmin totaliter sistemlerinden etkilenmiştir. Fakat her ikisi de insanlığın gelecekte bazı güçler tarafından kontrol altına alınacağı konusunda hem fikir olmuştur.

³⁴⁷Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev: Yavuz Alogan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları,2011),130.

Her iki eserde de devlet sansür ve propagandayı devamlılığını sağlayan bir araç olarak kullanmıştır. 1984'te sansür; günlük konuşma ve yazı dilinde, tarihte, güncel yaşamın takip edildiği gazete ve dergilerde kendini göstermektedir. Geçmişin değiştirilmesi ve toplumun değiştirilen bu geçmişe inanması açısından sansür önemlidir. Devlet sansürle beraber her türlü bilgidен mahrum bırakılan bireylerin bilgi açlığını propaganda araçlarıyla tatmin etmiştir. Devlet yazılı ve görsel basın aracılığıyla toplumun gözünde istediği imajı oluşturmaya çalışmaktadır. Huxley'in tahayyül ettiği devlette ise beyin yıkama yani propaganda embriyoların dölleme işlemi ile başlar ve Yeni Pavlovcu Şartlandırmayla hayat boyu devam eder.

Yirminci yüzyılda kullanılmaya başlayan totalitarizm kavramı her iki distopik eserde de tasarlanan devlet modellerinin siyasal yapısını oluşturmaktadır. Distopyalarda devletin dev bürokratik organizasyonlar tarafından toplum sürekli gözetim altında tuttuğu görülmektedir. Gerek teknolojik aygıtlar, gerek psikolojik süreçler kullanılarak bireyler başıboş bırakılmayıp sürekli kontrol edilmektedir. Bundan dolayı her iki eserde de ön plana çıkan kavramın gözetlemek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Araştırmamızın konusu çerçevesinde incelemeye çalıştığımız dört eserdeki devlet tahayyüllerinden çıkardığımız sonuçlar şunlardır:

- More ve Campanella tahayyül ettikleri devlet düzenleriyle yaşadıkları dönemin mevcut siyasal, sosyal ve ekonomik düzenine ait sorunlara alternatif öneriler sunarken; Huxley ve Orwell Cesur Yeni Dünya ve 1984 adlı eserleriyle uygulamada olan sistemlerin gelecekleri hakkında kehanette bulunurlar.
- Dört eser de totaliter bir düzen öngörmüştür. Bireysel farklılaşma ve yorum farklılıklarına kısıtlayıcılık getirmiştir. Yaşamın her alanını kontrol eden planlamacılık dört eserinde ortak noktasıdır.
- İşbölümü, verimliliği yöneten merkeziyetçilik ve hiyerarşi incelediğimiz tüm eserlerde kendini göstermektedir.
- Toplumun ortak değerlerinin unutturulmamasına yönelik yapılan propaganda ütopya ve distopya devletlerinde sıkça kullanılmaktadır.
- Dört eserde de devlet, yaşam alanlarını ve tüm bireyleri birbirine benzetme çabası içerisindedir.
- İncelediğimiz tüm eserlerde siyasi otorite varlığının devam ve sürekliliğini, geniş halk kitlelerine dayandırarak meşruluk kazanmaktadır.

- More ve Campanella'nın devlet tahayyülünde halkın tamamı kendiliğinden mevcut yönetim biçiminden ve yöneticilerin idaresinden memnundur. Distopyalarda ise halk belli koşullandırmalara maruz bırakılarak mevcut düzene itaat etmektedir.

- Dört eserde de birey, derin anlamlara sahip doğasından uzaklaştırılarak özgürlükleri ellerinden alınmış mutlu köleler haline getirilmiştir.

- Ütopik devlet tasarımlarında bireyin mahremiyeti ve kendine ait özel hayatı yoktur. Sürekli göz önünde olan bireylerin hiç kimseye zarar vermeden kendi mutluluk anlayışını oluşturup ona göre hareket etmesine müsaade edilmemektedir. Distopik devlet düzeninde de aynı şey geçerlidir. Birey en mahrem alanında dahi kontrol ve gözetim altındadır.

- Ütopya ve distopya devletlerinde mevcut kurulu düzenin olağan akışına uymayan her davranış biçimi suç veya kişilik bozulması olarak algılanmaktadır.

- Ütopyalarda devlet, toplumsal ahlakı koruyabilmek ve kontrol altında tutabilmek için adaleti yaptırıcı güç olarak kullanırken distopyalarda devlet toplumun ahlakıyla ilgilenmemektedir.

- Ütopyalardaki devlet tahayyülünde sınıfsız bir toplum modeli varken distopyalarda sınıfsız bir toplum yaratılamayacağı görüşü hakimdir. Çünkü Orwell ve Huxley'e göre insanlar arasında zeka, yetenek, beceri farklılığından kaynaklanan eşitliksizlikleri görmezden gelmek en büyük eşitsizliktir.

- Hem ütopya hem de distopyada devlet, bireyin kendi benliğini kurmasına ve mevcut düzenin hatalarını ve eksikliklerini eleştirmesine izin vermemektedir.

- Hem ütopik hem de distopik devlet düzeninde, insanlar arası ilişkiler önceden belirlenmiş kurallara göre işlemektedir. Dört eserde de mekanik toplum anlayışı görülmektedir.

- Distopyalardaki devlet tahayyülleri başarısızlık ve hüsrarla sonuçlanan ütopyaların bir sonucudur.

- Ütopya ve distopyada devlet, toplumsal huzur ve düzeni için kendi koyduğu kuralların dışına taşan veya taşma ihtimali olan başka düşünceleri kabul etmez.

- Ütopya eserlerinde devlet; adalet, din ve eğitim gibi araçlarla toplumsal ahlakı kontrol altında tutmak istemiştir. Fakat distopya eserlerinde devlet, ahlaksız kabul edebileceğimiz her şeyi normal karşılamıştır.

- Ütopyalarda eğitim, iyi ve ahlaklı yurttaş yetiştirmenin bir aracı olarak kullanılırken; distopyalarda eğitim, yurttaşların yönetimin isteklerine uygun hareket etmelerini temin edecek bir araç olarak kullanılmıştır.

- Dört eserde de devlet tarihi ve zamanı kendine has kurgulamıştır.

- Ütopya ve Distopyalarda devlet bireyler için var olması gerekirken, bireyler devlet için yaşamaktadırlar.

- Ortak mülkiyet de her iki eser grubunun da benimsediği bir özelliktir. Ütopyalarda özel mülkiyet kötülüğün kaynağı olarak görülürken; distopyalarda özel mülkiyetin yasaklanması iktidar tahakkümünü destekleyen bir unsurdur.

4.2. ÜTOPYA VE DİSTOPYALARDAKİ DEVLET POLİTİKALARININ GÜNÜMÜZ İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hem ütopyalardaki hem de distopyalardaki devlet politikalarının bugün için bizlere olumlu ve olumsuz mesajlar verdiğini söyleyebiliriz. Bu bölümde ise bu politikaların günümüz için ne anlam taşıdığına, ütopyalara ve distopyalara ne kadar yaklaştığımızı değerlendireceğiz.

Öncelikle incelediğimiz ütopya ve distopyaların hayal ettiği tekdüze yaşama planı bugün yaşamın her alanına sirayet etmiştir. Bu tekdüzelik oturduğumuz konutlardan, giydiğimiz kıyafetlere kadar kendini göstermektedir. Örneğin çağımızın önemli kentsel politikalarından biri olan TOKİ'ler hem malzeme hem de mimari konusunda birbirinin aynısıdır. Sadece TOKİ'ler değil günümüzde artık siteler birbirine benzer şekilde inşa edilmektedir. Bu tekdüzelik sadece konutlarda kendini göstermemektedir. Bugün hemen hemen her alanda bireylerin tercihleri moda üzerinden belirlenmekte, hangi model ve renk modaysa o pazarlanmaktadır. Böylece ekonomik

durumu ne olursa olsun her birey moda ve marka üzerinden tüketime teşvik edilmektedir.

İncelemeye çalıştığımız ütopyalardaki eğitim modeli bugün için bize önemli mesajlar vermektedir. Her iki yazar da ezbere dayalı eğitim modeli yerine; deney, gözlem ve uygulamaya dayanan bir eğitim modeli öngörmüştür. Teorik bilgiyi pratik eğitimle destekleyen yazarlar üretim ve eğitim arasında da bağlantı kurarak hayat boyu öğrenme anlayışını benimsemişlerdir. Ezbere dayalı eğitim sisteminin bugün çok tartışılan konulardan birisi olduğu ülkemizde, teorik bilginin pratik eğitimle tamamlanması fikri değerlendirilmesi gereken önemli bir devlet politikasıdır.

Bugün yaşadığımız dünya geleceğin karanlık resmi olan bir distopyaya ne kadar benziyor? İncelediğimiz eserlerdeki distopyalara ne kadar yaklaştık? Teknoloji ütopya mı distopya mı vaat ediyor? Bu soruları cevaplamak için önce bugüne sonra da distopyalara bakmalıyız. İncelenen iki distopyada bireyin özel hayatının ortadan kaldırılmasından duyulan dehşet üzerine kurulmuştur. Kamusal ve özel alan arasındaki çizginin yok edildiği distopyalarda devlet, kişiler arasındaki sadakati kaldırarak karşılıksız itaati sağlıyor. Bireyleri kendi istekleri doğrultusunda değiştirip dönüştüren iktidarları konu alan distopyalarda devlet kendi yarattığı gerçekliği bireye benimseterek tüm yaşamını ele geçiriyor. Günümüzde ise her ne kadar bireysel varoluşumuzu gerçekleştirdiğimizi düşünsek de bugün gelinen noktada kitle kültürü bize bunun aksinin olduğunu söylüyor.

Tarih boyunca iktidarlar tarafından denetim mekanizması olarak kullanılan gözetim olgusu distopyada devletin en önemli güç kaynaklarından biridir. Bugün de bizler Orwell'ın Büyük Birader, Foucault'nun panopticon metaforunda olduğu gibi gözetim altında olma tehlikesi ile karşı karşıyayız. Kapitalizmle birlikte paralel gelişen gözetim olgusu günümüzde yaşamın her alanına yayılan ve varlığı toplum tarafından normal kabul edilen bir iktidar aygıtıdır. İktidarlar tarafından her an görünmeden gözetlenme biçimi olan panoptikon, enformasyon teknolojilerinin gelişmesiyle Süper-panoptikon adını almıştır. Az sayıda kişinin çoğunluğu izlediği fakat çoğunluğun azı izleyemediği panoptikonun aksine süper-panoptikonda hem az sayıdaki kişi çoğunluğu izlemekte hem de çoğunluk azı izlemektedir. Örnek verecek olursak ekonomik iktidar internetten mal ve hizmet satın alan bir kişinin tercihlerini izler, onu tanımlar, sınıflandırır ve değerlendirir. Bu izlenen kişi de başkalarını sosyal medyada görebilir,

izleyebilir. Böylelikle bir paylaşım ağı gelişir. Herkes birbirini görür, izler ve işitir.³⁴⁸ Artık bireyler doğumdan ölümüne kadar gözetim altındadırlar. Enformasyon teknolojileri; internette ziyaret edilen web sitelerinin izlenmesi, kredi kartı yoluyla yapılan işlemlerin denetim altına alınması ve tüketici profillerinin veri bankalarında depolanması, şehirlerin veya işlek yerlerin kameralarla donatılması, cep telefonlarının dinlenmesi, hüküm giyen suçluların vücutlarına yerleştirilen çiplerle izlenmesi, sinyal istihbaratı sayesinde şifresi çözülen DNA ve beyin dalgaları yoluyla insan vücudu ile beynin içine hükmetmenin mümkün hale gelmesi gibi daha da arttırabileceğimiz yöntemlerle iktidarlar toplumsal denetim ve gözetim güçlerini en üst noktaya taşımaktadır.³⁴⁹ Bugün enformasyon teknolojilerini yoğun şekilde kullanan dijital vatandaşların diğer vatandaşlara göre daha fazla gözetim altında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugün interneti duvarları, pencereleri ve gardiyanları olmayan bir panoptikona benzetebiliriz. Artık kişisel özelliklerimiz, alışkanlıklarınız, özel hayatımız internet üzerinden çok kolay izlenebilir hale gelmiştir.

Günümüzde çok eleştiri alan modern gözetim, iktidarlar tarafından çeşitli şekillerde meşrulaştırılarak rızaya dayalı hale getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra dünya genelinde güvenlik en üst seviyeye çıkartılmış, gözetim terör korkusu ile rızaya dayandırılıp meşruiyet kazanmıştır. Bugün güvenlik kontrolü adı altında tüm toplumun faaliyetleri izlenmekte, kayıt altına alınmaktadır. Mesajlaşmalar, telefon konuşmaları, internette gezinilen sayfalar bile izlenip depolanmaktadır. Bugün ülkemizde kullanılan E-devlet uygulamasında da bireyler tek tek numaralandırılarak her türlü faaliyetleri denetim altında tutulmaktadır. Ayrıca kamusal vatandaşlık hizmetlerinde birçok kolaylık sağlayan bu sistem, devlet tarafından “vatandaşa hizmet” propagandası altında meşru bir zemine oturtulmuştur.³⁵⁰

Günümüzde süper-panoptikonu sağlayan bir diğer uygulama ise tüketim politikalarıdır. Tüketim kültürü içerisinde mağazalar ve bankalar, indirim ve taksitlendirme gibi seçeneklerle insanları kredi kartı sahibi olmaya teşvik etmektedirler. Bu kartlar ile yapılan her türlü alışveriş kayıt altına alınarak kişinin yaşam tarzı ve gündelik etkinlikleri gözlemlenebilmektedir. Aynı zamanda bu veriler firmaların da

³⁴⁸ Serdar Öztürk, “Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sy. 36 (2013): 140.

³⁴⁹ Uğur Dolgun, *Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu*, (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2008), 14.

³⁵⁰ Meral Tümürtürkan, “Gündelik Hayatın Gözetimi:Panoptikon Toplumu”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, sy.3 (2010): 15.

satış tekniklerini geliştirmesi açısından önemlidir. Toplanan verilerle kişiye uygun pazarlama taktikleri geliştirilmektedir.³⁵¹ Bireyden toplanan tüm bilgiler iktidarların birey üzerinde otorite kurabilmesi için gereklidir. İktidarın bireyi tamamıyla kontrol edebilmek için onun hakkında çok şey biliyorum diyebilmesi gerekmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Big Brother'ın yani iktidarın gözlerinin, hemen hemen her yerde bireyin üstünde olduğunu söylememiz mümkündür. Bu da 1984'teki distopik topluma ne kadar yaklaştık sorusunun cevabı olabilir.

Huxley ve Orwell'in distopya eserlerinde özgürlük önemli bir değer olarak ele alınmıştır. Her iki yazar da insan olma bilincinin kaybedilmemesi ve geliştirilmesi gerektiğini söyleyerek uyarılarda bulunmuşlardır. Özgürlük üzerine yapılan tüm uyarılar dün olduğu gibi bugün ve gelecek yüzyıllarda da önemini sürdürecektir gibi görünmektedir.

Bugün dünyada insanların beyinlerini bilgisayara bağlayarak zihnindeki tüm bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması çalışmaları yapılıyor. Bu gerçekleştiğinde bireyin artık iktidardan gizleyebileceği hiçbir düşüncesi kalmayacak. Yakın gelecekte belki de sadece “düşünce suçu” değil, “düşünme suçu” diye bir kavram insan hayatında yerini alabilir. Yani eyleme geçmemiş bir düşünce bile gelecekte suç kapsamında değerlendirilebilir. Gelecekte tüm bilimsel ve teknolojik gelişmeler insan haklarına ve özgürlüklerine bir darbe olarak iktidarlar tarafından ustaca kullanılabilir. Cesur Yeni Dünya'da ve 1984'te gördüğümüz distopik toplum gerçek olabilir.

Bugün dünya ekonomisine ve teknolojiye baktığımızda yakın gelecekte yapay zekanın ve robotların yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olacağı görüşü hakimdir. Bu sürece girildiğinde artık insan faktörünün minimum olduğu bir dünyadan bahsetmeye başlayacağız. Bir görüşe göre yapay zeka ve insansı robotlar 2020'den itibaren ev, işyeri, sağlık sektörü, eğitim, hukuk ve ordu gibi alanlarda sıklıkla karşımıza çıkmaya başlayacaklar. Zaten bugün Suudi Arabistan sağlık, eğitim ve hizmet alanında görev alması için Robot Sophia tasarladı ve ona vatandaşlık verdi. Japonya haber spikeri olarak Kodomoroid ve Otonaroid tasarladı. Kanseri teşhisinde yanılmayı en aza indirmek için yapay zekâ kullanılıyor ve başarılı oldu. Bu ve daha nice örnekler vermek mümkün. Peki robotlar ve yapay zeka insanın yerini tutabilir mi? Gelecek yüzyılda insanlığa maddi ve manevi zararlar verecek mi? Robotların ve yapay zekanın insanların işlerini ellerinden alarak yüzde 50 hatta belki de daha üstü işsizlik

³⁵¹ Dolgun, *a.g.e.*, 15.

oranlarını karşılamaya hazır mıyız? Teknoloji ütopya mı distopya mı vaat ediyor? Bu soruların cevaplarının ne getireceğini kestirmek zordur. Ancak yapay zekanın ve robotların dünyayı bir şekilde değiştireceği gerçeği göz ardı edilemez.³⁵²

İncelemeye çalıştığımız distopyalarının ortak konularından biri olan sansür ve propaganda günümüz toplumunda da tartışılır bir konudur. Televizyon, sinema ve özellikle son dönemde telekomünikasyon ağının en büyük nimetlerinden olan internetin hiçbir engelle karşılaşmadan çok uzak mesafelere bile ulaşabilmesi onların propaganda sürecinde ne derece etkili olduğunun bir kanıtıdır. Artık siyasiler ve iktidarı elinde bulunduranlar bu aygıtları kullanarak belki de hiç karşılaşmayacakları seçmen kitlelerine çok kolay ulaşım sağlamaktadır. Günümüzde akıllı telefon kullanan bireylerin yazılı ve görsel basına, şahısların sosyal medya hesaplarına hiç olmadığı kadar kolay erişim sağlayabilmektedir. Bu sebeple siyasiler için propagandanın en önemli araçlarından biri günümüzde medyadır ve yaşadığımız dönem propaganda dönemidir.³⁵³ Bugün farkında olalım ya da olmayalım gerek kapitalizmin tüketime sevk eden reklamlarıyla, gerekse siyasal rejimlerin kendini haklı gösteren söylemleri karşısında sürekli olarak düşüncemizi değiştirmeye yönelik bilgi yağmuruna tutuluyoruz. Sansür de günümüzde propaganda gibi geçerliliğini koruyan bir uygulamadır. Her iktidar dönemin değerlerini, önceliklerini ve ayrıcalıklarını belirleyerek kendi sansür anlayışını ve mekanizmasını kendi üretmektedir. Uygulama alanı ve nedeni ne olursa olsun sansür, her zaman devlet güdümlü olmuştur. Sansür bugün bile güçlerini ve yetkilerini paylaşmak istemeyen insanların elinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Sansüre demokrasi adına her ne kadar karşı çıkılsa da yönetenler ve yönetilenler olduğu sürece, hatalı da olsa iktidardakiler mevcut konumunu ve gücünü kaybetmek istemediği sürece sansür var olmaya devam edecektir.³⁵⁴

1984'te ve Cesur Yeni Dünya'da devletin önemli politikalarından biri gerçeklik algısının ve tarih olgusunun iktidar tarafından kontrol edilişi, bugün de kapsamlı bir şekilde devlet kurum ve kuruluşları tarafından özellikle yazılı ve görsel medya vasıtasıyla oldukça etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Cesur Yeni Dünya'da ve 1984'te insanların siyasi otorite tarafından denetlenebilmeleri için kurulan mekanizmalar,

³⁵² Fatma Ersoy, "Teknoloji ütopya mı distopya mı vaat ediyor?", erişim: 18 Temmuz 2019, <https://www.star.com.tr/teknoloji/teknoloji-utopya-mi-distopya-mi-vaat-ediyor-haber-1308670/>

³⁵³ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden ve Osman Akinhay (İstanbul: Ayrıntı Yay, 2016) 47.

³⁵⁴ Yavuz Çelik, "Yöneten-Yönetilen İlişkinde Sansür", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy.4 (2009): 81-85.

günümüzde de aynı amaç için kullanılmaktadır. Cesur Yeni Dünya’da düşünceyi, tartışmayı, sorgulamayı, duyguyu ortadan kaldırmaya ve insanları birer makine haline getirmeye çalışan yöntemler, bugün facebook, instagram ve twitter gibi sanal ortamlar aracılığıyla ustaca yürütülmektedir. İnsanların birbirleriyle yüz yüze temas kurarak ve birbirlerine dokunarak kurdukları iletişim yerini cep telefonlarına ve bu telefonlarla mesaj gönderilmesine bırakmış durumdadır. Bu da zamanla bizleri birbirimize ilgisiz, sevgisiz ve duyarsız hale getirecektir. Haz odaklı, sorunsuz ve tercih edilebilir bir dünyada, insanlığın ne gibi sorunlarla karşılaşacağına dair sorulara cevap niteliğinde olan Cesur Yeni Dünya’da insanları anlık mutlu etmek için kullanılan “soma”ların yerini, günümüzde bonzai, extacy ve benzeri uyuşturucular almış durumdadır. Uyuşturucu kullanmayanlar ise tedavi edici özelliği olmayan ama geçici bir rahatlama sağlayan yapay mutluluk hapları kullanmaktadır. Huxley, bugün ortaya çıkmış olan tüketim odaklı Amerikan yaşamının nasıl gerçeğe dönüşeceği konusunda da başarılı taminlerde bulunmuştur.³⁵⁵ Kısaca Huxley’in kurguladığı Cesur Yeni Dünyadevleti birçok yönüyle günümüz dünyasının habercisi konumundadır.

Gelecek yıllar için tüm gelişmeler göz önüne alındığında yönetim sistemlerinin ve uygulamalarının kişinin seçme şansını daraltacağını söylemek yanlış olmaz. Bunu gerek 1984’te tasvir edildiği gibi gözetim mekanizmalarıyla, şiddetle, baskıyla, sansür ve propaganda aracılığıyla, gerekse Cesur Yeni Dünya’da olduğu gibi bireyleri genetik olarak programlayarak ya da uyuşturarak insanların seçme şanslarını daraltıp karar verebilme ve hareket edebilme alanlarını azaltma yoluna giderek yapacaklardır.

Dijital ve gerçek dünyanın birleştirilmesiyle bizler fark etmeden dönüştürülme süreci içerisindeyiz. Bugün yapay zeka dijital dünyada insan aklını ve bilgisini kullanarak zaman ve mekan tanımadan harmanlamaktadır. Bugün belki de “Google” üzerinden araştırma yaptığımız her şey yapay zekanın oluşturulmasına katkı sağlıyor. Verilerin çok değerli olduğu bir dönemde ücretsiz sunulan Facebook, Twitter, Instagram, Google gibi hizmetlerle kim olduğumuz, nelerden zevk aldığımız, duygularımız, düşüncelerimiz, hayata bakışımız, siyasi görüşlerimize kadar her türlü bilgiler kaydediliyor. Hatta kendimize has olan parmak izlerimiz bile bugün akıllı telefonları açmak için şifre haline getirildi. Bugün bu şirketler dünya nüfusunun genel

³⁵⁵ Vedat Ahsen Coşar, “CESUR YENİ DÜNYA!”, erişim tarihi:18 Temmuz 2019, <https://www.hukukihaber.net/cesur-yeni-dunya-makale.4754.html>

eğilimlerini, bölgelere göre siyasi eğilimlerini analiz edebiliyorlar.³⁵⁶ Bugün bu bilgilerin neden depolandığını, gelecekte bu verilerin insana doğrultulan bir silah olup olamayacağını tahmin etmek güçtür. Fakat günümüzde bu tür uygulamaların insanları hiç de özgürleştirmedini tam tersi özel hayatın gizliliğine zarar verdiğini söyleyebiliriz. Muhtemelen özgürlük ve gözetim arasındaki bu çelişki gelecek dönemde yeni sentezler oluşturacaktır.

Distopyalardan bahsetmişken Yuval Noah Harari'nin geleceğe dair görüşlerinden bahsetmekte yarar var. Harari'ye göre; veri, yirmi birinci yüzyılın ekonomisinde yeni bir ürüne dönüşecek ve makinelerin yerini alacaktır. Geçmişte verinin karşılığı araziydi ve bu çok küçük bir zümreye aitti. Endüstri çağında ise arazinin yerini makine aldı. Çok sayıda makinanın az sayıda insanın hizmetine girmesiyle insanlar arasında sınıflar oluşmaya başladı. Bugün ise veri, makinelerin yerini alıyor. Verilerin az sayıda insanın eline geçmesi de insanları sınıflara değil, farklı türlere ayıracak. Verileri elinde bulunduran elitler insan bedenine hükmetme yeteneğiyle sadece insanlığı değil tüm yaşamı kontrol edeceklerdir. Bugün insanlar veri denilince ne satın aldığını, hangi linki tıkladığını düşünüyor ancak önemli olan biyolojik verilerdir. Yani asıl büyük hedef beyindir. Biz internette gezinirken algoritmalar, göz hareketlerimizden zihin aktivitelerimize kadar tüm profilimizi oluşturabilecekler. Reklamlar bize ürünlerini pazarlarken tutkularımızı ve eğilimlerimizi bilerek kişiselleştirme yapacaklar. Ve en kötüsü de Huxley'in de dediği gibi biz bunun farkında olmayacağız.³⁵⁷

Noah Harari bu çağın bir 'dijital diktatörlük' çağı yaratacağını, insanların dijital diktatörlüklerin boyunduruğu altına gireceğini ve buna ek olarak da işsizlik ve işe yaramayanlar sınıfının ortaya çıkacağını öne sürüyor. Belki de iki yüz yıl sonra bugünkü anlamda insanların kalmayacağı ve bambaşka bir türün ortaya çıkacağını düşünen Harari'ye göre yirmibirinci yüzyılın yapay zeka ve makine öğrenimiyle ortaya çıkardığı güç, demokrasinin üstünlüğünden yana duran ibreyi diktatörlüklere doğru çevirebilir.

Tüm bu tahminlerden sonra şunu söyleyebiliriz. Belki bugün teknolojik gelişmeler ne yazık ki daha da özgürleşeceğimiz bir geleceği öngörmemektedir. Ancak

³⁵⁶ Hüseyin Özkan, "Ütopya'dan Distopyaya Yapay Zeka" erişim tarihi: 19 Temmuz 2019, <https://www.matematiksel.org/utopyadan-distopyaya-yapay-zeka/>

³⁵⁷ Serdar Kuzuoğlu, "Yuval Noah Harari: Teknolojik Elitlerin Yeni Hedefi Beynimiz" erişim tarihi: 19 Temmuz 2019, <https://www.dunyahalleri.com/yuval-noah-harari-teknolojik-elitlerin-yeni-hedefi-beynimiz/>

bu noktada insan, yapay zekanın da içinde olduğu dijital kültür çağında tüm faaliyetlerin odak noktasında olmalıdır.

SONUÇ

Hem ütopyalar hem de distopyalar mevcut düzene karşı çekilmiş isyan bayrağı niteliğindedir. Sadece kendi dönemlerindeseler getirmeyen bu eserler, aşladıkları hayal gücü ve tasarladıkları devlet modelleriyle, toplumsal değişim ve dönüşümde gelecek kuşaklara yol göstermişlerdir.

İnsanlık bugün siyasal, sosyal, bilimsel ve teknolojik anlamda ilerleme kaydetse de, toplumsal olarak hala aynı ütopyik unsurlara hasrettir. Ütopyaların yirmi birinci yüzyılda hala konuşuluyor olmasının sebebi, hala daha iyi bir dünya düzenini arıyor olmamızdan kaynaklanmaktadır.

Tarihte kendisinden sonra yazılmış ütopyalara kaynaklık eden Thomas More ve Tomasso Campanella'nın ütopyaları, alternatif bir dünyanın varlığını insanlara duyurmak için kaleme alınmıştır. Her ikisi de eserlerinde yöneticilerin niteliklerini, hukuk, adalet ve ceza sistemini, üretim ve tüketim yapısını, tüm toplumun şekillenmesinde önemli olan eğitim sistemini, dini hayatı, aile yapısını, yeme, içme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır. Herkesin mutlu olduğu bir dünya resmeden bu eserlerde, özel mülkiyet, sınıf ayrımı, cahillik, fakirlik gibi toplumsal düzeni tehdit eden tüm unsurlar yok edilmiştir. Mutlak itaatin olduğu bu totaliter düzende birey, özgürlüğünden toplum için vazgeçer. Hem More hem de Campanella ütopyalarında bireyle değil de toplumla ilgilenir. Her ikisinin de ütopyalarında bireysel özgürlüğün yerini düzen ve tekdüzelik almış, bireysel kişilik toplumsal bilince dönüşmüş, insanın iç dünyası hayali bir yardımcı durumuna getirilmiştir.

Ütopya ve Güneş Ülkesi'nin tüm toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısını incelediğimizde şöyle bir sonuca ulaştık. Aslında bu ütopyalar birer distopyadır. Ütopyalar, hayal ettiği dünyaya ulaşabilmek için bireyi sınırlandırmak zorunda kalmıştır. Bireyin mutluluğu için oluşturulan devlet, bir zaman sonra insanın özgürlüğünü elinden alacak kurallar koymaya başlamıştır. Özel mülkiyeti kaldırarak özel hayatı da sınırlandıran ütopyalar, bireyin kişisel değerlerine dokunmak zorunda kalmıştır. Eşitlik ve özgürlüğün, bir bütünün iki ayrı parçası olduğunu unutan ütopyacılar, eşitliği arttırıp, özgürlüğü kısıtlamışlardır. Bu ikili arasındaki dengeyi tutturamayan ütopyalar, farketmeden distopyalara dönüşmüşlerdir.

İdeal olanı arayan Thomas More ve Campanella'nın devlet tasarımlarında hayal edilen çoğu görüş bugün gerçekleşmiştir. Bugün kamu hizmetlerinin alanı genişlemiş, eğitim ve öğretim ücretsiz ve zorunlu hale getirilmiştir. Kadın ve erkek arasında ayırım kalkmış, kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. İşçi hakları göz önünde bulundurularak çalışma saatleri azaltılmıştır. Toplumlar ekonomik anlamda belli bir refah seviyesine ulaşmış, Ay'a çıkılmış ve uzayda incelemeler yapılmıştır. Bu olumlu haberlerin aksine ütopyalardaki barışı, hoşgörüyü ve dayanışma ruhunu, kendilerini uygar olarak nitelendiren yirmi birinci yüzyıl insanı hala kabullenememiştir. Orta Doğu'da devam eden savaşlarla insan haklarının ihlal edilmesi, Suriye'deki iç savaştan dolayı Avrupa'da yaşanan mülteci krizleri, kültür ve dinler arasında yaşanan çatışmalarla bireyin ötekileştirilmesi, günümüzde modern ırkçılık olarak kabul edebileceğimiz İslamofobi gibi daha nice örnekler bize; barış, hoşgörü ve mutluluğu merkezine koyan ütopyalardan ne kadar uzaklaştığımızı göstermektedir.

Ütopyalarda hayal edilen yoksulluk, açlık ve köleliğin olmadığı bir dünya, bugün Batı'da neredeyse gerçekleşmiştir. Fakat belki de tarih boyunca benzeri görülmemiş bir zenginlik içerisinde hayat süren insanlar, yaşanan güzel gelişmelerin aksine hayata olan bağlılığını, geleceğe yönelik umutlarını yitirmiştir. Denilebilir ki; ütopyaların çoğu dünyaya ne tam bir iyilik ne de tam bir doğruluk getirebilmiştir. Sadece yaşanılabilir bir dünya düşüncesini hayallerde var etmiştir. Eskiye oranla ütopyik eserlerin azaldığı bir gerçektir. Fakat günümüzde ütopyalara ihtiyaç duyacağımız pek çok neden vardır. Ayrıca günümüz çağdaş sorunlarının çözümünde ütopyaların ve ütopyacı düşünce tarzının ufuk açıcı bir özelliğinin olduğunu söyleyebiliriz.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında her şeyin güzel olacağını savunan ütopyaların karşısına, zamanla hiçbir şeyin güzel olmayacağını savunan distopyalar çıkmıştır. Çağının totaliter ve sosyalist yapılarına eleştiride bulunan distopyalarda, birey bir hiç olarak değerlendirilmiştir. Onlara göre artık dünyayı felaketler sarmıştır. Tüm beklenti ve umutlar yitirilmiştir. Birey toplum karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştır. Distopyaları korkutucu yapan şey totaliter yönetimlerin saçtığı dehşet değildir. Asıl tehlikeli olan şey, dehşet ortamında çaresiz ve mutsuz olması gereken insanın, mutlu ve huzurlu olmasıdır.

Son yıllarda distopya ütopyaya nazaran daha fazla dikkat çekmiştir. Ütopyaların statik devlet düzeni, sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan gerçek dünyanın dinamikliğine yenilmiştir. Bu yüzden ütopyalar bir hayalden öteye geçememiştir.

Ütopya, her zaman çoğunluğu ikna etme konusunda da zorluklarla karşılaşmıştır. Distopya ise tüm zorlukları, sıkıntıları, siyasi ve teknolojik gidişatın hazin sonuçlarını açık ve net bir biçimde duyurmuştur.

İlk incelediğimiz distopya olan Cesur Yeni Dünya'da; teknolojik ve bilimsel gelişmelerin toplumu kabusa sürüklediği, insanı insan yapan; düşünmek, hissetmek, sorgulamak, eleştirmek, değiştirmek, dönüştürmek gibi değerlerden vazgeçildiği, ailenin, dinin, sanatın ve farklılığın olmadığı bir toplum tahayyül eden Huxley bize; her ne olursa olsun benliğimizden ödün vermememiz gerektiğini fısıldar. Orwell ise totaliter rejimlerden kaçamayacağımızı söyler. Çünkü Naziler'in mağlup olması ya da Stalin'in ölümü ile totalitarizm son bulmamıştır aksine çeşitli kisveler altında varlığını devam ettirmiştir. Orwell tüm baskıcı mekanizmalara rağmen, ne kadar umutsuz olursak olalım, insan olarak hayatımıza devam edebilmemiz için özgürlüklerimizden vazgeçmememiz ve totalitarizme karşı isyan etmemiz gerektiğini söyler. Susan, her şeye itaat eden bireyden ziyade; okuyan, düşünen, araştıran, eleştiren, yorumlayan, bir amacı olan ve bu amaç uğruna tüm bedellerini ödeyebilme cesareti gösteren bireyler olmamızı ister. Her iki yazarın da tasarladığı dünyalar gerçeküstü gibi görünse de, dikkatli ve bilinçli bir okur, yazarların eserdeki sessiz çığlığını duyacaktır.

İncelemeye çalıştığımız iki distopta karşılaştırıldığında; Huxley'in kurguladığı dünya Orwell'inkinden daha karanlık çıkar. Çünkü onun dünyasında düşman en yakın dosttur ve insan en yakın dostu sandığı şeyle savaşamaz. Orwell 1984'te insanların özgürlüklerini kısıtlayan istibdat yönetimini tehlike olarak görmekteyken; Huxley, insanın heves ve arzularının esiri haline geldiği bir sistemi tehlike olarak görmüştür. Huxley insanların basit mutluluklarla oyalanmasını kabul etmemiş, amaçları uğruna gerekirse acı çekmelerini istemiştir. Ona göre seçim yapamadığın bir hayatın bir anlamı yoktur. Huxley eserinde kutsal ve doğal olanla bağını koparmamış, edebiyat ve gelenekle ilişkisini devam ettiren insan için de pek ümitvar bir tablo çizmemiştir. Zira modern dünya Huxley'e göre bu kişiyi ya dışlayacak ya da imha edecektir.

Her iki eserde tek tip insan yapısı vardır. Tarihin ve kültürün izleri silinmiş, sosyal rol ve statüler bireyin tercihlerine bırakılmadan yönetim tarafından belirlenmiştir. Birincil sosyal ilişkiler tamamen yok edilmiş, aile yapısı mahremiyetini yitirmiştir. Karşımızda iktidar sahiplerinin istediği sosyal ve kültürel girdilerle kurgulanmış, tüm bilincini sisteme emanet ederek otomat hale gelen bireylerden oluşan bir toplum vardır.

Araştırma kapsamında değerlendirdiğimiz ütopya ve distopyalardaki devletin genel yapısını karşılaştırıldığında; distopya eserlerinde devletin genel yapısının ütopya eserlerine kıyasla daha otoriter ve totaliter olduğunu söyleyebiliriz. Ütopya eserlerinde devlet iktidar yurttaşlarına karşı tamamen korumacı ve kollayıcı bir yaklaşım sergilerken; distopya eserlerinde devlet, yurttaşları üzerinde baskı kurarak “demir yumruk” yönetimi sergilemektedir. Ütopyalardaki tüm sosyal ve siyasal politikalar ideal yönetime ulaşmak ve ideal düzenin devamlılığını sağlamak içindir. Distopyalarda ise tüm politikalar tahakküm rejiminin devamlılığını sağlamak içindir. Ütopyalarda her ne kadar kral ya da başka bir şekilde adlandırılan tek adam yönetimi söz konusu olsa da, en büyük otorite olan yöneticinin diktatörce davranışlar sergilemesinin önüne geçmek için çeşitli tedbirler alınmıştır.

Seçilen ütopya ve distopya örneklerinde birey, devletin ekonomik ve siyasi devamlılığını sağlamak için araç konumundadır. Nitekim dört eserde de birey, toplumun mutluluğunu kendi mutluluğu üzerinde tutacak şekilde eğitilmiştir.

Günümüzde toplumsal yapıyı ayakta tutan aile kurumuna Güneş Ülkesi’nde, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört ve Cesur Yeni Dünya’da gerektiği önem verilmemiştir. Bu eserlerde kadınlar herkesin ortak malıdır. Aile kurmak gereksizdir. Önemli olan soyların devam etmesidir. Aile kurumuna gerektiği önem sadece Ütopya’da verilir.

Araştırma konumuzu oluşturan dört temel eserde de yönetim biçimleri farklıdır. Ütopya’da laik demokrat, Güneş Ülkesi’nde monarşi, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’te sosyalist, Cesur Yeni Dünya’da totaliter bir yönetim biçimi vardır. Yönetim biçimlerinin birbirinden farklı olması, eserlerin ortaya çıktığı dönemlerdeki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapının farklılığından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde distopyalara ne kadar yaklaştık sorusunu biraz irdelemek gerekecektir. Çünkü bugün; hangi saatte nerede olduğumuz cep telefonlarıyla belirlenmektedir. Neredeyse artık her yerde mobesse kameraları bulunmakta, her saniyemiz kayıt altına alınmaktadır. Caddede, sokakta, mahalle aralarında yürürken kaç kamerayla görüntülendiğimizi bilmiyoruz ve bunların hepsi yasaldir. Artık gazetelerde akıllı telefonlarımızla konuşmadığımız halde, konuşmalarımızın dinlendiği haberlerini okuyoruz. Günümüzde sosyal medyada bireylerin paylaşım yaptıkları sırada nerede oldukları, neler yazdıkları kaydedilerek birey kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Burada önemli olan bir diğer nokta da Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’te tele-ekran örneğinde olduğu gibi, internet ortamında, bizi ne zaman izleyip ne zaman

izlenmediklerinden haberdar değiliz. Gözetim unsuru kapalı devre kamera sistemiyle gerçekleştirilmektedir.

Televizyonda ya da internet ortamında karşımıza çıkan reklamlarla tükettikçe mutlu olacağımıza inandırılıyor ve sürekli tüketime teşvik ediliyoruz. Televizyonda yayınlanan eğlence programları, internet oyunları, birçok sosyal medya siteleri bizleri düşünmekten alıkoyup, eğlenceye sevk ediyor. Hızla ilerleyen bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşı; hızla gerileyen bir insanlıkla karşı karşıyayız. En kötüsü de Huxley'in de dediği gibi bugün biz bunları zorla değil, rızamızla yapıyoruz. Peki günümüzde insan, kendisini kontrol edilebilir yapan her türlü bağımlılıktan; sosyal medyadan, internetten ve televizyondan kurtulmaya cesaret edebilecek midir? Bu soru günümüzde hala cevap bekleyen bir sorudur.

Günümüzde dünyanın küresel bir köye dönüşmesiyle, köyün kavalcısı konumundakiler insanları uyutmak ve uyuşturmak için elindeki kavalı; sosyal medyayı, özellikle de televizyonu ustaca kullanmaktadır. Bireyler karanlık, karamsar, yalnız ve umutsuz bir dünyaya sürüklenmektedir. Bilimin, teknolojinin ve tüm egemen söylemlerin oluşturucusu olan insan, bu noktada bilgisayar ya da makineyle olan yapay ve sanal ilişkisini keserek, insan ile olan etkileşimini ve paylaşımını arttırmalıdır.

Sonuç olarak hem ütopyalar hem de distopyalar insanlığa yol gösteren metinlerdir. Birisi “Bu yoldan gidersek daha mutlu oluruz” derken; diğeri “Bu yoldan gidersek her şey daha kötü olur” diyerek bizlere uyarıda bulunmuştur. Yaşadığımız dönem distopik bir ortamı çağrıştırdığından, ütopyalardan çok distopyalara kulak vermemiz gerekir. Distopyalar belki karanlıktır ama ideal ve mutlu düzen bir gün elbet gelecek diyen ütopyalardan daha iyi yol gösterirler.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor. *Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitabevi, 1994.
- Ağkaya, Onur. “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, *Mcbü Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 4 (2016): 23-48.
- Akçay, Ahmet Sait. “Doğunun Ütopyası: Bireyin Ütopyası”, *Parşömen 2*, sy. 3 (2001): 39-51.
- Akkoyun, Tülay. *Ütopya/Distopya Batı Ve Türk Romanlarından Örneklerle Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 2016.
- Akyüz, Yakup. “Ütopyalarda Din-Siyaset İlişkisi”, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.
- Altıok, Emrah. “Aldous Huxley’in Cesur Yeni Dünya’sına Distopya Bağlamında Bakış”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 58 (2017): 530-538.
- Armand, Mattelart. *Gezegensel Ütopya Tarihi: Kehanetsel Kentten Küresel Topluma*, çev: Şule Çiltaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Atasoy, Emrah. “Ütopyaçılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış, *Doğu Batı*, sy.80 (2017): 55-72.
- Baccolini, Raffaella. Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, New York & London: Routledge, 2003.
- Başaran, Tuna. “Soğuk Savaş Sonrası Bilimkurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*, çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Bezel, Nail. *Yeryüzü Cennetleri Kurmak*, İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- Bezel, Nail. *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu*, Ankara: Güldikeni Yayınları, 2001.
- Bloch, Ernst. *Umut İlkesi*, Cilt2, çev: Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Bloch, Ernst. *Umut İlkesi*, Cilt 1, çev: Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Booker, M. Keith. “Ütopya, Distopya, Toplumsal Eleştiri”, çev: Oğuz Tecimen. *Notos*, sy. 36 (2012): 35-46.
- Booker, M. Keith. *The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction As Social Critism*, London: Greenwood Press, 1994.
- Bronowski, Jacob, Bruce Mazlish, *Leonardo’dan Hegel’e Batı Düşünce Tarihi*, çev. Elvan Özkavruk. İstanbul: Say Yayınları, 2012.

- Cambaz Yumuşak, Firdevs. “Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”, *Bilig*, sy.61 (2012): 47-70.
- Campanella, Tommasa. *Güneş Ülkesi*, çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan. İstanbul: Sosyal Yay.,1996.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003.
- Cioran, Emil Michel. “*Tarih ve Ütopya*”, çev: Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013 .
- Civelekoğlu, Funda. “Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya”, *Doğu Batı*, sy.80 (2017): 11-38.
- Coşar, Vedat Ahsen. “CESUR YENİ DÜNYA!”, erişim tarihi:18 Temmuz 2019, <https://www.hukukihaber.net/cesur-yeni-dunya-makale,4754.html>.
- Çelik, Yavuz. “Yöneten-Yönetilen İlişkisinde Sansür”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy.4 (2009): 72-87.
- Çörekçioğlu, Hakan. *Modernite Ve Utopya, Ütopya, 1984 Ve Mülksüzler Üzerinden*, İstanbul: Sentez Yayıncılık,2015.
- Davis, J.C. *Utopia and the Ideal Society: A Study of English Utopian Writing 1516-1700*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Dolgun, Uğur. *Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu*, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2008.
- Dürüşken, Çiğdem “Uzaklarda Bir Diyar: Civitas Solis”, *Sosyoloji Dergisi*, sy.18 (2009): 15-24.
- Düzgün, Volkan. “Aldous Huxley’in Ütopya Dünyası: Cesur Yeni Dünya ve Ada”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011.
- Eagleton, Terry. *Kültür Yorumları*, çev: Özge Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Ege, Sema. “Aldous Huxley ve Çelişkiler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sy.3.4. (2000): 137-148.
- Erkmen, Nükhet. “Toplumsal Değişim Ve İletişim Eleştirisi Olarak Ütopya Ve Karşı-Ütopya: Aldous Huxley’in ‘Cesur Yeni Dünya’ Romanı Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2008.
- Ersoy, Fatma. “Teknoloji ütopya mı distopya mı vaat ediyor?”, erişim: 18 Temmuz 2019, <https://www.star.com.tr/teknoloji/teknoloji-utopya-mi-distopya-mi-vaat-ediyor-haber-1308670/>.
- Festante, Raoul. *Utopia and Anti-Utopia: A Comparison of Thomas More’s Utopia and George Orwell’s 1984*, Norderstedt Germany: Grin Verlag, 2003.

- Foucault, Michel. *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay İstanbul: Ayrıntı Yay, 2016.
- Göktürk, Akşit. *Ada - İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997.
- Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Hazır, Mesut. Talha Dereci, “Modernfikten Postmodernfiğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi içinde Toplum”, *Doğu Batı Dergisi*, sy. 30 (2017): 95-116.
- Huxley, Aldous. *Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret*, çev. Savaş Kılıç. İstanbul: İthaki Yayınları: 2015.
- Huxley, Aldous. *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- <https://quoteinvestigator.com/2017/08/06/change/>, erişim tarihi: 15 Ocak 2019.
- <http://tecahuliarif.com/2016/11/aldous-huxley-cesur-yeni-dunya/>, erişim tarihi: 04 Aralık 2018.
- Jameson, Frederic. *Ütopya Denen Arzu*, çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kır, Yunus Emre. “Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Kocabay Şener, Nihal. “Distopyadan internete Bilgi ve iktidar ilişkisi: Kim Kazandı, Kim Kaybetti?”, *Doğu Batı*, sy.30 (2017): 283-300.
- Kumar, Krishan. *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, çev. Ali Galip. İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006.
- Kumar, Krishan. *Ütopyacılık*, çev: A. Somel. Ankara: İmge Yayıncılık, 2005.
- Kuzuoğlu, Serdar. “Yuval Noah Harari: Teknolojik Elitlerin Yeni Hedefi Beynimiz” erişim tarihi: 19 Temmuz 2019, <https://www.dunyahalleri.com/yuval-noah-harari-teknolojik-elitlerin-yeni-hedefi-beynimiz/>.
- Mannheim, Karl. *İdeoloji ve Ütopya*, çev: Mehmet Okyayuz. Ankara: Nika Yayın, 2008.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- More, Thomas. *Utopia*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol. İstanbul: Çan Yayınları, 1968.
- Morpheus, “Distopya ve Bilim Kurgu”, erişim tarihi: 05 Kasım 2018, <https://byazkelebek.wordpress.com/2018/02/07/distopya-ve-bilim-kurgu/>
- Müftüoğlu, Mustafa Caner. “Edebiyat Sosyolojisi Çerçevesinde George Orwell’in Distopya Romanlarında Toplum Tasavvuru: 1984 Ve Hayvan Çiftliği Örnekleri”, Yüksek lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2015.

- Müftüoğlu, M. Caner. Fatih Canbaz, “Gündelik Hayatta Totalitarizm: George Orwell’in 1984 Adlı Distopya Romanında İdeal Toplum Tasavvurları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.44 (2015):197-189.
- Nozick, Robert. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev: A. Oktay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Omay, Murat. “Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme”, *Sosyoloji Dergisi*, sy. 18 (2009): 1-14.
- Orwell, George. *Paris ve Londra’da Beş Parasız*, çev: Zühre İlkelen. İstanbul: İthaki Yay., 2004.
- Orwell, George. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, çev: Celal Üster. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- Özkan, Hüseyin. “Ütopyadan Distopyaya Yapay Zeka” erişim tarihi: 19 Temmuz 2019, <https://www.matematiksel.org/utopyadan-distopyaya-yapay-zeka/>
- Özsoy, Seda. “Utopia, Güneş Ülkesi ve Yeni Atlantis: Dayanışma Bir Hayal Mi, Yoksa Bir Hakikat Mi?”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, sy.2 (2017): 1313-1325.
- Öztürk, Faruk. “Ütopyalar ve Eğitim Sorunsalı”, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi* 5, sy.3 (2004): 89-114.
- Öztürk, Faruk. “Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2001.
- Öztürk, Serdar “Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sy. 36 (2013): 133-151.
- Popper, Karl. *Açık Toplum ve Düşmanları*. Cilt I, çev: Mete Tunçay. İstanbul: Liberte Yayınları, 2008.
- Sarcey, Michele Riot-Sarcey. Thomas Bouchet ve Antoine Picon, *Ütopyalar Sözlüğü*, çev: Turhan Ilgaz. İstanbul: Sel Yay., 2003.
- Senemoğlu, Olkan. “Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles”, *İnsan&İnsan*, sy.10 (2016): 42- 63.
- Suvin, Darko. “Utopianism from Orientation to Agency: What Are We Intellectuals Under Post- Fordism To Do”, *Utopian Studies Journal*, Vol 9 (1998): 162-190.
- Timuçin, Afşar. *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Bulut Yayınları, 2004.
- Tümürtürkan, Meral. “Gündelik Hayatın Gözetimi: Panoptikon toplumu”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, sy.3 (2010): 1-19.

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, erişim 05 Ekim 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cb5dec0e7725.96301061.

Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.

Urgan, Mina. *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, İstanbul: Adam Yayınları, 1984.

Usta, Sadık. “Ütopyaların Kısa Tarihi ve Türk Ütopyaları”, *Toplum ve Demokrasi* 11, sy. 23 (2017): 1-22.

Uysal, Başak. “George Orwell’ın 1984’ü: Toplumsal Değerler Ve Anti-Ütopya”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy.9 (2012): 133-142.

Vexliard, Alexandre. “Ütopya’nın Psikolojisi”, *D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.5, (1967): 63-113.

Yalçınkaya, Akay. ”Türk Edebiyatında Ütopik Temalar Olarak Eşitlik ve Özgürlük: Bir Karşılaştırma; 1970-1980 ve 1980-1990”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.

Yıldızturan, Ilgın. “Toplumsal İlişkiler Ekseninde Güneş Ülkesi’ne Totalitarizm Işığında Bakış”, *Hukuk Gündemi Dergisi*, sy. 10 (2009): 66-78.

Yücedağ, İbrahim. “Ütopya ve Toplum Sınıflamaları İlişkisi Üzerine”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, sy.1 (2011): 199-212.

